Muhammad Salāmat Allāh Kānpūrī

JSW
16.5.80

Ishbāʿ al-kalām...

اشباع الكلام في اثبات المولد والقيام

الصد البدائ ونيم الكافوري متع الله المسلمين بدوام بقائه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لمن شرّف الولادة بمولود لا نظير له في الوجود* وكرّم
السّعادة بمسعود ليس كمثله شيء من الموجود* فسبحان
من فطر نورًا من نوره وسمّاه محمّدًا* فخلق منه ما خلق و
ربّاه مخلّدًا* والصّلوة والسّلام على الّذي لولاه ما وجد
الوجود* وما ولد والد ولا مولود* فطوبى لمن وضعته امّه مختونًا
ومكحولًا وطيّبًا وطاهرًا ومغسولًا وعلى آله واصحابه الّذين ذكرهم الله
في التّنزيل بالتّعظيم والتّبجيل مثلهم في التّورية ومثلهم في الانجيل

الماجد

اما بعد این عجالہ ایست مسمی باضباع الکلام فی اثبات

المولد والقیام کہ بایمای بعضی از حضرات خلت سمات در سنہ

یکهزار و دو صد و هفتاد و دو از هجرت نبوی علی صاحبہا الصلوۃ والتحیہ حُلّہ تحریر

در بر کشید و بتوفیق ایزدی درین کم فرصتیہا بانجام رسیدہ الفرام ترتیبش بر مقدمہ

و دو باب و خاتمہ گردید اما مقدمہ پس متضمن تمہید کلام و تحقیق

معنی بدعت و تقسیم آنست باید دانست کہ درین حین و زمان کہ علمای عالی شان بزیر

زمین رفتہ اند و فضلای منیع المکان در لحد خفتہ تحریری کہ بنیان اشارت بار و دِ مفقود و حبری

کہ عقد انامل بار کشند نابود طائفہ از مستحدثان کہ بظاہر احیای سنت و اماطت

بدعت از زبان قال شان را دو د و بباطن بالعکس از سر ز حال ایشان بار روی بعضا

بر داشتہ و جا بجا علم فساد برافراشتہ بسیاری از اعمال دینیہ و افعال شرعیہ را کہ

از صدہا سال متوارث از سلف صالحین و متداول در اقطار عالم از عرب و عجم

میانہ فقہا و محدثین و مرسوم معمول و متلقی بقبول مقتدایان دین و پیشوایان

شرع متین و اکابر علمای حرمین شریفین رضوان اللہ علیہم اجمعین بود از بدعات سیئہ

شمامند و فاعل و عامل آنرا مبتدع و فاسق انگارند منجملہ آن عمل مولد شریف است

کہ آنرا بدعت سیئہ فہمیدہ خط انکار بر صفحہ حالش کشیدہ اند

تحقیق معنی بدعت و تقسیم

ویر لیسانیله دیدهٔ بصیرت نشان منور بنور ایمان و چشم فتوتها مکحل بکحل
عرفانست چون اوراق روشن است که حقیقت این عمل خیر غیر ازین نیست که در
شهر ربیع الاول یا شهری دیگر از شهور مسلمانان از علما و فضلا و صلحا و فقرا و اغنیاء
بدعوت مسلمانی در مکانی جمع شوند و خواص و عوام اهل اسلام باذن عام بیکجا فراهم
آیند و در آن مجلس بعضی از آیات قرآن محتوی بر فضائل و نشر کمالات آن
سرور کائنات علیه الصلوات والتحیات مذکور شوند و بعدی از احادیث صحیحه متضمن
معجزات و حالات سعادت و آیات ولادت با کرامت و رضاع مقدس و حلیهٔ مطهر آن افضل البشر
بمعرض بیان آید و همچنین که این ذکر برکت تذکیر بپایان رسد حفاظ حاضرین مجلس مکرم
بقرائت آیات معدوده از قرآن شریف مشرف شوند ختم این ذکر خیر بفاتحه نمایند
بعد از آن ما حضری بقدر میسور از طعام و شیرینی هرچه باشد تقسیم بحاضرین کنند بیشتر
از آن تقوی بین جمیع اتفاق افتد و بر آشتی بی حجاجی در رود و بالجمله هیئت مجموعی چنین محافل
خلد منازل اجتماع مؤمنین و قرائت آیات قرآن و بیان معانی آن و ذکر احادیث صحیحه و استغفار
بدرود و اطعام علما و صلحا و اغنیا و غربا از اهل دین و ایثار صدقات و خیرات بر فقرا
و مساکین است و مقصود از این همه ذکر فضائل و معجزات و نشر فضائل و
کمالات او و شکر نعمت وجود با جود آن افضل موجودات و اکمل کائنات

بیان حکم این عمل بر طریق اجمال

علیه الصلوات و التسلیمات ست و این عمل خیر باین تعیین و تخصیص اگرچه معمول در قرون ثلثه و ماثور از ان ازمنه متبرکه نبوده لیکن چون اصلی برای آن در قرون برکت مقرون ثابت و متحقق محسوب در بدعات حسنه و موجب مزید برکات است لهذا سلف صالحین از علما و عرفا در اکناف عالم شرقاً و غرباً و جنوباً و شمالاً آنرا تلقی بقبول نموده از مستحسنات شرعیه و مستحبات دینیه شمرده شش صد سال بلکه زیاده برآن میرود که اینهمه عمائد دین تعامل و تداول بآن دارند خاصة استعمال و اشتغال اکابر حرمین شریفین زادهما الله تعظیماً و تکریماً که مستطفقات شرع محمدی و متشبجان دین مصطفوی عبارت از ایشانست بمجوجود مکه معظمه و مدینه منوره چنان مشهور و متواتر ست که انکارش در حکم انکار خبر متواتر ست پس در عملی که اصلش در قرون ثلثه یافته شود و سواد اعظم محدثین و فقها و صوفیه و متکلمین بحسن قبول پیش آمده عامل بآن باشند و آنرا موجب ثواب عظیم و اجر فخیم انگارند انکار شرذمه قلیله از منکرین ساقط از پایه اعتبار ست و مغلطه که راه منکرین زده عدم تدبر در معنی بدعت و اقسام آنست چه اینها مطلق بدعت را محصور در سیئه دانسته حدیث کُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَة و امثال آنرا عام غیر مخصوص انگارند و صلها بدعت سیئه شمارند و این خوش فهمی این چیز فهمان را بعضی از سفیهان بشبهه سے

بیان مغالطه منکرین زده

تحقیق معنی بدعت و اقسام آن

اعمالِ ردیئه و باعثِ گمرهی مبتدئین از بیخبران اکثری از مسائلِ شرعیه گردید
حال آنکه مطلق بدعت سیئه نیست و نه هر بدعت ضلالت بلکه بدعتِ حسنه که
موجبِ اجر و ثواب است هم از اقسامِ بدعتِ شرعیست لهذا اربابِ تحقیق
بدعت را منقسم باقسامِ خمسه نموده احکامِ خمسه از وجوب و ندب و اباحت و کراهت
و حرمت دران جاری فرموده‌اند و تفصیلِ این مقام و تحقیقِ این امر شرحِ بسطی
میخواهد که این عجاله گنجایش آن ندارد لهذا بر بیانِ قدرِ ضروری که کافی برای کشفِ
مقصود باشد اکتفا میرود امام نووی علیه الرحمه در شرحِ صحیح مسلم می‌نویسد
كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ اَلْبِدْعَةُ كُلُّ شَيْءٍ عُمِلَ عَلٰى غَيْرِ مِثَالٍ سَبَقَ وَ
فِي الشَّرْعِ إِحْدَاثُ مَا لَمْ يَكُنْ فِي عَهْدِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَقَوْلُهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ عَامٌّ مَخْصُوْصٌ وَ
اَلْمُرَادُ غَالِبُ الْبِدَعِ قَالَ الْعُلَمَاءُ اَلْبِدْعَةُ خَمْسَةُ اَقْسَامٍ وَاجِبَةٌ
وَمَنْدُوْبَةٌ وَمُحَرَّمَةٌ وَمَكْرُوْهَةٌ وَمُبَاحَةٌ فَمِنَ الْوَاجِبِ نَظْمُ
اَدِلَّةِ الْمُتَكَلِّمِيْنَ لِلرَّدِّ عَلَى الْمَلَاحِدَةِ وَالْمُبْتَدِعِيْنَ وَشِبْهُ ذٰلِكَ
وَمِنَ الْمَنْدُوْبَةِ تَصْنِيْفُ كُتُبِ الْعِلْمِ وَبِنَاءُ الْمَدَارِسِ وَالرُّبُطِ
وَغَيْرُ ذٰلِكَ وَمِنَ الْمُبَاحِ التَّبَسُّطُ فِي اَلْوَانِ الْاَطْعِمَةِ وَغَيْرُ ذٰلِكَ

والحرام والمكروه ظاهران وقد وضحنا المسئلة بامثلتها
المبسوطة في تهذيب الاسماء واللغات فاذا عرفت ما ذكرته
علمت ان الحديث عام مخصوص وكذا ما اشبهه من الاحاديث
الواردة ويؤيد ما قلناه قول عمر رضي الله عنه في التراويح
نعمت البدعة ولا يمنع من كون الحديث عاما مخصوصا
قوله كل بدعة مؤكدا بكل بل يدخله التخصيص مع ذلك
كقوله تعالى تدمر كل شيء انتهى اگر بنظر انصاف ملاحظه رود
این بیان متانت ترجمان برای اثبات مدعا و ابطال دعوی منکرین عمل خیر و مثبتین عموم
کل بدعة ضلالة بسند ست که بتصریح امام ممدوح ثابت شد که حدیث
مذکور و مانند آن عام مخصوص ست و تمسک بلفظ کل برای اثبات غیر مخصوصیت
این عام که منشای غلط قائلین عموم این حدیث ست نیز باطل شد که با وجود لفظ کل
عام قبول تخصیص میکند چنانکه در کریمه تدمر کل شيء موجود ست پس لفظ کل
که در حدیث مذکور ست مانع از قبول تخصیص نمی تواند شد و نیز ثابت شد که بدعت
شرعی منقسم باقسام خمسه است که وجوب و ندب هم از اقسام اوست برا که تحقق این اقسام
خمسه در بدعت شرعیت لغوی نیز بمعرض ثبوت رسید که حضرت عمر رضی الله عنه

که بر تراویح اطلاق بدعت فرموده‌اند مراد از آن بدعت شرعیست که آن التزام تراویح
پس کسانیکه این بدعت را محمول بر بدعت لغویه نموده‌اند از راه صواب دور افتاده‌اند چه
بملاحظه بیانِ معنیِ بدعت لغوی که سابق گذشت این حمل بر غیر محل است فتدبر نیز مقرر شد
که اطلاق بدعت شرعی در امریکه حادث بعد قرون ثلثه گردد منحصر نیست بلکه در
قرون مذکوره نیز اطلاق بدعت بر امر مستحدث مبنی کرده‌اند پس از اینجا چون آفتاب نیمروز تابان
و درخشانست که بدعت محصور در سیئه و اصل در بدعت سیئه نیست و اگر زیاده تر
تائید و تشیید این مطلب مطلوبست باید دید که در مصباح الزجاجه علی سنن ابن ماجه مرقوم است

قوله صلی الله علیه وسلم وشر الامور محدثاتها قال فی النهایة جمع
محدثة بالفتح وهی ما لم یکن معروفا فی کتاب ولا سنة ولا
یعنی بفتح دال مهمله ۱۲
اجماع وقوله صلی الله علیه وسلم کل بدعة ضلالة قال فی
النهایة البدعة بدعتان بدعة هدًی وبدعة ضلال فما
کان فی خلاف ما امر الله به ورسوله فهو فی حیز الذم و
الانکار وما کان واقعا تحت عموم ما ندب الله الیه وحض
علیه او رسوله فهو فی حیز المدح وما لم یکن له مثال موجود
کنوع الجود والسخاء وفعل المعروف فهو من الافعال المحمودة

مصباح الزجاجة علی سنن ابن ماجه

ولا يجوز ان يكون ذلك في خلاف ما ورد الشرع به لأن النبي
صلى الله عليه وسلم قد جعل له في ذلك ثوابا فقال من سن سنة
حسنة فله اجرها واجر من عمل بها وقال في ضدها من سن سنة
سيئة فعليه وزرها ووزر من عمل بها وذلك اذا كان في
خلاف ما امر الله به ورسوله ومن هذا النوع قول عمر رضي
الله عنه في التراويح نعمت البدعة هذه لما كانت من فعال
الخير وداخلة في حيز المدح سماها بدعة ومدحها لان النبي صلى
الله عليه وسلم لم يسنها لهم وانما صلاها ليالي ثم تركها و
لم يحافظ عليها ولا جمع الناس لها ولا كانت في زمن ابي بكر وانما عمر
جمع الناس عليها وندبهم اليها فبهذا سماها بدعة وهي
على الحقيقة سنة لقوله صلى الله عليه وسلم عليكم بسنتي وسنة
الخلفاء الراشدين من بعدي وقوله اقتدوا بالذين من بعدي
ابي بكر وعمر وعلى التاويل يحمل قوله كل محدثة بدعة انما يريد
ما خالف اصول الشريعة ولم يوافق السنة واكثر ما يستعمل البدعة
عرفا في الذم وروى البيهقي عن الشافعي في كتاب مناقبه

قال المحدثات من الامور ضربان ما احدث بما يخالف كتابا او
سنة او اثرا او اجماعا فهذه البدعة ضلالة وما احدث من الخير
لا خلاف فيه لواحد من المذكورات فهذه محدثة غير مذمومة
وقد قال عمر رض في قيام شهر رمضان نعمت البدعة هذه يعني
انها محدثة لم تكن واذا كانت ليس فيها رد لما مضى هذا
اخر كلام الشافعي وقد الف من المتقدمين الامام ابو بكر الطرطوسي
كتاب الحوادث والبدع ومن المتاخرين الامام ابو عبد الله الحاج
احد مشائخ الشيخ تقي الدين السبكي كتاب المدخل في ذلك
جمع فيه ما وعى وهو كتاب كبير عظيم جليل الشان ودر شرح
منتخب نسائی که مسمی بصحیح مجتبی است مسطور است قوله صلی الله علیه و
سلم وشر الامور محدثاتها قال القرطبي يعني المحدثات التي ليس
في الشريعة اصل يشهد لها بالصحة وهي المسماة بالبدع وقوله
صلى الله عليه وسلم كل بدعة ضلالة عام مخصوص والمراد
غالب البدع انتهى ودر بحر المذاهب عبد الوهاب حنفی مذکور است قال
الشيخ الامام الملقب بسلطان العلماء ابو محمد عبد العزيز في آخر

بحر المذاهب

كتاب

شرح اربعین از ابن حجر

كتاب لقواعد البدعة منقسمة الى واجبة ومحرمة ومندوبة
ومكروهة ومباحة والطريق في ذلك ان يعرض البدعة
على قواعد الشرع فان دخلت في قواعد الايجاب فهي واجبة
او في قواعد التحريم فمحرمة او الندب فمندوبة او الكراهة
فمكروهة او الاباحة فمباحة انتهى و شیخ ابن حجر هیتمی در شرح
اربعین امام نووی ذیل حدیث خامس در تقسیم بدعت نوشته قدری از ان
بعرض نقل می آید قال الشافعي رحمه الله ما احدث وخالف كتابا
او سنة او اجماعا او اثرا فهو البدعة الضلالة وما احدث
من الخير ولم يخالف شيئا من ذلك فهو البدعة المحمودة والحاصل
ان البدعة الحسنة متفق على ندبها وهي ما وافق شيئا مما مر
ولم يلزم من فعله محذور شرعي ومنها ما هو فرض كفاية
كتصنيف العلوم ونحوها مما مر قال الامام ابو شامة شيخ المصنف
رحمه الله ومن احسن ما ابتدع في زماننا ما يفعل في كل عام في
اليوم الموافق ليوم مولده صلى الله عليه وسلم من الصدقات و
اظهار النعمة والسرور فان ذلك مع ما فيه من الاحسان الى الفقراء

مُشعر بمحبته صلى الله عليه وسلم وتعظيمه واجلاله في قلب فاعل
ذلك وشكر الله تعالى على ما منّ به من ايجاد رسوله الذي ارسله
للعالمين رحمة صلى الله عليه وسلم وان البدع السيئة وهي ما خالف
شيئا من ذلك صريحا او التزاما قد تنتهي الى ما يوجب التحريم تارة
والكراهة اخرى انتهى بقدر الحاجة ونيز شارح مذكور در شرح حديث
بست وششم نوشته والحاصل ان البدعة منقسمة الى الاحكام الخمسة
فمن البدعة الواجبة على الكفاية الاشتغال بالعلوم العربية
المتوقف عليها فهم الكتاب والسنة كالصرف والنحو والمعاني و
البيان واللغة ومن البدع المحرمة مذاهب سائر اهل البدع انتهى
ما اردنا ايراده ازين عبارت باشارت نيز تقسيم بدعت بحسنه وسيئه پيدا وهويداست
معهذا اقرار بودن عمل مولود شريف از بدعت حسنه مطابق بيان مقصود بعنوان
منقول از شيخ الشيوخ امام ابوشامه است كه محتاج تشريح وتفصيل نيست ونيز از
شواهد مدعاست آنچه ابن تيميه حنبلى در منهاج نوشته البدعة هي الحادث
في الامر فان كان بغير دليل شرعي فبدعة قبيحة وان وافق
اصول الشرع فبدعة حسنة والبدعة قد تذكر ويراد بها القبيحة

منهاج ابن تيمية

وقد یراد بها الاحداث المطلق انتهی ونیز از شواهد مقصود ست آنچه
در هدایة المرید شرح جواهر التوحید گفته ومن الجهلة من یجعل کل امر لم یکن
فی زمن الصحابة بدعة مذمومة وان لم یقم دلیل علی قبحه
تمسکا بقوله صلی الله علیه وسلم ایاکم ومحدثات الامور ولا یعلمون
ان المراد بذلك ان یجعل فی الدین ما هو لیس فیه انتهی ونیز
از شواهد مطلوب ست آنچه طیبی در شرح مشکوة نوشته قوله وکل بدعة
ضلالة عام مخصوص البدعة کل شئ عمل علی غیر مثال سابق
وفی الشرع احداث ما لم یکن فی عهد الرسول صلی الله علیه وسلم
قال الشیخ ابو محمد عبد العزیز بن عبد السلام فی آخر کتاب القواعد
البدع خمسة واجبة کالتعلم بعلم النحو لفهم القرآن وکلام رسول الله
صلی الله علیه وسلم وکحفظ غریب الکتاب والسنة وکتدوین الفقه
والکلام فی الجرح والتعدیل لتمییز الصحیح من السقیم و۲ محرمة کمذهب
الجبریة والقدریة والمجسمة والرد علی هؤلاء من البدع الواجبة
لان حفظ الشریعة من هذه البدع فرض کفایة و۳ مندوبة
کاحداث الرباط والمدارس وکل احسان لم یعهد فی العصر الاول

وكالتراويح والكلام في دقائق التصوف وكجمع المحافل للاستدلال في المسائل

ان قصد به وجه الله تعالى ومكروهة كزخرفة المساجد وتزويق المصاحف

ومباحة كالمصافحة عقيب الصبح والعصر والتوسع في لذيذ المأكل

والمشارب والملابس والمساكن وتوسيع الاكمام وقد اختلف في كراهة

بعض ذالك انتهى ونيز از شواهد بحوسيت انچه ملا علي قاري حنفي در مرقاة شرح

مشكوة نوشته وشر الامور محدثاتها يعني البدع الاعتقادية وكل بدعة

ضلالة قال في الازهار هذا مخصص اي كل بدعة سيئة ضلالة

لقوله صلى الله عليه وسلم من سن في الاسلام سنة حسنة فله اجرها واجر

من عمل بها جمع ابوبكر وعمر رضي الله عنهما القران وكتبه زيد في المصحف وجدد

في عهد عثمان قال النووي البدعة كل شيء عمل على غير مثال سبق وفي الشرع

ما لم يكن في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم وقوله صلى الله عليه وسلم كل

بدعة ضلالة عام مخصوص قال الشيخ عز الدين بن عبد السلام في آخر كتاب

القواعد البدعة اما واجبة كتعلم النحو لفهم كلام الله ورسوله وكتدوين

اصول الفقه والكلام في الجرح والتعديل واما محرمة كمذهب الجبرية و

القدرية والمرجية والمجسمة والرد على هؤلاء من البدع الواجبة لان حفظ الشريعة

من هذه البدع فرض كفاية واما مندوبة كاحداث الرباط وَ
المدارس وغيرها مما كان احداثه لم يعهد فى الصدر الاول وكالتراويح
اى بالجماعة العامة والكلام فى دقائق الصوفية واما مكروهة
كزخرفة المساجد وتزويق المصاحف يعنى عند الشافعية وَ
اما عند الحنفية فمباح واما مباحة كالمصافحة عقيب الصبح (من النووى ١٢)
والعصر اى عند الشافعية واما عند الحنفية فمكروه والتوسع
فى لذائذ المأكل والمشارب والمساكن وتوسيع الاكمام وقد اختلفوا (يعنى فى بعض الروايات ١٢)
فى كراهة بعض ذلك اى كما قدمنا قال الشافعى رحمه الله ما احدث
مما يخالف الكتاب والسنة او الاثر والاجماع فهو ضلالة وما احدث
من الخير مما لا يخالف شيئا من ذلك فليس بمذموم وقال عمر
رضى الله عنه فى قيام رمضان نعمت البدعة هذه هذا اخر كلام الشيخ
النووى فى تهذيب الاسماء واللغات وروى عن ابن مسعود ما راٰه
المسلمون حسنا فهو عند الله حسن وفى حديث مرفوع لا تجتمع امتى
على الضلالة انتهى اگرچه نقل اين كلام فى الجمله مستلزم تكرار در روايات است
ليكن چون هر يكى از روايات منقوله مشتمل بر زيادت وتغير اسلوب است خالى از فائده

شرح مشکوۃ لمعات شیخ عبدالحق دہلوی

جدید نیست و نیز از شواہد مطلوبست کلام شیخ عبدالحق محدث دہلوی علیہ الرحمہ
کہ در شرح مشکوۃ ست قال العیاض المالکی کل ما احدث بعد النبی
صلی اللہ علیہ وسلم فهو بدعة والبدعة فعل ما لا سبق الیه فما
وافق اصلا من السنة یقاس علیها فهو محمود وما خالف اصول السنن
فهو ضلالة ومنه قوله علیه الصلوة والسلام کل بدعة ضلالة
انتهی یعنی ان قوله کل بدعة ضلالة عام مخصوص البعض انتهی
و نیز ازین قبیل ست آنچہ محدث دہلوی معصوف در ترجمہ مشکوۃ ذیل حدیث و کل
بدعة ضلالة نوشتہ بدانکہ ہرچہ پیدا کردہ شدہ بعد از پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم
بدعت ست و از ان آنچہ موافق اصول و قواعد سنت اوست قیاس کردہ شدہ است
بر آن آنرا بدعت حسنہ گویند و آنچہ مخالف آن باشد بدعت ضلالت خوانند و کلیہ کل
بدعة ضلالة محمول برین ست و بعضی از بدعتہاست کہ واجب ست چنانچہ تعلم و تعلیم
صرف و نحو کہ بدان معرفت آیات و احادیث حاصل گردد و حفظ غرائب کتاب و سنت و دیگر چیزہا کہ
حفظ دین و ملت بران موقوف بود و بعضی مستحسن و مستحب مثل بنای رباطہا و مدرسہا و بعضی
مکروہ مانند نقش و نگار کردن مساجد و مصاحف بقول بعضی و بعضی مباح مثل فراخی در طعامہای
لذیذ و لباسہای فاخرہ بشرطیکہ حلال باشد و باعث طغیان و تکبر و مفاخرت نشود

و مباحات دیگر که در زمان آنحضرت صلی الله علیه وسلم نبود چنانکه شیری غربال و مانند
آن و بعضی حرام چنانکه مذهب اهل بدع و اهوا بر خلاف سنت و جماعت و آنچه خلفای
راشدین کرده باشند اگرچه بآن معنی در زمان حضرت نبوده بدعتست لیکن از قسم بدعت حسنه
خواهد بود بلکه در حقیقت سنت است زیراکه فرموده است بر شما باد که لازم گیرید سنت خلفای
راشدین را رضی الله عنهم اجمعین انتهی بالجمله از تصریحات اکابر علمای مذاهب ائمه اربعه یعنی
شافعی و مالکی و حنبلی و حنفی ثابت شد که هر امر دینی که بعد از زمان پیغمبر صلی الله علیه وسلم
پیدا شود آن بدعتست آنچه از آن موافق قواعد اصول کتاب و سنت و اجماع اثر است آن را بدعت
حسنه گویند و آنچه مخالف آنست آن را بدعت سیئه نامند و نیز ثابت شد که هر چه که در زمان
صحابه رضی الله عنهم پیدا شد بر آن هم اطلاق بدعت یافته است چنانچه ارشاد کرامت بنیاد
حضرت عمر رضی الله عنه در خصوص التزام تراویح نعمت البدعة هذه بر آن گواه است
و ازین اطلاق متفرع میشود که اذان ثالث در جمعه که در عهد حضرت ذی النورین رضی الله عنه
در مدینه منوره بمقام زورا قرار یافته نیز ازین قبیل است و نیز ثابت شد که حدیث کل بدعة
ضلالة عام مخصوص است و مراد ازین کلیه بدعت سیئه است و همچنان از احداث
در حدیث من احدث فی امرنا هذا و نیز از حدیث من ابتدع بدعة ضلالة
و شر الامور محدثاتها و ما یحمل نحوه بدعت سیئه است و نیز ثابت شد که

هر امر مستحدث در دین خواه در قرن صحابه و تابعین پیدا شود یا بعد آن بمقتضای عموم کلمه من که
در حدیث من سن سنة حسنة الحدیث واقع است هرچه ازان موافق اصول شریعت
است آن بدعت حسنه و محمود و مقبول است و هرچه مخالف آنست آن بدعت سیئه و مذموم و مردود
شد و نیز ثابت شد که احداث امری در دین بعد قرون ثلثه مستلزم بدعت سیئه بودنش نیست یعنی
که تدوین کتب علوم و تعلیم و تعلم علم صرف و نحو و غیر آن انچه سابق مذکور شد و اعراب قرآن بلکه جمله
مستحسنات متاخرین که بیانش می آید همه از بدعات حسنه است لهذا قول کسانیکه
بدعت را منحصر در سیئه گفته حدیث کل بدعة ضلالة[1] و نظائر آنرا عام غیر مخصوص البته و نیز باطل
شد قول کسانیکه بدعت حسنه را موقوف بر حدوث در قرون ثانی یا ثالث داشته امریکه بعد قرون
ثلثه پیدا شد اگرچه مخالف اصول شرع نباشد آنرا داخل در بدعت سیئه نمایند و تلخیص این مقام
اینست که عبارات علما در بیان بدعت حسنه و سیئه اگرچه بعنوان مختلف واقع است لیکن معنون
و مقصود از جمله عبارات همین است که امر دینی که بعد از زمان آن سرور عالم صلی الله علیه و سلم پیدا شد
اگر موافق اصول شرع است بدعت حسنه است خواه در قرن ثانی یا ثالث پیدا شد یا بعد از قرون
ثلثه و آنکه مخالف آنست بدعت سیئه و این مخالفت نیز مثل موافقت عام از انست که در قرن ثانی
یا ثالث یا بعد ازان باشد و اگر بدعت حسنه را مطلقاً منطوق علیکم بسنتی و سنة
الخلفاء الراشدین المهدیین و اعتبار عموم در کلمه خلفای راشدین مهدیین جدا کنند که علمای

تقسیم بدعت بطور مخالفان و بیان عدم مخالفت آن با مدعا ۱۲

[1] تمسکوا بها و عضوا علیها بالنواجذ الحدیث احمد و ابو داود و الترمذی و ابن ماجه

۱۲ منه

من سنّ فی الاسلام سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها من بعده من غیر ان ینقص من اجورهم شیء ومن سنّ فی الاسلام سنة سیئة کان علیه وزرها ووزر من عمل بها من بعده من غیر ان ینقص من اوزارهم شیء

همچنین اسم مستوعب باشد مثل اعتبار عموم در لفظ آل که آل النبی و سنّی که مراد ازان علمای
همچنین سنت نیز شامل گردد و داخل در سنت نموده انحصار بدعت در سیئه نمایند و احادیث
مذکوره یعنی کل بدعة ضلالة و امثال آنرا بر عموم واگذارند مقبول اند شد لیکن این
توجیه وجیه بچشم ما روشن که باین عنایت کار بدعت حسنه بجمیع اقسام آن بجائی رسید که محسوب
در سنت گردید و فی الواقع همچنین است که بدعت حسنه در حکم سنت است پس این تاویل
ضرری نمیرساند بلکه باقصی غایت مفید مدعای ما می افتد معهذا منطوق حدیثی را
که دران ترتب اجر بر سنت حسنه و ترتب وزر بر سنت سیئه شارع قرار داده حمل بر کدام
محل خواهند کرد مگر اینکه معاودت به لفظ سنت که بمعنی لغوی در حدیث من سنّ سنة
حسنة الحدیث واقع است محمول بمعنی اصطلاحی نموده مثل بدعت منقسم بحسنه و سیئه
نمایند علاوه قول حضرت عمر رضی الله عنه که صراحتاً اطلاق بدعت بر قیام تراویح فرموده اند
و نیز بتصریحات علمای مذاهب اربعه که در تقسیم بدعت اصطلاحی بحسنه و سیئه نموده احکام خمسه
مذکوره دران جاری کرده اند چه جواب توانند گفت مگر اینکه گفته شود که منکرین بدعت حسنه را
هنوز مفری باقیست و آن اینکه عموم کلمه من که در حدیث من سنّ سنة حسنة
الحدیث واقع است همچنان عموم لفظ مسلمین را که در اثر ابن مسعود رضی الله عنه یعنی ما رآه المسلمون
حسناً تا آخر است خاص بحضرات صحابه رضی الله عنهم نموده گویند که مراد از من سنّ سنة

حسنة وما راه المسلمون حسناً قرن صحابه است رضی الله عنهم پس بین تعدد بر مفهوم من
سن سنة حسنة وما راه المسلمون حسناً مقصور بزمان صحابه و محسوب در اقسام سنت
باشد نه بدعت پس این رجعت قهقری قابل تماشاست که توسیع دائره منطوق علیکم
بسنتی وسنة الخلفاء الراشدين المهديين بحدیکه مستوعب علمای امت باشد
و تضییق حجره مفهوم من سن سنة حسنة وما راه المسلمون حسناً بوضعی که
محصور در زمان صحابه گردد عجب قبض و بسط و بست و کشاد است که موجب نهایت تعارض در حدیثین
و تنافی و تباین در کلام سید الکونین علیه الصلوة والسلام میگردد اگر ارباب بصیرت و اصحاب
خبرت این چنین توجیهات دور از کار را غمزات اکسیر انگارند سخن در هرچه از لوازم و آثار سنت
العمل آن دانند معهذا سابق بکرات و مرات از تصریحات علما گذشت که بدعت اصطلاحی آن
امر دینی است که بعد زمان آنحضرت علیه الصلوة والتحیة پیدا شود پس آن امر اگر موافق کتاب و سنت و
اجماع و اثر است سنت حسنه و بدعت حسنه است و اگر مخالف اینها است سنت سیئه و بدعت
سیئه است و این بدیهی است که منقسم باین دو قسم سنت بمعنی لغوی و بدعت بمعنی اصطلاحی است نه بمعنی
لغوی که آن مقید بامر دینی نیست و ظاهر است که سنت اصطلاحی منقسم بحسنه و سیئه نمی تواند شد
پس لامحاله مراد از سنت حسنه همان امر دینی خواهد بود که موافقت با اصول شرعیه دارد و جمهور علما
همین امر را نام بدعت حسنه می کنند و هر امر دینی مستحدث که مخالف آنها است آن

اخرج احمد فی کتاب السنة من حدیث ابی وائل عن ابن مسعود قال ان الله نظر فی قلوب العباد فاختار له محمدا صلی الله علیه وسلم فبعثه برسالته ثم نظر فی قلوب العباد فاختار له اصحابه فجعلهم انصار دینه و وزراء نبیه فما رآه المسلمون حسنا فهو عند الله حسن [illegible] المؤمنون [illegible] فهو عند الله قبیح و رواه الحاکم ورواه محمد فی الموطا الا انه زاد و ما رآه المسلمون سیئا فهو عند الله سیئ ۱۲

سنت

آن سنت سیئه است و همانرا بدعت سیئه مینامند و نیز از بیان سابق ظاهر است
که حدوث امر دینی خواه موافق قواعد شرع باشد یا مخالف آن مقصور
بزمان صحابه نیست بلکه اعم ازینست چنانچه این معنی از اجرای احکام خمسه در
بدعت و بیان امثله آنها پیدا و هویدا است و در هر زمان که آن امر دینی پیدا
شود آنرا بمیزان موافقت و مخالفت با قواعد شرعی باید سنجید اگر موافق
آنهاست مقبول و محمود و مسمی بسنت حسنه و بدعت حسنه و اگر مخالف آنها
است مذموم و مردود و نامزد بسنت سیئه و بدعت سیئه است پس ازین
هردو مقدمه وجوب لازم آمد که عموم مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً الحدیث
و عموم اثر مذکور مخصوص بزمان صحابه کرام نمی تواند شد و بر کسی که ادنی
سلیقه بفهم عبارت دارد چون تباشیر صبح میدرخشد که سیاق حدیث
مذکور و اثر معلوم مقتضی عموم مطلق است نه عموم من وجه که مخصوص بزمان صحابه
باشد چه صدور سنت حسنه و ترتب اجر و ثواب آن در زمان خیر القرون
خود ظاهر است و احتمال نقیض حسنه در آن عهد خلافت عهد از سر تا پا باطل
و طرفه اینست که علمای راسخین حدیث عَلَیْکُمْ بِسُنَّتِیْ
وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِیْنَ الْمَهْدِیِّیْنَ را نیز محمول بر عموم نموده اند

چنانچه شیخ عبدالحق محدث دہلوی در ترجمهٔ مشکوٰة نوشتند که مراد بخلفای
راشدین خلفای اربعه داشته اند و هرکه بر سیرت ایشان رود و موافق
سنت عمل کند حکم ایشان دارد و کسانیکه بدعت حسنه را داخل در سنت
نموده اند نیز اعتراف باین عموم و شمول دارند پس ابقای عموم مطلق در
[مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً وَمَا رَآهُ الْمُسْلِمُوْنَ حَسَنًا] چنانچه متبادر
از کلمهٔ من و لفظ مسلمون و مختار جمهور علماست هرگز محل کلام نمی تواند شد المختصر
چون براهین ساطعه و حجج قاطعه ثابت شد که بدعت اصطلاحی منقسم بحسنه
و سیئه است و حدیث کُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَة و امثال آن عام مخصوص و
حدیث عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِيْ وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِيْنَ
الْمَهْدِيِّيْنَ و حدیث مَنْ سَنَّ سُنَّةً حَسَنَةً و اثر مَا رَآهُ الْمُسْلِمُوْنَ
حَسَنًا تا آخر عام و شامل برای خلفای راشدین و ائمهٔ مجتهدین و علمای
راسخین است مقدمه بانجام رسید و ختم کلام در تمهید و تحقیق معنی بدعت
گردید اما باب اول پس متکفل اثبات مولد شریف است بنا بر نظر بر این
کتب اسلاف پوشیده نباشد که انکار منکرین از زمان پاستین مقتضی
تصنیف رسائل برای اثبات این مطلب منیف شده است چنانچه بعضی از

باب اول در اثبات مولد شریف

رسالہ جلال الدین سیوطی

حفّاظِ حدیث و ائمۂ دین تبالیف و ترصیف پرداختہ اتفاقِ حق
درین مسئلہ چنانکہ باید ساختہ اند و آنجا کہ استیفای مقالاتِ سلف درین
باب از محالات عادیست بر استنادو استشہاد بعضی از آنہا اکتفا میرود و
افتتاحِ کلام درین مقام با خلاصۂ رسالۂ شیخ الشیوخ مولانا جلال الدین
سیوطی کہ مشتمل بر اثباتِ استحسانِ عملِ مولد و ردِّ ہفوات تاج الدین فاکہانی
و تنقیحِ کلام ابو عبد اللہ بن حاجب بعمل می آید و آن اینست و بعد فقد
وقع السوال عن المولد النبوی فی شہر ربیع الاول ما حکمہ من حیث
الشرع ہل ہو محمود او مذموم و عمل یثاب فاعلہ ام لا الجواب
ان اصل المولد ہو اجتماع الناس و قرأۃ ما تیسر من القرآن و
روایۃ الاخبار الواردۃ فی مبدأ امر النبی صلی اللہ علیہ وسلم
وما وقع فی مولدہ من الآیات ثم یمد لہم سماط یاکلونہ و ینصرفون
من غیر زیادۃ علی ذلک من البدع الحسنۃ التی یثاب علیہا صاحبہا
لما فیہ من تعظیم قدر النبی صلی اللہ علیہ وسلم و اظہار الفرح
والاستبشار بمولدہ الشریف صلی اللہ علیہ وسلم و اول من احدث ذلک صاحب اربل
الملک المظفر ابو سعید کوکری بن زین الدین احد الملوک الامجاد

والكبراء الاجواد وكان له اثار حسنة وهو الذي
عمّر الجامع المظفري في سفح قاسيون قال ابن كثير في تاريخه
كان يعمل المولد الشريف في ربيع الاول ويحتفل به احتفالا
هائلا وكان شجاعا بطلا عاقلا عالما رحمه الله واكرم مثواه
قال وصنف الشيخ ابو الخطاب بن دحية له مجلدا في مولد النبي
صلى الله عليه وسلم سماه التنوير في مولد البشير النذير فجازاه على
ذلك الف دينار وقال ابن خلكان في ترجمة الحافظ ابي
الخطاب بن دحية كان من اعيان العلماء ومشاهير الفضلاء
وقدم من المغرب فدخل الشام والعراق واجتاز اربل سنة
اربع وستمائة فوجد ملكها المعظم مظفر الدين بن زين الدين
يعتني بمولد النبي صلى الله عليه وسلم فعمل له كتاب التنوير
في مولد البشير النذير وقرء عليه بنفسه فاجازه بالف
دينار انتهى مختصرا كسانيكه احقاق حق مد نظر ميدارند ميدانند كه نزد
مولانا سيوطي عليه الرحمة نيز بدعت منقسم بسيئه وحسنه است كه عمل مولد شريف را
از بدعات حسنه گفته صاحب آنرا مثاب ماجور نوشته واول كسى كه

ص هكذا وجدت صورته في النسخ الموجودة ١٢

١٢١

احداث این فعل خیر از ملوک و سلاطین کرد سلطان مظفر الدین اربلی است
که از ششصد و چار هجری بفحوای حدیث من سن سنة حسنة
الحدیث خود را و سائر سلاطین عاملین این عمل شریف را مجرر حسنات
ساخته علم سبقت در ملوک بمیدان سعادت برافراخت و اول کسیکه
قرعهٔ تشریف تصنیف مولد شریف بنام نامی او در ازل زدند شیخ
ابو الخطاب بن دحیه علیه الرحمه است که بشهادت ابن کثیر و ابن خلکان
بعرض ثبوت پیوست و ابن خلکان او را از اعیان علما و مشاهیر فضلا
گفته رقم تعریف و توصیف بر صفحهٔ حالش کشیده معهذا و حقیقت این
شیخ وقت از عدول و ثقات است و عظمت و جبروتش از اتفاقیات
و بر ناظرین رسالهٔ مذکوره ظاهر و باهر خواهد بود که مولانای ممدوح بعد
این عبارت که باختصار سوادش برداشته شد رسالهٔ تاج الدین
فاکهانی حرف بحرف نقل ساخته بجواب نقیر و قطمیرش پرداخته شدی

سوده فروش ۱۲
از آن هم کسوت تحریر و تقریر میپوشید قال المنکر المریب لا اعلم
لهذا المولد اصلا فی کتاب و لا سنة قال المجیب المصیب
یقال علیه نفی العلم لا یلزم منه نفی الوجود و قد استخرج

وتیج عقبه بکلام او از بعض احادیث استنا کرده است ۱۲

رد و تشنیع فاکهانی ۱۲

له امام الحفاظ ابو الفضل بن حجر اصلا من السنة واستخرجت
له انا اصلا ثانيا وسيأتي ذكرهما بعد هذا قال المنكر المريب ولا
ينقل عمله من احد من علماء الامة الذين هم القدوة في الدين
بل هو بدعة احدثها البطالون قال المجيب المصيب قد تقدم
انه احدثه ملك عادل عالم وقصد به التقرب الى الله عز وجل
وحضر عنده العلماء والصالحون من غير نكير وارتضاه ابن دحية
وصنف له من اجله كتابا فهؤلاء علماء متدينون رضوه و
اقروه ولم ينكروه قال المنكر المريب ليس مندوبا لان حقيقة
المندوب ما طلبه الشرع قال المجيب المصيب الطلب في
المندوب تارة يكون بالنص وتارة يكون بالقياس وهذا وان لم
يرد فيه النص ففيه القياس على الاصلين الاتي ذكرهما قال
المنكر المريب ولا جائز ان يكون مباحا لان الابتداع في الدين ليس
مباحا باجماع المسلمين قال المجيب المصيب كلام غير مسلم
لان البدعة لم تنحصر في المكروه والمحرم بل قد تكون مباحة
ومندوبة وواجبة قال النووي في تهذيب الاسماء واللغات

البدعة

البدعة في الشرع هي احداث ما لم يكن في عهد رسول الله صلى
الله عليه وسلم وهي منقسمة الى حسنة وقبيحة قال الشيخ
عز الدين عبد السلام في القواعد البدعة منقسمة الى واجبة ومحرمة
ومندوبة ومكروهة ومباحة قال والطريق في ذلك ان تعرض البدعة على قواعد
الشرع فاذا دخلت في قواعد الايجاب فهي واجبة او في قواعد التحريم
فهي محرمة او المندوب فمندوبة او المكروه فمكروهة او المباح
فمباحة وذكر لكل قسم من هذه الخمس امثلة الى ان قال وللبدعة
المندوبة امثلة منها احداث الربط والمدارس وكل احسان لم يعهد
في العصر الاول ومنها التراويح والكلام في دقائق التصوف وفي الجدل
ومنها جمع المحافل للاستدلال في المسائل ان قصد وابذلك
وجه الله تعالى وروى البيهقي باسناده في مناقب الشافعي عن
الشافعي قال المحدثات من الامور ضربان احدهما ما احدث مما
يخالف كتابا او سنة او اثرا او اجماعا فهذه البدعة الضالة والثانية
ما احدث من الخير لا خلاف فيه لواحد من هذه وهي محدثة غير
مذمومة وقد قال عمر رضي الله عنه في قيام شهر رمضان نعمت البدعة

هذه يعني انها محدثة لم تكن واذا كانت ليس فيها رد لما مضى
هذا اخر كلام الشافعي رحمه الله تعرف بذلك منع قول
الشيخ تاج الدين ولا جاز ان يكون مباحا الى قوله وهذا الذي وضعناه
بانه بدعة مكروهة الى اخره لان هذا القسم مما احدث وليس فيه
مخالفة للكتاب ولا السنة ولا اثر ولا اجماع فهي غير مذمومة كما في عبارة
الشافعي وهو من الاحسان الذي لم يعهد في العصر الاول فان اطعام الطعام
الخالي عن اقتران الاثام احسان فهي من البدع المندوبة كما في عبارة عبد السلام
قال لمنكر الريب الذي ملخصه ان دخله الجناية وانضاف اليه
الغناء والرقص واجتماع الشبان مع النساء وغير ذلك من المحرمات
فهذا الذي لا يختلف في تحريمه اثنان قال المجيب المصيب هذا كلام صحيح
في نفسه غير ان التحريم فيه انما جاء من قبل هذه الاشياء المحرمة التي
ضمت اليه الامن حيث الاجتماع لاظهار شعار المولد بل لو وقع مثل
هذه الامور في الاجتماع لصلوة الجمعة مثلا لكانت قبيحة شنيعة
ولا يلزم من ذلك ذم اصل الاجتماع لصلوة الجمعة كما هو واضح وقد رأينا
بعض هذه الامور في ليالي من رمضان عند اجتماع الناس لصلوة

التراويح يحرم الاجتماع لاجل هذه الامور التي قرنت بها كلا بل نقول
اصل الاجتماع لصلوة التراويح حسن سنة وقربة وما ضم اليها من
هذه الامور الشنيعة قبيح شنيع كذلك نقول اصل الاجتماع لاظهار
شعار المولد مندوب وقربة وما ضم اليه من الامور المذمومة مذموم
ممنوع قال المنكر المريب للشهر الذي ولد فيه صلى الله عليه وسلم
وكان ربيع الاول هو بعينه الشهر الذي توفي فيه فليس السرور فيه
اولى من الحزن فيه قال المجيب المصيب جوابه ان ولادته صلى الله
عليه وسلم اعظم النعم علينا ووفاته اعظم المصائب بنا والشريعة
حثت على اظهار شكر النعم والصبر والسكون والكتم عند المصائب
وقد امر الشرع بالعقيقة عند الولادة وهي اظهار الشكر وفرح بالمولود
ولم يامر عند الموت بذبح ولا بغيره بل نهى عن النياحة واظهار الجزع
فدلت قواعد الشرع على انه يحسن في هذا الشهر اظهار الفرح بولادته
صلى الله عليه وسلم دون اظهار الحزن فيه بوفاته انتهت شبهات
فاضل فاكهاني وجوابات مولانا سيوطي كه مؤيد بتائيد ايزد است واگر
بامعان نظر در جوابات مذكوره ملاحظه رود آينده حالت منتظره براي دفع

توہمات منکرین باقی نمی ماند بعد ازین مولانای ممدوح تعرض بکلام
ابو عبد الله بن الحاج صاحب مدخل نموده بعد بیان ماله و ما علیه ختم کلام
فرموده و خلاصه ہمین قدر که نقل کلام صاحب مدخل مفید ما نیست وهو
هذا قد تکلم الامام ابو عبد الله بن الحاج فی کتابه
المدخل علی عمل المولد وحاصله مدح ما کان فیه من اظهار
شعار و شکر و ذم ما احتوی علیه من محرمات و منکرات و بیان
مجیب تیسیب بجواب فاکهانی نوشته که ضم محرمات و منکرات بشعار
مولد خود مذموم و ممنوعست و ازین شناعت در اصل مولد لازم نمی آید و در
نظیرش اجتماع مردم برای نماز جمعه و نماز تراویح ذکر کرده مجملا هر گاه کلام
ابن الحاج و جوابش بنا بر اختصار درین مقام منقول نشد ضرور افتاد که
آن هر دو اصل مولد که یکی از ان مستخرج حافظ ابن حجر است و دیگر مستخرج
مولف رساله و در اول جواب فاکهانی صاحب رساله بقول خود و بیانی
ذکر ہما بذکرش و عدم نموده از آخر رساله معرض نقل آید تا این منقول رفع
انتظار و انجاز وعده موعود نماید و آن اینست وقد سئل شیخ
الاسلام حافظ العصر ابو الفضل بن حجر عن عمل المولد فاجاب

کلام ابن الحاج

اصل مولد بقول ابن حجر و سیوطی

بان

بان اصل المولد بدعة لم ينقل عن احد من السلف الصالح
في قرون الثلثة ولكنها مع ذلك فقد اشتملت على
محاسن قصدوها فمن تحرى في عملها المحاسن وتجنب ضدها
كان بدعة حسنة ومن لا فلا وقد ظهر لي تخريجها على اصل ثابت
وهو ما ثبت في الصحيحين من ان النبي صلى الله عليه وسلم قدم المدينة
فوجد اليهود يصومون يوم عاشوراء فسألهم فقالوا هو يوم اغرق
الله فيه فرعون ونجا موسى فنحن نصومه شكرا لله تعالى فيستفاد منه
فعل الشكر لله تعالى على ما منّ به في يوم معين من اسداء نعمة
ودفع نقمة ويعاد ذلك في نظير ذلك اليوم من كل سنة والشكر
لله تعالى يحصل بانواع العبادات كالسجود والصيام والصدقة والتلاوة
واي نعمة اعظم من النعمة بتولد هذا النبي نبي الرحمة صلى الله عليه
وسلم وعلى هذا فينبغي ان يتحرى اليوم بعينه حتى يطابق قصة موسى
عليه السلام في يوم عاشوراء وان لم يلاحظ ذلك لا يبالي بعمل المولد
بكذا وجدنا ونقل الصواب من تحرى
في اي يوم من الشهر بل توسع قوم فنقلوه الى يوم من السنة وفيه
ما فيه فهذا ما يتعلق باصل عمله واما ما يعمل فيه فينبغي ان يقتصر فيه

اعلم انما يفهم منه الشكر لله تعالى من نحو ما تقدم ذكره من التلاوة
والاطعام والصدقة وانشاد شيء من المدائح النبوية المحركة للقلوب الى
فعل الخير والعمل للآخرة واما ما يتبع ذلك من السماع واللهو وغير
ذلك فينبغي ان يقال ما كان من ذلك مباحا بحيث يعين
السرور بذلك اليوم لا بأس بالحاقه به وما كان حراما او مكروها
فيمنع وكذا ما كان خلاف الاولى انتهى عن انس رضي الله عنه
ان النبي صلى الله عليه وسلم عق عن نفسه بعد النبوة مع انه
قد ورد ان جده عبد المطلب عق عنه يوم سابع ولادته
والعقيقة لا تعاد مرة ثانية فيحمل ذلك على ان الذي فعله
النبي صلى الله عليه وسلم فعله اظهارا للشكر على ايجاد الله تعالى
اياه رحمة للعالمين وتشريفا لامته كما كان يصلي على نفسه لذلك
فيستحب لنا ايضا اظهار الشكر بمولده صلى الله عليه وسلم بالاجتماع
واطعام الطعام ونحو ذلك من وجوه القربات واظهار المسرات ثم
رأيت امام القراء الحافظ شمس الدين بن الجزري قال في كتابه
المسمى عرف التعريف بالمولد الشريف انه قد روي ابو لهب

النوم فقيل له ما حالك فقال في النار الا انه يخفف علي كل ليلة
اثنين وامص من بين اصبعي هاتين ماء بقدر هذا واشار براس
اصبعه وان ذلك باعتاقي ثويبة عندما بشرتني بولادة النبي صلى الله
عليه وسلم وبارضاعها له فاذا كان ابو لهب الكافر الذي نزل القرآن
بذمه جوزي في النار لفرحه بمولد النبي صلى الله عليه وسلم فما حال
المسلم الموحد من امته صلى الله عليه وسلم ولعمري انما يكون
جزاؤه من المولى الكريم ان يدخله بفضله جنات النعيم وقال
الحافظ ناصر الدين بن شمس الدين الدمشقي في كتابه المسمى
مورد الصادي في مولد الهادي وقد صح ان ابا لهب يخفف عنه
عذاب النار في مثل يوم الاثنين لاعتاقه ثويبة سرورا بميلاد
النبي صلى الله عليه وسلم ثم انشد شعر اذا كان هذا كافرا
جاء ذمه وتبت يداه في الجحيم مخلدا اتى انه في يوم الاثنين دائما
يخفف عنه للسرور باحمدا فما الظن بالعبد الذي كان عمره
باحمد مسرورا ومات موحدا انتهى واگر کسی زیاده تر طالب تفصیل و
تشریح این مبحث باشد رساله مذکوره را از اول تا آخر ملاحظه نماید که مولانا موصوف علیه الرحمه

در جواب فاکهانی ونیز بجواب ابن الحاج دقیقه از دقائق حل شبهات مهمات مرعی
نگذاشته اند وعلامه محمد بن یوسف شامی رحمة الله علیه در سبل الهدی والرشاد
فی سیرة خیر العباد که مشهور بسیرت شامی ست آنچه در اثبات عمل مولد شریف
رقم زده اند قدری از آن هم بحیازهٔ التقاط میرسد **الباب الثانی عشر فی**
اقاویل العلماء فی عمل المولد الشریف واجتماع الناس له وما یحمد من ذلک وما یذم
قال الحافظ ابو الخیر السخاوی فی فتاواه عمل المولد الشریف لم ینقل عن احد من السلف
الصالح فی القرون الثلثة الفاضلة وانما حدث بعدها ثم لا زال اهل الاسلام
فی سائر الاقطار والمدن الکبار یحتفلون فی شهر مولده صلی الله علیه وسلم یعمل
الولائم البدیعة المشتملة علی الامور البهجة الرفیعة ویتصدقون فی لیالیه بانواع الصدقات
ویظهرون السرور ویزیدون فی المبرات ویعتنون بقراءة مولده الکریم ویظهر
علیهم من برکاته فضل عظیم وقال الامام الحافظ ابو الخیر ابن الجزری شیخ
القراء من خواصه انه امان فی ذلک العام وبشری عاجلة بنیل البغیة و
المرام قلت واول من احدث ذلک من الملوک صاحب اربل الملک المظفر ابو سعید
کوکبری بن زین الدین احد الملوک الامجاد والکبراء الاجواد وقال الحافظ
عماد الدین بن کثیر فی تاریخه کان صاحب اربل یعمل المولد الشریف فی

ربيع الاول ويحتفل به احتفالا هائلا وقد صنف الشيخ ابو الخطاب بن دحية له

كتابا في المولد سماه التنوير في مولد البشير النذير وجازاه بالف دينار وقد اثنى عليه

الائمة منهم الحافظ ابو شامة شيخ النووي في كتاب الباعث على انكار البدع والحوادث

وقال مثل هذا الحسن يندب اليه ويشكر فاعله ويثنى عليه قال ابن الجوزي

ولو لم يكن في ذلك الا ارغام الشيطان وادعام اهل الايمان وقال العلامة

ابن طغربك في الدر المنتظم قد عمل المحبون للنبي صلى الله عليه وسلم فرحا بمولده الولائم

فمن ذلك ما عمله بالقاهرة المعزية من الولائم الكبار الشيخ ابو الحسن المعروف

بابن فضل شيخ شيخنا ابي عبد الله محمد بن النعمان وعمل ذلك قبله جمال الدين العجمي

الهمذاني وممن عمل ذلك على قدر وسعه يوسف الحجار بمصر وقد رأى النبي صلى الله عليه

وسلم وهو يحرض يوسف المذكور على ذلك قال وسمعت ذلك من يوسف بن علي

بن زريق الشامي الاصل المصري المولد الحجار بمصر في منزله بها حيث يعمل

مولد رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول رأيت رسول الله صلى الله عليه وسلم

في المنام منذ عشرين سنة وكان لي اخ في الله تعالى يقال له الشيخ ابو بكر الحجار

فرأيت كأنني وابا بكر هذا بين يدي النبي صلى الله عليه وسلم جالسين فامسك ابو بكر

لحية نفسه وفرقها نصفين وذكر للنبي صلى الله عليه وسلم كلاما لم افهمه

فقال النبي صلى الله عليه وسلم مجيبا له لولا هذا لكانت هذه في النار وقال
لا ابنك وكان به ضر فقضيت فقلت لاي شيء يا رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال حتى لا يبطل
المولد ولا السنن قال يوسف فعملته منذ عشرين سنة الى الآن قال وسمعت يوسف
المذكور يقول سمعت اخي ابا بكر الحجار يقول سمعت منصور النشار يقول
رايت النبي صلى الله عليه وسلم في المنام يقول لي قل له لا يبطله يعني المولد ما
عليك ممن اكل وممن لم ياكل قال وسمعت شيخنا ابا عبد الله بن ابي محمد النعمان
يقول سمعت الشيخ ابا موسى الزرهوني يقول رايت النبي صلى الله عليه وسلم في
النوم فذكرت له ما يقوله الفقهاء في عمل الولائم في المولد فقال النبي صلى الله
عليه وسلم من فرح بنا فرحنا به وقال الشيخ الامام العلامة ناصر الدين المبارك
الشهير بابن البطاح في فتوى بخطه اذا انفق المنفق تلك الليلة وجمع جمعا
اطعمهم ما يجوز واسمعهم ما يجوز سماعه ودفع للمسمع المشوق للآخرة
ملبوسا كل ذلك سرورا بمولده صلى الله عليه وسلم فجميع ذلك جائز ويثاب
فاعله اذا احسن القصد وقال الشيخ الامام جمال الدين عبد الرحمن بن عبد الملك
مولد رسول الله صلى الله عليه وسلم مبجل مكرم قدس يوم ولادته وشرف
وعظم وكان وجوده سبب النجاة لمن اتبعه وتقليل حظ جهنم ممن اعد لها

الفرح بولادته صلى الله عليه وسلم وتمت بركاته على من اهتدى
فشابه هذا اليوم يوم الجمعة من حيث ان يوم الجمعة لا تسعر فيه
جهنم هكذا ورد عنه صلى الله عليه وسلم فمن المناسب اظهار السرور
وانفاق الميسور واجابة من دعاه رب الوليمة للحضور وقال الامام العلامة
ظهير الدين بن جعفر هي بدعة حسنة اذا قصد فاعلها جمع الصالحين
والصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم واطعام الطعام للفقراء والمساكين
وهذا القدر يثاب عليه بهذا الشرط في كل وقت وقال الشيخ نصير الدين
الطبا ليس هذا من السنن ولكن اذا انفق في هذا اليوم واظهر السرور
فرحا بدخول النبي صلى الله عليه وسلم في الوجود واتخذ السماع الخالي من
المردان وانشاد ما يثير نار الشهوة من العشقيات والمشوقات للشهوات
الدنيوية واما انشاد ما يشوق الى الاخرة ويزهد في الدنيا فهذا اجتماع
حسن يثاب قاصد ذلك وفاعله عليه الا ان سوال الناس ما في ايديهم
بذلك فقط بدون ضرورة وحاجة سوال مكروه واجتماع الصلحاء
فقط لياكلوا ذلك الطعام ويذكرون الله تعالى ويصلون على رسوله
صلى الله عليه وسلم يضاعف بالقربات والمثوبات وقال الامام الحافظ

ابو محمد عبد الرحمن بن اسمعيل المعروف بابي شامه في كتاب الباعث
على انكار البدع والحوادث قال الربيع قال الشافعي رحمه الله تعالى المحدثات
من الامور ضربان احدهما ما احدث مما يخالف كتابا او سنة او اثرا او
اجماعا فهذه البدعة هي الضلالة والثاني ما احدث من الخير لا خلاف فيه لاحد من
هذا فهي محدثة غير مذمومة قال عمر رضي الله عنه في قيام رمضان
نعمت البدعة هذه يعني انها محدثة لم تكن واذا كانت فليس فيها رد لما
مضى فالبدع الحسنة متفق على جواز فعلها والاستحباب لها ورجاء الثواب
لمن حسنت نيته فيها وهي كل مبتدع موافق لقواعد الشريعة غير مخالف
لشيء منها ولا يلزم من فعله محذور شرعي وذلك نحو بناء المنابر والربط
المدارس وخانات السبيل وغير ذلك من انواع البر التي لم تعهد في الصدر الاول
فانه موافق لما جاءت به السنة من اصطناع المعروف والمعاونة على البر
والتقوى ومن احسن البدع ما ابتدع في زماننا هذا من هذا القبيل ما كان
يفعل بمدينة اربل كل عام في اليوم الموافق ليوم مولد النبي صلى الله عليه
وسلم من الصدقات والمعروف واظهار الزينة والسرور فان ذلك مع ما فيه
من الاحسان الى الفقراء اشعار بمحبة النبي صلى الله عليه وسلم وتعظيمه

في الامر المباح [illegible] قال الامام [illegible] صلى الله عليه وسلم [illegible] ان اول من [illegible] معاوية بن ابي سفيان ١٢

واجلالاً في قلب وعله وشكر الله تعالى على ما من به من ايجاد رسوله الذي هو

رحمة للعالمين صلى الله عليه وسلم وكان اول من فعل بالموصل عمر بن محمد

الملا احد الصالحين المشهورين وبه اقتدى في ذلك صاحب اربل وغيره

رحمهم الله تعالى وقال الشيخ الامام العلامة صدر الدين موهوب

بن عمر الجزري الشافعي هذه بدعة لا بأس بها ولا تكره البدع الا اذا راغمت

السنة واما اذا لم تراغمها فلا تكره ويثاب الانسان بحسب قصده في اظهار

السرور والفرح بمولد النبي صلى الله عليه وسلم وقال شيخنا في فتاواه يعني السيوطي ١٢ انه

ان اصل المولد الذي هو اجتماع الناس وقراءة ما تيسر من القران ورواية

الاخبار الواردة في مبدأ امر النبي صلى الله عليه وسلم وما وقع فيه من الايات

ثم يمد لهم سماط ياكلون منه وينصرفون من غير زيادة على ذلك من البدع الحسنة

التي يثاب عليها صاحبها لما فيه من تعظيم قدر النبي صلى الله عليه وسلم

واظهار الفرح والاستبشار بمولده الشريف وقال قد ظهر لي تخريجه على

اصل غير الذي ذكره الحافظ وهو ما رواه البيهقي عن انس رضي الله عنه

ان النبي صلى الله عليه وسلم عق عن نفسه بعد النبوة مع انه قد كان جده

عبد المطلب عق عنه في سابع ولادته والعقيقة لا تعاد مرة ثانية

صاحب سیرت شامی
خلاصه تحقیق قول

فیحمل ذلک علی ان الذی فعله صلی الله علیه وسلم فعله اظهار للشکر علی ایجاد الله تعالی ایاه رحمة للعالمین وتشویقا للامته کما کان یصلی علی نفسه لذلک فیستحب لنا ایضا اظهار الشکر بمولده بالاجتماع والاطعام وغیر ذلک من وجوه القربات والمثوبات وقال فی شرح سنن ابن ماجه الصواب انه من البدع الحسنة المندوبة اذا خلی عن المنکرات شرعا انتهی ما اردنا ایراده من السیرة الشامیة بعد ازین جناب صاحب سیر مذکوره کلام فاضل فاکهانی و ابن الحاج بارد و تنقیح آن از شیخ خود یعنی جلال الدین سیوطی علیه الرحمه بمعرض نقل آورده چون خلاصه این قال و مقال در اول حال از اصل رساله شیخ ممدوح طرد روی بیاض کرده دید و افتتاح کلام بنقل کلمات علمای اعلام جلة تصدیر پوشید این کلمکل با بعضی از روایات که از اصل رساله منتشر بدل تحلیل گردید درین مقام فرو گذاشته شد تا کار تکرار را طائل نکشد و فذلکه کلام انیست که بعد از انکه شیخ الشیوخ سیوطی با وجود اقتصار و اختصار عمل مولد شریف را چنانکه باید بذروه ثبوت رسانید صاحب سیرت شامی بنقل اقوال علمای اعلام در صدد تایید و تشیید آن کرد و بر ممدوح را از مذموم امتیازی بخشید پس آنچه در تنقیح کلام از حافظ ابو الخیر سخاوی نقل کرده که عمل مولد اگرچه منقول از سلف صالحین در قرون

ثلثه نشد لیکن معمول اہل اسلام در سائر اقطار و مدن کبار ہست که در ماه مبارک
ربیع الاول باہتمام محافل و اجتماع مردم و عمل ولائم بدیعه مشتمله بر انواع ہیجہ رفیعه و
ایثار خیرات در شبہای با برکات بانواع صدقات و اظہار سرور و زیادت
در مبرات و قرأت مولد شریف جمله اصاغر و اکابر مظہر حسنات و مہبط فضل عمیم
خداوند کریم بوده اند ازین تقریر دلپذیر صاف ظاہر است که حدوث امر خیر که موجب
ثواب باشد منحصر در قرون ثلثه نیست بلکه بعد آن قرون فاضله ہم حدوث
حسن که آنرا بدعت حسنه نامیده اند موجب حسنات و برکات و مقبول و متوارث
از اکابر و ثقات ہست و مؤید این است آنچه از حافظ ابو الخیر ابن جزری منقول است
که از خواص عمل مولد ہست که تا یکسال امان از حوادث زمان و بشارت بهر حصول
نیل مقصد و مرام ہست و چون صاحب اربل موافق تقریر ابن کثیر در طریق ایجاد
عمل مولد شریف از کوی قدم نهاده و شیخ ابو الخطاب ابن دحیه بتصنیف مولد مسمی بالتنویر
فی مولد البشیر النذیر داد تحقیق داده حافظ ابوشامه شیخ امام نووی در مدح و مناقب
و استحسان این عمل خیر زبان کشاده و ابن جوزی آنرا از رغام شیطان و ادغام
اہل ایمان گفته و علامه ابن ظفر بلی در در منتظم گوہر تحقیق در سلک بیان باین طور سفته
که محبان نبی صلی الله علیه و سلم برای فرح و سرور مولد آنحضرت علیه الصلوة و التحیة عمل

عمل و لائم نموده اند و از آنجمله شیخ ابو الحسن المعروف بابن فضل و ائم
کبار این عمل آورده و قبل از وی جمال الدین عجمی همدانی قدم درین ره
فشرده و از آن جمله است عمل یوسف حجار بمصر که خیال رتبهٔ قبول بسی کرد آنحضرت
علیه الصلوة و السلام را بخواب دید که تحریض این عمل خیر میفرمایند و بعد ازین دیگر علمای
صالحه که مرویست موجب تأیید بر تأیید برای مقبولیت عمل مولد شریف است
و قول علامهٔ ابن الحاج و فتوی بخط خاص خود در جواز و ثواب این عمل و جمع مردم
و اطعام آنها بشرط حسن قصد و اظهار فرح و سرور بمولد سرور عالم صلی الله علیه و سلم
و احتراز از امور منهیه نیز مؤید این عمل معمولست و علی هذا القیاس قول امام جمال الدین
عبد الرحمن که مشعر به تجلیل و تکریم و تقدیس روز ولادت آنحضرت صلی الله علیه و سلم بوده
وجود با جودش مبدأ اسباب نجات و تمامی برکات و مشابهت این روز بمبارک
بعدم شعیر جهنم با روز جمعه و اظهار سرور و اتفاق مسلمین و اجابت دعوت صاحب ولیمه
برای حضور است و قول امام علامه ظهیر الدین بن جعفر خود منادی آنست که این
عمل مولد بدعت حسنه است و موجب ثواب اگر مقرون بامور محموده و خالی از
امور منهیه باشد و اشارت بامثال این شروطست آنچه صاحب کتاب عنوان
باب قبول خود در ماتحمد و ماتذم نموده و از آنجاست قول شیخ نصیر الدین که اتفاق

درین روز و اظهار سرور بفرح دخول آنحضرت صلی الله علیه وسلم در وجود و اجتماع
سماع خالی از منکرات شرعیه و انشاد امور شوقیه آخرت این اجتماع حسن و موجب
ثواب قاصد و عامل است بعد ازین آنچه از امام حافظ ابو محمد عبد الرحمن المعروف بابو شامه
منقول است دلیل قاطع و برهان ساطع برای دفع انکار منکرین ست که از تصریح امام شافعی
علیه الرحمه نیز تقسیم بدعت بحسنه و سیئه ثابت و متحقق و بعد ازین آنچه گفته که از احسن ما ابتدعت
آنچه در مدینهٔ اربل هر سال موافق روز ولادت آنحضرت صلی الله علیه وسلم از صدقات
و اظهار زینت و سرور و احسان بفقرا معمول و مرسوم ست که این همه مشعر محبت
آنحضرت علیه الصلوة والتحیه و تعظیم و تکریم در دل فاعل و تادیه شکر ایجاد رسول
مقبول صلی الله علیه وسلم ست و اول کسی که ابتدا باین فعل در موصل کرده شیخ عمر بن محمد
که یکی از صلحای مشهور بوده و صاحب اربل و غیر آن اقتدا درین فعل باین بزرگ نموده اند
باید دانست که این قول مشعر آنست که ابتدای این عمل از شیخ عمر بن محمد ست
موصلی و صاحب اربل و غیر آن مقتدی باین شیخ بوده اند و از کلام [illegible]
مولانا جلال الدین سیوطی چنانکه تصریحش گذشت چنان مستفاد میشود که بانی این فعل
حسن صاحب اربل ملک مظفر ست که شیخ وقت ابو الخطاب ابن دحیه تصنیف
مجلد در بیان مولد برای او فرموده و آن سلطان بآن یک هزار دینار بخشید

ممدوح انعام نموده بلکه خود در کلام صاحب سیرت تهافت و تعارض صریح
موجود هست که اوّل خودش نوشته که اوّل کسی که احداث این عمل از ملوک
کرد صاحب اربل هست و بعد از آن گفته که فاعل اوّل این فعل در موصل عمر بن
محمد هست و صاحب اربل و غیر آن مقتدی بشیخ ممدوح بوده اند و جواب این شبهه
آنست که مراد از اولیت صاحب اربل درین عمل خیر اولیت اضافی بنسبت
بملوکست یعنی در سلاطین آن اوّل کسی که ابتدا باین عمل کرد صاحب اربل است
و مراد از اولیت این فعل در موصل که فاعل آن عمر بن محمد هست اولیت حقیقی پس اقتدای
صاحب اربل و غیر آن از ملوک و دیگر عوام و خواص بشیخ ممدوح صحیح و درست است
ولهذا در بیان استنباط قول اوّل رساله سیوطی که مبدأ کلام است یعنی فی اوّل من
احدث فعل ذلک مقید بقید ملوک و سلاطین کرده شد و قید ملوک در عبارت اول
صاحب سیرت خود موجود هست و آنچه از شیخ امام علامه صدر الدین منقول است
نیز مفید باینست که این عمل مولد اگرچه بدعت است لیکن بدعت حسنه که مشتمل بر محاسن
و خالی از ضد آنهاست بعد ازین نقل فتوای شیخ خود و بیان تخریج اصل دیگر برای
بعضی از آنش در خصوص تکرار عقیقه و نقل عبارت شرح سنن ابن ماجه مصرّح باینکه
عمل مولد از بدع حسنه است بشرطیکه خالی از منکرات شرعیه باشد بوضعیکه شنید

ارکان استحسان و استحباب عمل مولد است محتاج بیان نیست بالجمله از تصریح صاحب سیرت شامی که اقوال علمای سلف صالحین را در بیان عمل مولد جمع نموده با وج تحقیق فائز که حافظ ابو الخیر سخاوی و حافظ ابو الخیر بن جزری و حافظ ابو شامه و علامه ابن طغربل صاحب در منتظم و شیخ ابن فضل و یوسف حجار و علامه ابن البطاح و امام جمال الدین و امام ظهیر الدین و شیخ نصیر الدین و امام حافظ ابو محمد و شیخ عمر موصلی و ملک عالم عادل صاحب اربل و امام علامه صدر الدین و علامه جلال الدین سیوطی و صاحب فتوی و شارح سنن ابن ماجه این جمله سلف صالحین قائل باستحسان و استحباب عمل مولد شریف بوده اند و پوشیده نخواهد بود که صاحب سیرت شامی در تحقیق فائز مرتبه ایست که منکرین عمل مولد هم تشبث بذیل کلامش نموده اند پس این توضیح و تفصیل که فی الجمله شائبه از تکرار هم داشته است برای ارغام آناف منکرین در کار است و رساله که از قلم متانت رقم مولانا علی بن سلطان محمد المشتهر به ملا علی قاری در بیان مولد سرور عالم صلی الله علیه وسلم چکیده و لآلی شاهوار فضائل با جواهر زواهر دلائل بسلک بیان کشیده سواد قدری از ان هم نضارت افزای بین نظارگیان می شود و قال شیخ مشائخنا الامام العلامة الحبر البحر الفهامة شمس الدین محمد السخاوی بلغه الله المقام العالی و کنت ممن

رساله ملا علی قاری

تشرف بادراك المولد في مكة المشرفة عدة سنين وتعرف بما اشتمل
عليه من البركة المشار لبعضها بالتعيين تكررت يا رتي في محل
المولد المستفيض و تصوّرت فكرتي ماهنالك من الفخر الطويل العريض
قال اصل عمل المولد الشريف لم ينقل عن احد من السلف الصالح في القرون
الثلثة الفاضلة وانما حدث بعدها بالمقاصد الحسنة والنية التي للاخلاص
شاملة ثم لا زال اهل الاسلام في سائر الاقطار والمدن العظام يحتفلون
في شهر مولده صلى الله عليه وسلم بعمل الولائم البديعة والمطاعم المشتملة
على الامور البهيجة الرفيعة ويتصدقون في لياليه بانواع الصدقات
ويظهرون المسرات ويزيدون في المبرات بل يعتنون بقراءة مولده الكريم
يظهر عليهم من بركاته كل فضل عميم بحيث كان مما جرب كما
قال الامام الشمس ابن الجزري المقري المجرب من خواصه انه امان تام
في ذلك العام وبشرى تعجل بنيل ما ينبغي ويرام قال واكثرهم بذلك
عناية اهل المصر والشام ولسلطان مصر في تلك الليلة من العام
اعظم مقام قال ولقد حضرت في سنة خمس وثمانين وسبعمائة
ليلة المولد عند الملك الظاهر برقوق رحمه الله بقلعة الجبل

فرايت ما هالني وسرني وما سا ني من حرزت ما انفق في تلك الليلة

على القرآء والحاضرين من الوعاظ والمنشدين وغيرهم من الاتباع

والغلمان والخدام المترددين بنحو عشرة الاف مثقال من الذهب و

العين بالحدس المصيب لا المين ما بين خلع ومطعوم ومشروب

ومشموم وشموع وغيرها مما يسقم به الضلوع وعددت ذلك

خمسا وعشرين جوقة من القرآء الصيتين المرجو كونهم منتبين ولم

يزل احد منهم الا بنحو عشرين خلعة من السلطان ومن الامراء

الاعيان قال السخاوى قلت ولم يزل ملوك مصر خدام الحرمين الشريفين

ممن وفقهم الله لهدم كثير من المناكير والشين ونظروا في الرعية

كالوالد لولده وشهروا انفسهم بالعدل فاسعفهم الله بجنده

ومدده كالملك السعيد الشهيد الظاهر المصدق ابي سعيد جقمق

يعتنون به ويتوجهون بطريق سببه بحيث انه نقت جوق القراء في

ايامه بتسعين للزيادة على الثلثين فذكروا بكل جميل وكفوا من المهمات

كل عريض طويل واما ملوك الاندلس والغرب فلهم فيه ليلة تسير بها

الركبان يجتمع فيها ائمة العلماء الاعيان ممن يليهم من كل

مكان وتعلو هنا بين اهل الكفر كلمة الايمان والظن اهل الروم
لا يتخلفون عن ذلك اقتفاء بغيرهم من الملوك فيما هنالك وبلاد الهند
تزيد على غيرها بكثير كما اعلمني به بعض اولى النقل والتحرير قلت
واما العجم فمن حين دخل هذا الشهر المعظم والزمان المكرم لاهلها
مجالس فخام من انواع الطعام للقراء الكرام والعلماء العظام و
الفقراء من الخاص والعام وقراءة الختمات والتلاوات المتواليات
والانشادات المتعاليات واجناس المبرات والخيرات وانواع السرور وصنوف
الحبور حتى بعض العجائز من غزلهن ونسجهن يجمعن الاكابر والاعيان
وبضيافتهن ما يقدرن عليه في ذلك الزمان ومن تعظيم مشايخهم
وعلمائهم هذا المولد المعظم والمجلس المكرم انه لا يأباه احد من حضوره
رجاء ادراك نوره وسروره وقد وقع لشيخ مشايخنا مولانا زين الدين
المحمود البهرتي النقشبندي قدس سره العلي انه اراد سلطان الزمان
وخاقان الدوران همايون بادشاه تغمده الله تعالى واحسن مثواه ان
يجتمع به ويحصل له المراد والمدد بسببه فأباه الشيخ وامتنع ايضا
ان يأتيه السلطان استغناء بفضل الرحمن فألح السلطان على

وزير بيرم خان بانه لا بد من تدبير الاجتماع في المكان ولو في قليل من
الزمان فسمع الوزير ان الشيخ لا يحضر في دعوة من هناء وعزاء الا في مولد
النبي صلى الله عليه وسلم تعظيما لذلك المقام فانهى الى السلطان
فامره بتهيئة اسباب الملوكانية من انواع الاطعمة والاشربة ومما يتشرف به
ويتجر في المجالس العلية ونادى الاكابر والاعالي فحضر الشيخ مع بعض الموالي فاخذ
السلطان الابريق بيد الادب ومعاونة التوفيق والوزير اخذ الطست
من تحت امره رجاء لطفه ونظره وغسلا يد الشيخ المكرم وحصل لهما
ببركة تواضعهما لله ولرسوله صلى الله عليه وسلم المقام المعظم والجاه
المفخم قال السخاوي واما اهل مكة معدن الخير والبركة فيتوجهون
الى المكان المتواتر بين الناس انه محل مولده وهو في سوق الليل رجاء
بلوغ كل منهم بذلك لقصده ومزيد اهتمامهم به على يوم العيد حتى
قل ان يتخلف عنه احد من صالح وطالح ومقل وسعيد سيما الشريف
صاحب الحجاز بدون توارد الحجاز قال ولاهل المدينة كثرهم الله تعالى
به احتفال وعلى فعله اقبال وكان الملك المظفر صاحب اربل رحمه الله
بذلك فيها اتم العناية واهتماما بشانه جاوز الغاية اثنى عليه به

العلامة ابو شامة احد شيوخ النووي الفائق في الاستقامة في
كتابه الباعث على انكار البدع والحوادث فقال مثل هذا
الحسن يندب اليه ويشكر فاعله ويثنى عليه زاد ابن الجزري ولو لم
يكن في ذلك الا ارغام الشيطان وسرور اهل الايمان قال يعني ابن
الجزري واذا كان اهل الصليب اتخذوا ليلة مولد نبيهم عيدا
الاكبر فاهل الاسلام اولى بالتكريم واجدر قلت لما كان يرد عليه انا
مامورون بمخالفة اهل الكتاب ولم يظهر من الشيخ لهذا السؤال جواب
قال السخاوي على سبيل الاضراب بل خرج شيخ مشايخ الاسلام خاتمة الائمة
الاعلام ابو الفضل بن حجر الاستاذ المعتبر تغمده الله تعالى برحمته واسكنه
فسيح جنته فعله على اصل ثابت مام يميل الى الاستناد اليه كل حبر
وهمام وهو ما ثبت في الصحيحين من ان النبي صلى الله عليه وسلم قدم المدينة
فوجد اليهود يصومون يوم عاشوراء فسألهم فقالوا هو يوم اغرق الله
سبحانه وتعالى فيه فرعون ونجى موسى عليه السلام فنحن نصوم شكرا لله
عز وجل فقال صلى الله عليه وسلم فانا احق بموسى منكم فصامه وامر بصيامه
وقال ان عشت الى قابل الحديث قال اي الشيخ فيستفاد منه فعل
لاصومن التاسع اه كما قال عليه السلام والصلوة ١٢

الشكر لله تعالى على ما من به في يوم معين من اسداء نعمة
او دفع نقمة ويعاد ذلك في نظير ذلك اليوم من كل سنه
والشكر لله تعالى يحصل بانواع العبادة كالصلوة والصيام والتلاوة
واي نعمة اعظم من نعمة بروز هذا النبي نبي الرحمة صلى الله عليه وسلم
قلت وفي قوله تعالى لقد جاءكم رسول اشعار بذلك وايماء الى التعظيم
وقت مجيئه لما هنالك قال وعلى هذا فينبغي ان يقتصر فيه على
ما يفهم الشكر لله تعالى من نحو ما ذكر واما ما يتبعه من السماع واللهو
وغيرهما فينبغي ان يقال ما كان من ذلك مباحا بحيث يعين السرور بذلك
اليوم فلا باس بالحاقه وما كان حراما او مكروها فيمنع وكذا ما كان خلاف الاولى
بل يحسن في ايام الشهر كلها ولياليه يعني كما جاء عن ابن جماعة تمنيه فقد
اتصل بنا ان الزاهد القدوة المعمر ابا اسحق بن عبد الرحمن بن ابراهيم
بن جماعة لما كان بالمدينة النبوية على ساكنها افضل الصلوة واكمل
التحية كان يعمل طعاما في مولد النبي ويطعم الناس يقول لو تمكنت
عملت بطول الشهر كل يوم مولدا قلت وانا لما عجزت عن الضيافة
الصورية كتبت هذه الاوراق لتصير ضيافة معنوية نورانية مستمرة

على صفحات الدهر غير مختصة بالسنة والشهر وسميته بالمورد الروي
في مولد النبوي انتهى ملخصا اردنا تلخيصه وخاتمه كه در آخر اين رساله محرره
مؤلف مرحوم است ثبت حرره مؤلفه الراجي كرم ربه الكريم وشفاعة
رسوله العظيم علي بن سلطان محمد الهروي المقري بالحرم الشريف
المكي بما الهمه الله بلطفه الخفي وكان الوفي في شهر ربيع الاول مولد
النبي الاكمل عام سبع بعد الالف من الهجرة النبوية على صاحبها الالاف
الصلوة والوف التحية والحمد لله رب العالمين پس از تحرير و تقرير اين رساله
معتمده هم ثابت و متحقق كه عمل مولد شريف مقبول و معمول سلف صالحين متوارث
از قديم در اطراف و اقطار بلاد اهل اسلام است و سلاطين مصر و شام اهتمام تمام در
عمل فرجام داشته اند و همچنان ملوك اندلس و عرب و اهل روم بر مقتضى آثار اكابر
بوده همت برين امر حسن گماشته و بلاد هند علم زيادت درين باب بر ديگران
افراشته اند اما عجم پس از هنگام دخول اين شهر معظم و زمان مكرم سرگرم انصرام
مجالس فخام از انواع طعام براى قراى كرام و علماى عظام و فقرا از خاص
و عام و قراءت ختمات و تلاوات متواليات و انشادات متعاليات و حبات
مبرات و خيرات و انواع سرور و اصناف حبور مى باشند حتى كه زبان عجوزه

خلاصه رساله
ملا علی قاری
۱۲/

ارزانی بود عزل شیخ خود را بافیده. جمیع اکابر و اعیان در ضیافت این رکان عالیشان
و تعظیم و تکریم مشایخ و علمای عالیمقام در آن زمان سعادت اقتران میپردازند و تعظیم
و تبجیل این مولد معظم و مجلس مکرم بجائی رسید که احدی از اصاغر و اکابر از حضور
درین مجلس زبان بانکار نمیگشاد و برای ادراک نور و سرور در دعوت این مجلس ابتدار و
قبول می نهاد و از شواهد این دعوی قصهٔ شیخ المشایخ مولانا زین الدین نقشبندی
قدس سره ایشان مست که از عادات این شیخ وقت بود که از خانقاه خودش پا
بدر نمیگذاشت و گاهی جای خود بمجلس عامه و امرا کرم نداشت چندانکه سلطان زمان
و خاقان دوران همایون پادشاه که عظمت و جبروتش مسطور در کتب تاریخ است
که شیخ ممدوح را تکلیفی برای ملاقات تا بارگاه خودش بر چون شیخ سر
خودش بخدمت حاضر شود از ین هم شیخ براه اعراض رفته عرض پادشاه را جا
بعرض قبول نداد چون جاذبهٔ ملاقات شیخ پادشاه را از جا برده بود تتوانست که از
حصول این تمنا بمدوش محروم ماند ناچار بوزیر خودش بیرم خان
که بتدبیری اجتماع با خدمت شیخ حاصل شود اگرچه زمان قابلی اتفاق افتد
قرع صماخ وزیر مذکور کرده بود که شیخ دعوت کسی از امرا و غیر آن ... دو
از مقام خود حرکت نمیکند مگر آنکه دعوت مجلس مولد مکرم ختم المرسلین صلی الله علیه

باشد پس بنا بر تعظیم و تکریم این مجلس شریفه البته حاضر میشود و پادشاه بمجرد دریافت
این حال خیر مآل امر فرمود که کاربرداران تهیهٔ اسباب ملوکانه از انواع اطعمه و
اشربه و دیگر امور شاهانه پرداختند همین که در اندک فرصت مجلس مبارک میلاد شریف
ترتیب یافته خبر خوبی چنین مجلس مکرم از طرف پادشاه تا گوش حق نیوش شیخ وقت
رسید بالفور حضرت شیخ با موالی و خدام خودشان حاضر مجلس مکرم گردید پادشاه
با سائر عمائد و اهالی دربار باستقبال شیخ و تعظیم و تکریم چندان پرداخت که شاه
ابریق و وزیر طشت بدست ادب گرفته چنانکه باید دقیقه از دقائق محافظت
رتبهٔ شیخ نامرعی نگذاشت بعد ازین آنچه در رسالهٔ معلومه حال اهل مکه و مدینه
از سخاوی منقول است ملاحظه کردنیست که وضیع و شریف بقعهٔ متبرکه که مکه معظمه
که معدن خیر و برکت است حاضر مکان منیف یعنی محل مولد شریف می شوند و
درین حضور سراسر نور و سرور زمزمهٔ اهتمام هر روز عید میکنند اما اهل مدینه منوره
پس احتفال این بزرگان و اقبال این سکنهٔ عالیشان خارج از حد حصر و عد
و بیانست و ملک مظفر صاحب اربل قسمیکه اعتنا و اهتمام باین امر مهام نموده
منتها و از غایت و معلوم از سابق نهایت است که علامه ابوشامه که یکی از اساتذه
شیوخ امام نووی است در کتاب الباعث علی انکار البدع والحوادث بازبان

ط
شیخ عبدالحق دهلوی
در بیان با اختلاف تاریخ [illegible]
ولادت [illegible]
[illegible]
زیارت کردن [illegible]
ولادت شریف [illegible]

بمدح وثنای او گشاده فاعل این فعل حسن امشکور ولائق حمد وثنا قرار داد

وبیان زیادت ابن جزری که این فعل المحصور در ارغام شیطان وسرور اهل ایمان

نموده زیاده بیان است وآنچه از جزری و اضراب سخاوی وتخریج اصل صحیح

برای عمل مولد که از شیخ ابن حجر بشهادت صحیحین از قسم بدعت حسنه است و در

خصوص صوم عاشورا واختیار آنحضرت علیه الصلوة والتحیة این صوم را برای

تادیه شکر وارشاد اعجاز نبیا وکه فَاَنَا اَحَقُّ بِمُوسٰی مِنْکُمْ واعادهٔ شکر این نعمت

در نظیر این روز در هر سال ونبودن هیچ نعمتی بزرگتر از نعمت میلاد نبی که

نبی الرحمة است صلی الله علیه وسلم وبودن در کریمه لَقَدْ جَاءَکُمْ رَسُولٌ

مِنْ اَنْفُسِکُمْ ایمائی بسوی تعظیم وقت مجیء او اجازت برای سماع مباح تا معین

سرور در آن روز مبارک باشد وتمنای ابو اسحاق برای عمل الله هر روز در

تمامی شهر ربیع الاول واطعام طعام برای خواص وعوام تا مدت ماه مکرم و

اظهار عجز قاری مولف رساله از ضیافت صوری وتحریر این رساله برای ضیافت

معنوی بر سبیل استمرار ودوام غیر مختص با شهور واعوام در این رساله قاری که

الطاف باری مرقوم است ارباب نظر واصحاب فکر را به اسم مشهور ومعلوم

مرالتقاطی که از رساله مولانا جلال الدین سیوطی وسیرت شامی ورساله ملا علی

سرہمہ دیدہ تحریر شید اثبات عمل مولد شریف را محصور و مقصور نباید انگاشت
که بسیاری از اکابر و اعلام در تحقیق این مبحث و اثبات این مقصد و مرام تحریر و
تقریر محرر جسته‌اند و جامع برکات شتی اند از انجمله است قسطلانی که بعد نقل
اختلاف در یوم و شهر و تاریخ ولادت باسعادت در مواهب لدنیه نوشته
والمشهور انه ولد یوم الاثنین ثانی عشر ربیع الاول واذا کان یوم الجمعة
الذی خلق فیه آدم علیه السلام خص بساعة لا یصادفها عبد مسلم
فسأل الله فیها خیرا الا اعطاه ایاه فما بالك بالساعة التی ولد
فیها سید المرسلین صلی الله علیه وسلم ولم یجعل الله فی یوم الاثنین
یوم مولده من التکلیف بالعبادات ما جعل فی یوم الجمعة
التی خلق فیها آدم من الجمعة والخطبة وغیر ذلك اکراما لنبیه صلی الله علیه وسلم
بالتخفیف عن امته بسبب عنایة وجوده قال الله تعالی وما ارسلناك
الا رحمة للعالمین ومن جملة ذلك عدم التکلیف عن قتادة الانصاری
انه صلی الله علیه وسلم سئل عن صیام یوم الاثنین قال ذاك یوم
ولدت فیه وانزلت علی فیه النبوة رواه مسلم وفی المسند عن ابن
عباس رضی الله عنهما قال ولد صلی الله علیه وسلم یوم الاثنین واستنبئ

یوم

ابن جوزی

يوم الاثنين وخرج مهاجرا من مكة الى المدينة يوم الاثنين ودخل المدينة يوم الاثنين ورفع الحجر يوم الاثنين انتهى وكذا فتح مكة ونزول سورة المائدة يوم الاثنين انتهى وازان جمله سيت انجه ابن جوزی محدث در آخر رساله مولد شريف مينويسد وقد بسط الكلام في ترغيب مولد النبي عليه الصلوة والسلام قال فلازال اهل الحرمين الشريفين والمصر واليمن والشام وسائر بلاد العرب من المشرق والمغرب يحتفلون بمجلس مولد النبي صلى الله عليه وسلم ويفرحون بقدوم هلال ربيع الاول ويغتسلون ويلبسون بالثياب الفاخرة ويتزينون بانواع الزينة ويتطيبون ويكتحلون ويأتون بالسرور في هذه الايام ويبذلون على الناس بما كان عندهم من المضروب والاجناس ويهتمون اهتماما بليغا على السماع والقرأة لمولد النبي صلى الله عليه وسلم وينالون بذالك اجرا جزيلا وفوزا عظيما ومما جرب عن ذلك انه وجد في ذلك العام كثرة الخير والبركة مع السلامة والعافية وسعة الرزق وازدياد المال والاولاد والاحفاد ودوام الامن والامان في البلاد والامصار والسكون والقرار في البيوت والدار ببركة مولد النبي صلى الله عليه وسلم وقد حكى انه كان رجل ببغداد وكان

يصنع في كل سنة مولد النبي وفي جيرانه يهودية منكرة متعصبة
فقالت مبجدة لزوجها ما بال جارنا المسلم يبذل مالاجزيلا وينفق مولا
كثيرا ويتصدق على الفقراء والمساكين ويطعم بأنواع الطعام في مثل هذا
الشهر فما حاله فقال لها زوجها لعله يزعم ان له نبيا ولد في هذا الشهر
فيصنع مولوداله ويكون بذلك عنده فرحة وسرور بنبيه صلى الله
عليه وسلم فانكرت اليهودية في ذلك واقبل عليها الليل فنامت اليهودية
فاذا برجل كثير الانوار وحوله جماعة من صحابه فرأت وتعجبت وسئلت
من احد من صحابه من هذا الذي اراه اعز واكرم فيكم فقالوا محمد رسول الله
صلى الله عليه وسلم فقالت هل اذا كلمته يكلمني هو قالوا نعم فقصدت
اليه وتقدمت وسلمت عليه وقالت يا رسول الله صلى الله عليه وسلم
فقال لبيك يا امة الله فسكتت اليهودية وقالت كيف تجيبني و
كيف تقول لي لبيك وانا على غير دينك فقال لها ما اجبت
الا علمت ان الله قد هداك ثم قالت مد يديك فاني اشهد ان لا اله
الا الله وانك محمد رسول الله فانتبهت من النوم واستيقظت
ذي فرحة وسرور من هذه المنام التي رأت فيها سيد الانام

فعاهدت الله في واها ان اصبحت تصدقت برسول الله صلى الله عليه وسلم

بجميع ما املكت من مالي واصنع مولدا له فلما اصبحت واردت ان تودي بما

عاهدت فرأت حينئذ زوجها كئيبة فرحا مستبشرا غادرا على بذل ماله فقالت

لزوجها مالي اراك في هذه الحالة الا من هذا فقال لها زوجها هذا لاجل

انك اسلمت على يد البارحة فقالت رحمك الله من اطلعك على هذا السر

المكنون فقال هو الذي اسلمت بعدك على يديه فقالت

الحمد لله الذي جمعني واياك على دين الاسلام وانقذني واياك من الشرك

والضلالة وجعلني واياك من امة محمد صلى الله عليه وسلم والحمد لله

رب العالمين انتهى ازين بيان ثابت است ترجمان هم اجماع اهل حرمين شريفين

ومصر ويمن وشام وسائر بلاد عرب مشرق ومغرب بر مجلس مولد شريف بقدوم ماه

ربيع الاول وبذل مال از نقد وجنس وحصول خير وبركت ودران سال واضح ولائح

است وازانجمله حديث ابو عبد الله بن الحاج كه تصلب تشدد او در منع محدثات

ومنكرات ودر عمل مولد شريف از رساله سيوطي ظاهر وباهر است ودر نقصان مانع

عمل مولد مي نويسد ولا شك ان السماع في غير هذه الليلة فيه ما فيه فكيف

اذا انضم الى فضيلة هذا الشهر العظيم الذي فضله الله تعالى

وفضلنا فيه بهذا النبي الكريم فاله الطرب والسماع اي نسبته
بينها وبين الشهر الكريم الذي من الله علينا فيه بسيد
المرسلين وكان يجب ان يزاد فيه من العبادة والخير شكرا للمولى على
ما اولانا فيه من هذه النعم العظيمة وان كان النبي صلى الله عليه وسلم
لم يزد فيه على غيره من الشهور شيئا من العبادات وما ذلك الا برحمته
صلى الله عليه وسلم لامته ورفقه بهم صلى الله عليه وسلم كان يترك
العمل خشية ان يفرض على امته رحمة منه بهم لكن اشار عليه الصلوة والسلام
الى فضيلة هذا الشهر العظيم بقوله للسائل الذي ساله عن صوم
يوم الاثنين ذلك يوم ولدت فيه فتشريف هذا اليوم يتضمن لتشريف
هذا الشهر الذي ولد فيه فينبغي ان يحترم حق الاحترام ويفضل بما
فضل الله به الاشهر الفاضلة وفضيلة الامكنة والازمنة بما خصها
الله من العبادات التي تفعل فيها لما قد علم ان الامكنة والازمنة لا تشرف لها
لذاتها وانما يحصل لها التشريف بما خصت به من المعاني فانظر الى ما خص الله
به هذا الشهر الشريف ويوم الاثنين الا ترى ان صوم هذا اليوم فيه فضل
عظيم لانه صلى الله عليه وسلم ولد فيه فعلى هذا ينبغي انه اذا دخل هذا

الشهر الكريم ان يكرم و يعظم و يحترم بالاحترام اللائق اتباعا
له صلى الله عليه وسلم في كونه يخص الاوقات الفاضلة بزيادة فعل
البر فيها و كثرة الخيرات فعلى هذا تعظيم الشهر الشريف انما يكون بزيادة
الاعمال الزاكيات فيه والصدقات الى غير ذلك من القربات انتهى و از انجمله
است انچه قدوهٔ متاخرین شیخ عبد الحق محدث دهلوی رساله ما ثبت من السنة في ايام السنة در ذكر
رضاع بعد نقل قصهٔ ابی لهب و اعتاق ثویبه و تخفیف عذاب روز دوشنبه مطابق انچه در رساله ملا علی قاری
منقول است میفرمایند و لا زال اهل الاسلام يحتفلون بشهر مولده صلى
الله عليه وسلم و يعملون الولائم و يتصدقون في لياليه بانواع الصدقات
و يظهرون السرور و يزيدون في المبرات و يعتنون بقراءة مولده الكريم
و يظهر عليهم من بركاته كل فضل عميم انتهى و از انجمله است انچه مولانا
جمال الدين المعروف بميرزا حسن على محدث لكهنوى عليه الرحمه در خصوص
نوشته اند که محفل مولد شریف ابی جناب رسالتمآب صلی الله علیه وسلم
مستحسن است بلکه مستحب و موجب ثواب [illegible] در رساله
اثبات مولد الاذکار بر محققین علما از سلف و خلف انتظام ارند و شیخ جلال الدين
سیوطی از شرح نسائی و شیخ ابن حجر عسقلانی و شرح اربعین امام نووی

حکم باستحسان آن فرموده اند و امام نووی هم بهمین مطلب میل فرموده اند و قصه
مقرر ساختن آنحضرت صلی الله علیه وسلم حسان را برای دفع هجو و ذم مشرکین از آنحضرت
صلی الله علیه وسلم در صحیحین مسطور است و بهمین جهت فرموده اند اللهم ایّد
الحسان بروح القدس کذا فی الصحیحین و در حدیث آمده است که فرموده
آنحضرت صلی الله علیه وسلم حضرت بلال را که ترک مکن روزه دوشنبه را زیرا که من
زائیده شده ام روز دوشنبه و این حدیث اصل است در جواز تعیین روز مولد و نیز
در حدیث وارد است عن ابن مسعود رضی الله عنه ما رآه المسلمون حسنا
فهو عند الله حسن اخرجه محمد فی الموطأ و اختیار عمل مولد الشریف
از مدت پانصد سال کسری اند از علمای محدثین و فقهای عظام و مفتیان
کرام و مشائخ اہل سنت و جماعت و متبعان سنت و مسلمین و ترویج یافته و
سلاطین عادل به تائید ایشان کمر همت بسته ترویج آن منظور داشته و
صرف اموال بسیار بران نموده اند و تا حال این عمل در دیار عرب از حرمین
شریفین و یمن و عراق و هند از اکابر علما و مشائخ کبرا و ارباب ورع و تقوی
بملاحظه دلائل مسطوره در کتب و رسائل بجا رسیده انتهی مختصر الطف و خوبی
این تحریر و تقریر بر ناظران تا به تعبیر شده نخواهد بود که اگر بنظر انصاف ملاحظه فرمود

انتقار

ایقدر قلیل حاوی تقاریر سلف کرام بلکه خلاصهٔ تحریر جلیل نحاریر عظام است
و اما اینکه قصهٔ تقریر حسان بن ثابت بروایت صحیحین و غیر صحیحین و دیگر صحاح نیز
موجود چنانچه در ترمذی این قصه بروایت حضرت عائشه رضی الله عنها مرقوم است
و حاصلش اینکه آنحضرت علیه الصلوٰة والتحیه وضع منبر در مسجد منیف برای حسان
نمودند و حسان بر آن منبر استاده شده بیان مفاخر آنحضرت صلی الله علیه وسلم و دفع مطاعن از آنحضرت
علیه الصلوٰة والسلام میکرد و بهمین جهت مورد این بیان از زبان رسالت ترجمان میگردید ان الله
یؤید حسان بروح القدس ما ینافح او یفاخر عن رسول الله صلی الله علیه
وسلم و در مشکوٰة هم موافق ترمذی حدیثی بروایت حضرت عائشه از صحیح بخاری
مرویست بالجمله این قصه هم از مؤیدات مطلوبست مبنی بر آنکه حسان بر منبر استاده
شده ذکر مفاخر آن سرور کائنات علیه الوف من الصلوٰة والتسلیمات باین تعظیم و
تکریم میکرد و آنحضرت علیه الصلوٰة والسلام و صحابهٔ کرام میشنیدند پس این قصه از
اصلهای صحت و ثبوت استحباب و استحسان انعقاد مجلس میلاد شریف که عبارت
از بیان فضائل و معجزات سرور کائنات است صلی الله علیه وسلم باید انگاشت
و لهذا جناب محدث ممدوح بذکر آن قصه پرداخت و فذلکهٔ کلام در این مقام
که مستفاد از عبارات منقوله علمای اعلام است اینکه عمل مولد شریف

وتعیین ماه و روز برای آن بلا ارتیاب از امور مستحبه و مستحسنه بدعات حسنه
و موجب اجر جزیل و خیر جمیل ست پس این شک نیست که شهر ربیع الاول و
ایچنان دو شنبه بسبب شرف ولادت باسعادت آنحضرت علیه الصلوة والتحیه
واجب التعظیم و لائق الاحترام والتکریم است که تشریف و تکریم ظرف مکان و زمان
به تشریف و تکریم مظروف است و لهذا تعیین روز دو شنبه که ثابت بقول
و فعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم است اصل تام برای تعیین عمل مولد شریف و رای
صوم عاشورا و اعاده عقیقه قرار داده اند اگر زیاده ترازینهم که بمعرض بیان آمد
سند عمل مولد شریف مطلوب است باید شنید و تائید سماوی ابدیده حق بین باید
که مولانا شیخ ابو الخطاب علیه الرحمه که قرعه ابتدای تالیف ساله میلاد شریف
بنام نامی همین علامه افتاده در رساله خودش که مسمی به تنویر است مینویسند عن
ابن عباس رضی الله عنهما انه کان یحدث ذات یوم فی بیته
وقائع ولادته صلی الله علیه وسلم لقوم فیستبشرون ویحمدون الله
ویصلون علیه علیه السلام فاذا جاء النبی صلی الله علیه وسلم قال حلت
لکم شفاعتی و نیز دران ساله ابو درداء رضی الله عنه مرویست انه مر مع
النبی صلی الله علیه وسلم الی بیت عامر الانصاری وکان یعلم وقائع ولادته

علیه السلام لابنائه وعشیرته ویقول هذا الیوم هذا الیوم انقت
علیه الصلوة والسلام ان الله فتح لك ابواب الرحمة والملائکة
کلهم یستغفرون لك من فعل فعلك نجی نجاتك انتهی بحروفه
اکنون در منطوق صدق وثوق این هر دو روایت بشارت ملاحظه رود که بانگ
بلند وندای ارجمند منادی فاعل عمل جمیل ابی بیان مولد جلیل ونیست که مصداق
خیر القرون قرنی بوده است وفعلیکه مستوجب حلت شفاعت آنحضرت علیه
الصلوة والتحیة وفتح ابواب رحمت واستغفار تمام ملائکه ونجات از عذاب دنیا و
آخرت برای فاعل خود بشن باشد چه جای اباحت واستحباب اگر بوجوبش قایل
شوند وآنرا واجب شمارند چنانچه بعضی از اکابر علما بآن تصریح کرده اند البته
قابل قبول علما وفحول فضلا است باقیماند کلام درینکه باوجودیکه اصل عمل ای
این فعل حسن در قرن اول پیدا باشد پس اطلاق بدعت اگرچه بدعت حسنه گویند
که از اسلاف کرام وعلمای عظام برین فعل منقول است بکدام محل می نشینند
جوابش باید شنید وبنظر انصاف باید دید که این اطلاق تا باطلاق بدعت حسنه
بر سنت تراویح است که جناب خلیفه ثانی رضی الله عنه نعمت البدعة التراویح
ارشاد فرموده اند ودرین شک نیست که تراویح بقول وفعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم

ثابت و متحقق است پس چنانکه نظر بالتزام واجتماع و استمداد آن در تمام
ماه رمضان برین فعل مسنون اطلاق بدعت حسنه فرموده اند همچنان نظر بالتزام
واجتماع واستمداد آن در تمام ماه ربیع الاول بلکه در تمام سال اکابر علمای
سلف اطلاق بدعت حسنه برین سنت تقریری نموده اند المختصر چون سلسله
سخن تا اینجا کشید و نوبت اثبات عمل مولد شریف باین غایت رسید باب اول
خلعت اختتام پوشیده وابرام مرام چنانکه باید مبرهن گردید اما باب دوم
پس محتوی بر اثبات قیام هنگام ذکر ولادت سرور انام علیه الصلوة والسلام
است بر حرمان آن ذات ثابت و اتفاق ارباب جلالت حضرت رسالت علیه الصلوة
والتحیه چون لمعه نور از افق طور سینه درخشید که حقیقت این قیام بمقتضای
محض تعظیم و تکریم سیدنا و عزت صلی الله علیه وسلم و تعظیم بالقیام میانه
خواص و عوام از قول و فعل سرور انام و صحابه کرام و تابعین و سائر علمای اعلام
ثابت و متحقق چنانکه رساله امام نووی علیه الرحمة برای اثبات این دعوی و
دفع انکار منکرین کافی و وافی است که این عار ابطرزی بپایه اثبات رسانیده اند
که منکرین را مجال دم زدن تنگ است و هرگاه این نوع تعظیم برای دیگر جهانیان
با جبروت از ارباب دین و دنیا در شرع شریف جائز باشد اگر مشتاقان جمال

نبوی و الهان صورت مصطفوی هم سماع ذکر وضع و ولادت باسعاد

حضرت رسالت که بعد بیت مان فراتش مساوق در تعظیم و تکریم قلبیت بایت

زمان حیاتش موافق تصریحات علماست بتعظیم برخیزند و تسلیم و تشهد و شکر حمد

وثنا و درود بر سرور انبیا صلی الله علیه و سلم با حمیرانه بتعظیم و تکریم بجا میرند

چه جای استنکاف است و استبعاد یکه عائق از قول بجواز برای منکرین این قیام

تعظیمی است که این قیام بدعت است که اصلش در قرون ثلثه ثابت نیست پس

از بدعات سیئه باشد که اصل شرعی برای خود ندارد و منشای این انکار

هم عدم تدبر و تامل در معنی بدعت و سابق تمامتر تفصیل مبین شد که بدعت

سیئه همان امر مستحدث در دین است که مخالف قواعد شرعی از کتاب

و سنت و اثر و اجماع باشد و بر هر امر یکه مخالف یکی از نیها نیست آن

امر مستحدث در دین بدعت حسنه است خواه اصل و نظیرش در قرون ثلثه

یابند یا نیابند و قول امام شافعی علیه الرحمة که بیانش رفت و بعد از این مذکور

شود شاهد عدل این دعویست و در مقام مغلطه دیگر هست و رای مغلطه

مذکوره که در معنی بدعت متطرق شده آنرا منکرین قیام از اقوی دلائل انکار کما

کرده نارسیها بآن ازند و بیانش اینکه در کلام بعضی از ثقات و اجلهٔ علما در

تنبیه تفریع منکرین رفع آن ۱۲

تنبیه ... از منکرین ... ۱۲

خصوص این قیام وارد شده که هذا القیام بدعة لا اصل لها چنانچه امام
علامه برهان الدین حلبی شافعی در کتاب انسان العیون فی سیرة الامین المامون
نوشته وهذا القیام بدعة لا اصل لها ونیز امام علامه محمد بن یوسف شامی
در سبیل الهدی والرشاد فی سیرة خیر العباد که مشهور بسیرت شامیست گفته وهذا
القیام بدعة لا اصل لها پس بشهادت همچو شاهدین عادلین ثابت و مبرهن
میشود که این قیام بدعتی است که برای آن اصلی نیست و هرامر مستحدث که چنان باشد
لامحاله بدعت سیئه باشد وارتکاب بدعت سیئه ممنوع وحرام پس این قیام
حرام وممنوعست وتقریر این شبهه باین طمطراق که از قلم پریشان شان
چکیده زیادت بران از کلک انکار سلک منکرین متصور نیست بر محصلین که
حظی از انصاف دارند مخفی نباشد که این شبهه هم باوجود تدلیس وخیانت
در نقل عبارت متفرع بران مغلطه سابقه است که کبری این قیاس مبتنی
بر همان مغلطه مسطوره است که کرات ومرات تفتیش گذشت ملاحظه شود که آنقدر که مذکور شد که منشا
بدعت سیئه بر مخالفت با قواعد شرعیه مذکور است وامریکه مخالف کتاب
وسنت واثر واجماع نباشد از بدعات حسنه است برای او اصلی باشد یا
نباشد پس تفوه باینکه هرامر مستحدث که برای او اصلی نباشد بدعت سیئه است

ازالهٔ این شبهه

كيت اين قول باطل و نامسموع و در باب مراد كا بيان تدليس و خيانت

نقل عبارت پس بايد شنيد كه عبارت كتاب انسان العيون في سيرة الامين

المامون اينست ومن الفوائد انه جرت عادة كثير من الناس اذا سمعوا

بذكر وضعه صلى الله عليه وسلم ان يقوموا تعظيما له صلى الله عليه وسلم

وهذا القيام بدعة لا اصل لها اي لكن هي بدعة حسنة لانه

ليس كل بدعة مذمومة وقد قال سيدنا عمر رضي الله عنه

في اجتماع الناس لصلوة التراويح نعمت البدعة وقد قال العز بن

عبد السلام رحمه الله ان البدعة تعتريها الاحكام الخمسة وذكروا

من امثلة كل ما يطول ذكره ولا ينافي ذلك قوله صلى الله عليه وسلم

اياكم ومحدثات الامور فان كل بدعة ضلالة وقوله صلى الله عليه وسلم

من احدث في امرنا اي شرعنا ما ليس منه فهو رد لان هذا عام اريد

به خاص فقد قال امامنا الشافعي قدس الله سره ما احدث وخالف

كتابا او سنة او اجماعا او اثرا فهو من البدعة الضالة و

ما احدث من الخير ولم يخالف شيئا من ذلك فهو من البدعة المحمودة

وقد وجد القيام عند ذكر اسمه صلى الله عليه وسلم من عالم الامة

يعني عز الدين ابو محمد عبد العزيز بن عبد السلام صاحب القواعد ١٢

ومقتدى لائمة ديننا وورعا الامام تقي الدين السبكي وتابعه
على ذلك مشائخ الاسلام في عصره فقد حكى بعضهم ان الامام
السبكي اجتمع عنده جمع كثير من علماء عصره فانشد منشد قول الصرصري
رحمه الله في مدحه صلى الله عليه وسلم وشرف وعظم قليل لمدح
المصطفى الخط بالذهب * على ورق من خط احسن من كتب
وان تنهض الاشراف عند سماعه * قياما صفوفا او جثيا على الركب
فعند ذلك قام الامام السبكي رحمه الله وجميع من بالمجلس فحصل انس كبير بذلك المجلس
ويكفي ذلك في الاقتداء وقد قال ابن حجر الهيتمي رحمه الله والحاصل ان البدعة
الحسنة متفق على ندبها وعمل المولد واجتماع الناس له كذلك بدعة
حسنة ومن ثم قال الامام ابو شامة شيخ الامام النووي ومن احسن ما
ابتدع في زماننا ما يفعل كل عام في اليوم الموافق ليوم مولده صلى الله
عليه وسلم من الصدقات والمعروف واظهار الزينة والسرور فان ذلك
مع ما فيه من الاحسان للفقراء مشعر بمحبته صلى الله عليه وسلم
وتعظيمه في قلب فاعل ذلك وشكر الله على ما من به من ايجاد رسول الله
صلى الله عليه وسلم الذي ارسله رحمة للعالمين هذا كلامه قال

وبالاجتهاد وصف الشيخ ابن حجر في الصواعق المحرقة قال لكن شيخ الاسلام مجتهد عصره التقي السبكي رحمه الله ورضي عنه كذا في جامع الاموي ظهر يوم الاثنين ... عشر جمادى الاولى سنة خمس وخمسين وسبعمائة القصة بطولها ١٣

السخاوي

السخاوی لم یفعله احد من السلف فی القرون الثلثة وانما حدث
بعدُ ثم لا یزال اهل الاسلام من سائر الاقطار والمدن الکبار یعملون
المولد ویتصدقون في لیالیه بانواع الصدقات ویعتنون
بقرآءة مولده الکریم ویظهر علیهم من برکاته کل فضل عمیم قال
ابن الجزري من خواصّه انه امان في ذلك العام وبُشریٰ
عاجلة بنیل البغیة والمرام واوّل من احدثه من الملوك صاحب اربل
وصنف له ابن دِحیة رحمه الله کتابا فی المولد سماه التنویر بمولد
البشیر النذیر فاجازه بالف دینار وقد استخرج له الحافظ ابن
حجر اصلاً من السنة وکذا الحافظ السیوطی وردّا علی الفاکهانی
المالکي في قوله ان عمل المولد بدعة مذمومة انتهی وبیان
سیرتِ شاه در مقامِ قیام بدین نسبت جرت عادة کثیرٍ من المحبین
اذا سمعوا بذکر وضعه صلی الله علیه وسلم ان یقوموا تعظیماً
له صلی الله علیه وسلم وهذا القیام بدعة لا اصل لها وقال
ذو المحبة الصادقة حسان زمانه ابو زکریا یحیی بن یوسف الصرصری
رحمه الله علیه في قصیدة من دیوانه ؎ قلیل لمدح المصطفی

الخط بالذهب ٭ على فضة من خط احسن من كتب
وان تنهض الاشراف عند سماعه ٭ قياما صفوفا او جثيا
الركب ٭ اما الله تعظيما له كتب اسمه ٭ على عرشه يا رتبة
سمت الرتب ٭ واتفق ان منشدا انشد هذه القصيدة في ختم
درس شيخ الاسلام الحافظ تقي الدين ابي الحسن السبكي والقضاة
والاعيان بين يديه فلما وصل المنشد الى قوله وان تنهض الاشراف
عند سماعه الى اخر البيت قام الشيخ للحال قائما على قدميه ممتثلا
لما ذكره الصرصري وحصل للناس ساعة طيبة ذكر ذلك ولده شيخ
الاسلام ابو نصر عبد الوهاب في ترجمته من الطبقات الكبرى انتهى
پس ناظر بابصر که عینک انصاف پیش نظر دارد حال تدلیس کسانیکه در عدم جواز
قیام متمسک بعبارت سیرت حلبی و سیرت شامی نموده اند صاف چون آفتاب
روشن است که در پرده دشمنی او دوستی داده باختیار چنین تدلیس و خیانت
در نقل دستاویزی محکم و سندی اتم بدست قائلین استحسان قیام داده اند الحق منطوق
صدق وثوق الحق یعلو ولا یعلی اگر منکرین این فعل حسن که سراسر تعظیم و تکریم
و محبت و احترام انبیای امجاد صلی الله علیه وسلم از ان می بارد در خصوص انکار

تشبث بذیل عبارات این هر دو سیرت منکر و ناحجت قاطعه برای قائلین این
عمل نا پیریں ہو لت کی بدست مے آید پس این ساخته الفجوای این شعر عدو شود سبب
خیر گر خدا خواهد   خمیر مایه دکان شیشه گر سنگ ست محول بتائیدات یزدانی
و توفیقات آسمانی باید کرد و تفصیل این اجمال بطریق اختصار اینست که مراد ازین قول
وَهٰذَا الْقِيَامُ بِدْعَةٌ لَا اَصْلَ لَهَا بدعت حسنه است چنانچه صاحب
سیرت حلبی بتصریح آن پرداخته منشای غلط منکرین را و شگاف ساخته گفته لِاَنَّهٗ
لَيْسَ كُلُّ بِدْعَةٍ مَذْمُوْمَةً باقی آنچه از استنا د بقول حضرت عمر رضی الله عنه
و عز بن عبد السلام و امام شافعی علیه الرحمة بکار برده تفصیل آنهمه سابق بجای خود مرقوم است
و همچنان ست نقل قول ابن حجر هیتمی در باب بدعت حسنه بودن عمل مولد و استشهاد
بقول امام ابو شامه درین مقدمه و نقل قول سخاوی و ابن جزری همه از مذکورات سابقه است
آری قصه قیام امام تقی الدین سبکی و متابعت مشائخ الاسلام برای امام ممدوح
درین قیام نزد ذکر اسم سرور انام علیه التحیة والسلام که اضافه بر اقوال سابقین ست البته
بچشم عبرت بدید و بگوش هوش شنید نیست که هرگاه چنین امام مقتدای مشائخ الاسلام
هنگام ذکر اسم شریف صلی الله علیه وسلم قیام سازد و جمع کثیر و جم غفیر از علمای عصر
و حاضرین مجلس بمتابعت امام ممدوح پردازند و این قدر برای اقتدا کافی و وافی باشد

باز کلام در جواز این قیام هم منافی شان ارباب اسلام است و عبارت سیرت
شامی هم در تائید این معا و تشیید و تشنیع با سیرت حلبی است که همین قصه امام مروج
و قیام آن مقتدای اسلام هنگام انشا منشد قصیده حسّان زمان ابو زکریا یحیی بن
یوسف صرصری رسیدنش باین شعر و ان تنهض الاشراف الی آخر البیت و بعیت متابعت
جمله قضاة و اعیان در این بیت نیز مذکور است فرقی که هست همین قدر که در سیرت حلبی
بعبارة النص و در سیرت شامی باشارة النص بدعت حسنه بودن این قیام قوم است و قرینه
واضحه برین اشارت تعبیر بعنوان حرکات عادة کثیر من المحبین در سباق و قال و المحبة الصادقة حسیان
زمانه در سیاق است چه مقصود ازین سباق و سیاق غیر از محمودیت مقبولیت این قیام
امر دیگر نمی تواند شد و اگر ملاحظه رود عبارت انسان العیون تفصیل اجمال سیرت شامی
و بیان سیرت شامی اجمال آن تفصیل خواهد این اجمال قبل تفصیل باشد یا بعد آن در انسان
العیون که مردیکه حسب قبول علما و فضلا است تصریح به بدعت حسنه موجود و پس اشارت
سیرت شامی را بدلالت سباق و سیاق تیر آن قیاس باید کرد و بالجمله از نقل و حکایت
این هر دو اینها دلیل ثابت و متحقق شد که قیام نزد ذکر وضع شریف آنحضرت صلی الله
علیه وسلم که عادت بیشتری از مردم کثیرین از محبین بر آن جاریست از بدعات حسنه
امور مستحسنه است و چون تقدم محکی عنه بر حکایت از ضرورات عقلیه است در تقدم این

بیان قیام بدعت لا اصل لها و وجه الاطلاق

عادت برین نقل و حکایات بیان نیاسند و این تقدم چنانکه حلبی قائل است که
این قیام معتاد بود و همچنین از رسائل ثابت است باقی ماند کلام درین که چون صاحب
سیرت حلبی و سیرت شامی ازین کلام در باب قیام بدعت حسنه است پس تعبیر
بآنکه وهذا القیام بدعة لا اصل لها چه معنی دارد بلکه بجای این عبارت اینچنین می‌بایست
وهذا القیام بدعة حسنة تا موافقت عنوان با معنون بوضوح تمام حاصل میشد
گوئیم که چون اصل در اصل معنی ما یبتنی علیه غیره متعارف است بدعت بمعنی امر مستحدث
درین معنی لا اصل لها لا نظیر لها ای فی القرون الثلثة باشد و در بعضی از اطلاقات
علما لا اصل لها بمعنی لا وجود لها نیز واقع است و اگر بامعان نظر دود در قول حضرت
عمر رضی الله عنه که در مقدمهٔ التزام اجتماع تراویح نعمت البدعة هذه فرموده‌اند
اصل بهر دو معنی مقصود است چه وجود تراویح اگرچه در زمان آنحضرت علیه الصلوة و التحیة
یافته نشد لیکن برای التزام این هیئت اجتماعیه داعی بر اطلاق بدعت همان است فقط وجود
در آن زمان برکت اقتران مقصود نیست و انتفای نظیر خود ظاهر است التزام جماعت صلوة پنجگانه
جمعه و عیدین با نظیر آن قرار دادن دا و نافهمی داست و اعراب قرآن و تصنیف کتب و تعلیم و تعلم
علوم از صرف و نحو و غیر آن و سایر مستحسنات متاخرین فقط ان اصل بهر دو معنی ظاهر تر از آنست
که در التزام تراویح گفته شد و اگر وجود مطلق از خصوصیت نظیر اعم از معنی متعارف گرفته شود

البته برای التزام تراویح بلکه برای سائر امور خیر اصلی در قرون مذکوره استخراج میتوان کرد
مؤید این معنی ست آنچه سیوطی از امام شافعی علیه الرحمه نقل کرده حیث قال قال
الشافعي رحمة الله ما من خير يعمله احد من امة محمد صلى الله عليه وسلم
الا وله اصل فی الشرع ونظر باین معنی تهافت وتعارض که در کلام علما باعتبار ثبوت
اصل شرعی ونفی آن در بعضی از امور مستحدثه وبدعیه متطرق میشود مندفع میگردد که مبنای
ثبوت معنی دیگر ست ومناط نفی معنی دیگر ونیز این قول شافعی علیه الرحمه ردی بر قائلین
انحصار بدعت در سیئه ومنکرین بدعت حسنه چنان میکند که آینده حاجت بتجشم اقامت
بینات برای دفع توهمات این فرقه باقی نمیگذارد چون این قدر ممهد شد باید دانست که اثبات
خلاف ظاهر چنانچه در مهر وسیرت مذکوره واقع شد برای اشعار بآنست که ثبوت بدعت حسنه
چنانکه مزعوم نابلدان علوم ست موقوف بر وجود اصلش در قرون ثلثه نیست بلکه بسیاری
از امور مستحدثه ودینیه را که اصلش در قرون ثلثه موجود نیست از بدعات حسنه وامور مستحبه
ومستحسنه شمرده اند برای تنبیه این معنی صاحب انسان العیون صاف صاف گفته که این قیام اگرچه
بدعت ست لکن بدعت حسنه ست وهر بدعت مذموم نیست بدعت مذموم همانست
که مخالف قواعد شرعی از کتاب وسنت وغیر آن باشد وهرچه مخالف آنها نباشد آن بدعت
حسنه ست اگرچه برای آن اصلی در قرون ثلثه نباشد وقیام نزد ذکر وضع آنحضرت

علیه الصلوة والسلام از همین قبیل است و منظور نظر صاحب بیت ماتی
ازین عدول نیز همین افاده است که مقرر شد و این افاده بغیر این تعبیر
و عنوان چون حاصل نمیشد لهذا طول مسافت در عبارت بر قصر آن
اختیار افتاد و اما عمل مولد پس اگرچه حدوث این عمل بتخصیص این
هیئت کذائی متعارف نیز بعد انقضای قرون ثلثه است و لهذا
اطلاق بدعت حسنه بران نموده اند چنانچه از قول امام سخاوی و
دیگری از ائمه دین تصریح شده لیکن برای این عمل چون اصلی بلکه اصول
ثلثه استخراج کرده اند و ورای این اصول ثلثه اصل اصلی در قرن اول
از تخریج این وجه که بیانش گذشت نیز پیدا است اطلاق لا اصل لها برین
بدعت حسنه باین اعتبار نمیتوان کرد بخلاف قیام که هرچند از اهم
بدعات حسنه است لیکن چون برای آن اصلی بمعنی متعارف استخراج
نشد اطلاق لا اصل لها برین بدعت حسنه نمودند و همین است تفاوت
در عمل مولد و قیام اگرچه هر دو از بدعات حسنه اند پس این موافق
تحقیق و تدقیق اکابر دین است و نیز دلنشین است که اگرچه آیه
مطلق قیام تعظیمی که این قیام کذائی هم فردی از افراد آن موضوع است

فرق و نفیس مولد و قیام

۱۳

اصلی در شرع موجود ہست لیکن نظر برین خصوصیت اطلاق لا اصل لہا
در ضمن خاص و ہو القیام لاجل اکرام الداخل و التقادم علی تقبیل ۱۲
برین بدعت حسنہ بوده اند و ثبوت این دعوی از تحقیق ما سبق و نیز از عبارت
مسوی شرح موطا کہ از افادات قدوة المحدثین مولانا شاه ولی اللہ محدث
دہلویست پیدا و ہویدا ہست و عبارت کتاب مذکور کہ در خصوص مصافحہ
بعد نماز فجر و عصر از امام نووی منقولست اینست قال النووی اعلم ان
المصافحہ مستحبة عند کل لقاء و اما ما اعتاده الناس من
المصافحة بعد صلوتی الصبح والعصر فلا اصل لہ فی الشرع علی
ہذا الوجہ ولکن لا باس بہ فان اصل المصافحة سنة وکونہم حافظوا
علیہا فی بعض الاحوال وفرطوا فیہا فی کثیر من الاحوال لا یخرج
ذلک البعض من کونہ من المصافحة التی ورد الشرع باصلہا
اقول ہکذا ینبغی ان یقال فی المصافحة یوم العید وکذا
فی المصلے کما لا اولی عنہ ۱۲
فی المعانقہ یوم العید انتہی ازین عبارت بابشارت چون
سپیده صبح میدرخشد کہ اطلاق کلمہ لا اصل کہ فی الشرع بر امور مباح
و مستحسنہ شرعیہ بوده اند و اطلاق این کلمہ بر عملی آن عمل از اثر و عیث
بر می آرد و اگر بنظر انصاف ملاحظہ شود منکشف گردد کہ چنانچہ خصوصیت

قولہ حکم مصافحہ بعد فجر و عصر و مصافحہ و معانقہ روز عید ۱۲
قولہ قال النووی الخ مولوی اسمعیل دہلوی در جواب اعتراضات عبد الحکیم ...

تعیین مصافحه بوقت صبح وعصر این مصافحه را از مصافحه که ورود شرع باصل

آنست خارج نمیسند همچنان تخصیص تعظیم بالقیام بوقت سماع ذکر ولادت

آنحضرت صلی الله علیه وسلم این تعظیم را از تعظیم بالقیام که ورود شرع

باصل آنست خارج نخواهد کرد پس البته قیام مذکور مثل مصافحه بعد نماز

فجر وعصر از قبیل امور مباحه مستحبه و بدعت حسنه خواهد بود چنانچه

در اذکار نووی در باب مصافحه مینویسد قد ذکر الشیخ الامام ابو محمد

بن عبد السلام رحمه الله فی کتابه القواعد ان البدع علی

خمسة اقسام واجبة ومحرمة ومکروهة ومستحبة ومباحة

قال ومن امثلة البدع المباحة المصافحة عقیب الصبح والعصر

انتهی و هرگاه مصافحه بعد صبح وعصر همچنان معاً قدر روز عیدین از

امور مباحه حسنه باشد قیام تعظیمی بوقت مذکور هم تقصیر کرده است که از

امور مباحه حسنه باشد وانچه در در مختار در جواز مصافحه مذکور است

نیز مؤید آنست که ما در صدد اثبات آنیم و عبارتش اینست کالمصافحة

(مخصوصیها و حسنه باصلها ۱۲)

ای کما تجوز المصافحة لانها سنة قدیمة متواترة لقوله

علیه الصلوة والسلام من صافح اخاه المسلم وحرک یده

بلکه ... الی ... البدان بنیان ... مستحدث شده و قال السیوطی فی النوع الثامن والسبعین من کتاب الاتقان قال الشیخ عز الدین بن عبد السلام [illegible] القیام [illegible] الاول قال [illegible] والصواب [illegible] النووی فی التبیان من استحباب ذلک لما فیه من التعظیم وعدم التهاون ۱۲

فی باب الاستئذان من کتاب الحظر ۱۲

تناثرت ذنوبه واطلاق المصنف تبعا للدرر والكنز
والوقاية والنقاية والمجمع والملتقى وغيرها يفيد جوازها ولو
بعد العصر وقولهم انه بدعة اى مباحة حسنة كما افاده
النووي في اذكاره وغيره وعليه يحمل ما نقله عن شارح
المجمع من انها بعد الفجر والعصر ليس بشيء توفيقا فتامله انتهى
پس از عبارت درمختار که مستند باذکار امام نووی است نیز ثابت شد
که اطلاق بدعت وهمچنان لیس بشیء بر امور مباحه حسنه جایز است و
نیز در درمختار نوشته ووقوف الناس يوم عرفة في غيرها
تشبيها بالواقفين ليس بشيء هو نكرة في موضع النفي
فنعم انواع العبادة من فرض وواجب ومستحب فيفيد
الاباحة وقيل يستحب ذلك كذا في مسكين وقال الباقاني
لو اجتمعوا لشرف ذلك اليوم ولسماع الوعظ بلا وقوف
وكشف راس جاز بلا كراهة اتفاقا انتهى ودر كافي
شرح وافي سطور است التعريف ليس بشيء وهو تشبه
الناس انفسهم باهل عرفة يوم عرفة وقيل يستحب ذلك

ع اخرجه الترمذي و ابو داود و ... البيهقي و الطبراني في الاوسط [illegible] ليس بشيء [illegible]

عرفات موقف [illegible] يوم عرفة [illegible] لفظ الجمع [illegible] عرفة تشبيه [illegible]

لا تشبيه بأهل الطائفة فيكون لهم ثوابهم و در فتاوى حجت

از جامع الصغير منقولست التعريف الذي يصنعه الناس

ليس بشيء وذلك ان جماعة من الصلحاء والعارفين يجتمعون

في يوم عرفة في كل بلدة يهللون ويكبرون تشبيه الحاج في عرفات

فذلك ليس بشيء يعني بشيء من السنة ولكن في نفسه من جملة

الديانات والخيرات واشتياق عرفات و در جامع برهاني تو شته

هذه المسئلة بعض مشائخنا قالوا التعريف الذي يصنعه

الناس ليس بشيء لم يرد به نفي شرعيته في نفسه لانه دعاء

وتسبيح وتضرع الى الله وانما اراد وجوبه وكونه سنة و در كفاية

الفقها مذكورست روي عن محمد بن الحسن رحمه الله انه كان

يجيز ذلك و در ذخيرة در فصل خامس نوشته و بقول امام محمد رحمه الله

كرده ميكويد ان اباحنيفة لا يرى سجدة الشكر شيئا معناه انه

لا يرى نفي شرعيتها قربة انما اراد نفي وجوبها شكرا وهذا

كما قال محمد في الجامع الصغير عن ابي حنيفة ان التعريف

الذي يصنعه الناس ليس بشيء لم يرد به نفي شرعيته اصلا

لانه تشبیه ودعاء وانما اراد به نفي وجوبها اذ ليس لها اصل انتهی

هذا قول الذخیرة

پس ازین روایات فقهیه صاف می بر آید که کلمه لیس بشيء مانند لا اصل له
مستعمل برای نفي مشروعیت نیست بلکه مفید اباحت و استحباب است
و چون اجتماع مردم روز عرفه غیر از عرفات بشرف این درود و شنیدن
وعظ باتفاق جائز بغیر کراهت است اجتماع مردم بشرف ذکر ولادت
آنحضرت علیه الصلوة والسلام و شنیدن آیات و احادیث و قیام
هنگام ذکر وضع آنحضرت علیه الصلوة والسلام چگونه جائز بغیر کراهت
نباشد و بجای خود مبرهن است که زمان ولادت آن سرور عالم صلی الله
علیه وسلم اشرف و افضلترین ازمنه و اوقات است پس اجتماع مردم برای
شرف و استحصال شرف این ذکر و شنیدن وعظ و تذکیر و قیام
بمقام ذکر وضع آن سرور انام صلی الله علیه وسلم امریست که بلا شبهه
موجب حسنات و برکات است چون کلام تا اینجا رسید در استحباب قیام
هنگام ذکر وضع سرور انبیاء عظام علیه و علیهم الصلوة والسلام شهادت
شیخ حلبی و شامی بوضوح انجامید حالا گوش سماع دیگر شواهد باید
گذاشت از امام برزنجی در عقد جواهر منقولست وقد استحسن القیام — حکایت ... برزنجی در استحباب قیام ...

فتوای مفتیان
مذاہب اربعہ
مکہ مکرمہ ۱۲۰۱

عند ذکر مولده الشریف ائمة ذو روایة وروية
فطوبی لمن کان تعظیمه صلی الله علیه وسلم مرامه ومرجاه فتوای
مفتیان مذاہب اربعہ و مولانا عبد اللہ سراج حنفی و عثمان حسن
دمیاطی شافعی کہ از مکہ معظمہ در باب قیام مذکور مزین بمہر و دستخط این اکابر
در دہلی بجناب نقاد مقتدای طریقۂ نقشبندیہ مجددیہ شاہ غلام علی صاحب
مرحوم مغفور رسیدہ سواد آن بیاض داشتہ میشود تا کحل الجواہر
دیدۂ ایمانیان و مقوی بصر بصیرت چشم اسلامیان گردد مفتی
حنفی مکہ معظمہ استحسنه کثیرون والله سبحانه اعلم
کتبه المفتقر عبد الله بن محمد المیرغنی الحنفی مفتی المکة المکرمة
مفتی مالکی القیام عند ذکر ولادة سید الاولین والاخرین
صلی الله علیه واله وسلم استحسنه کثیر من العلماء والله
اعلم کتبه حسین بن ابراهیم مفتی المالکیة بمکة المحمیة
مفتی شافعی نعم القیام عند ذکر ولادته صلی الله علیه
ایها السائل
واله وسلم استحسنه العلماء وهو حسن لما یجب علینا
من تعظیمه صلی الله علیه وسلم کتبه الفقیر لربه محمد بن عمر

فتوای مفتیان
مذاہب اربعہ
مکہ مکرمہ ۱۲

عند ذكر مولده الشريف ائمة ذو رواية ورويه
فطوبى لمن كان تعظيمه صلى الله عليه وسلم مرامه ومرماه و فتواے
مفتیان مذاہب اربعہ و مولانا عبد اللہ سراج حنفی و عثمان حسن
دمیاطی شافعی کہ از مکہ معظمہ در باب قیام مذکور مزین بمہر و دستخط این اکابر
در دہلی بخانقاہ مقتدای طریقہ نقشبندیہ مجددیہ شاہ غلام علی صاحب
مرحوم مغفور رسیدہ سواد ش این باضمن داشتہ میشود تا کحل الجواہر
دیدہٗ ایمانیان و مقوی بصر بصیرت چشم اسلامیان گردد مفتی
حنفی مکہ معظمہ استحسنه كثيرون والله سبحانه اعلم
كتبه المفتقر عبد الله بن محمد الميرغني الحنفي مفتى مكة المكرمة
مفتی مالکی القيام عند ذكر ولادة سيد الاولين والاخرين
صلى الله عليه واله وسلم استحسنه كثير من العلماء والله
اعلم كتبه حسين بن ابراهيم مفتى المالكية بمكة المحمية
مفتی شافعی نعم القيام عند ذكر ولادته صلى الله عليه
وسلم استحسنه العلماء وهو حسن لما يجب علينا ايها السائل ۱۲
من تعظيمه صلى الله عليه وسلم كتبه الفقير لربه محمد بن عمر

وكذلك كان كثير من التابعين فمن بعدهم يفعلون
ذلك محبة وتوقيرا وقال العلامة ابن حجر في الجوهر المنظم لتعظيم
النبي صلى الله عليه وسلم بجميع انواع التعظيم التي ليس فيها
مشاركة الله في الالوهية امر مستحسن عند من نور الله بصائرهم
فرحم الله البوصيري حيث قال ؎ دع ما ادعته النصارى في
نبيهم واحكم بما شئت مدحا فيه واحتكم انتهى
ثبت في السنة طلب القيام لغيره صلى الله عليه وسلم فلان
يطلب من باب اولى روى البخاري ومسلم عن ابي سعيد الخدري
ان ناسا نزلوا على حكم سعد بن معاذ رضي الله عنه فارسل
اليه فجاء على حمار فلما بلغ قريبا من المسجد قال النبي صلى الله
عليه وسلم قوموا الى خيركم او سيدكم قال النووي قال البغوي
والخطابي ان قيام المرءوس للرئيس الفاضل والوالي العادل
وقيام المتعلم للعالم مستحب غير مكروه عملا بهذا الحديث
ثم قال الدمياطي بعد نقل الاحاديث المثبتة للقيام فيستفيد
من مجموع ما ذكرنا استحباب القيام له عند ذكر ولادته

لما في ذلك من كمال التعظيم له صلى الله عليه وسلم
لا يقال القيام عند ذكر ولادته بدعة لانا نقول ليس كل
بدعة مذمومة كما اجاب في ذلك الامام المحقق الولي ابو زرعة العراقي
حين سئل عن فعل المولد أمستحب او مكروه وهل ورد فيه شيء
او هل فعله من يقتدى به فاجاب بقوله الوليمة واطعام الطعام
مستحب كل وقت فكيف اذا انضم الى ذلك السرور بظهور
نور النبوة في هذا الشهر الشريف ولا نعلم ذلك عن السلف
(اصحاب القرون الثلثة)
ولا يلزم من كونه بدعة كونه مكروها فكم من بدعة مستحبة
بل واجبة اذا لم ينضم لذلك مفسدة والله الموفق انتهى
نقله عنه العلامة ابن حجر في مولده الكبير فيقال نظير
ذلك في القيام عند ذكر ولادته صلى الله عليه وسلم و
ايضا قد اجتمعت الامة المحمدية من اهل السنة والجماعة
(وفيهم من لا يقصر عن درجة مطلق الاجتهاد ١٢)
على استحسان القيام المذكور وقد قال صلى الله عليه وسلم
لا يجتمع امتي على ضلالة قال العلامة المدابغي جرت العادة
بقيام الناس اذا انتهى المداح الى ذكر مولده وهي بدعة

مستحبة لما فيه من اظهار الفرح والسرور والتعظيم وفي هذا
القدر كفاية لمن وفقه الله وهداه وصلى الله على سيدنا
محمد وعلى آله واصحابه وسلم تسليما كثيرا قال بفمه ولم
يرقمه الفقير الى احسان ربه في الدنيا والآخرة عثمان حسن
الدمياطي الشافعي خادم طلبة العلم بالمسجد الحرام حالا
وبالجامع الازهر سابقا غفر الله له جميع ذنوبه وستر في الدارين
جميع عيوبه ولاحبابه اجمعين والحمد لله رب العالمين انتهى

خلاصه کلام درین مقام اینست که چون از تصریح سیرت حلبی و سیرت شامی
کالنور علی شاهق الطور تابان و درخشانست که تعظیم بالقیام نزد
ذکر نام آن سرور انام علیه الصلوة والسلام مباشرت آن شیخ الاسلام
امام حافظ تقی الدین سبکی علیه الرحمه فرموده و جمله مشایخ و قضاة و اعیان
آن وقت متابعت شیخ ممدوح (که از مجتهدان بوده ۱۲) درین قیام نموده و نیز امام برزنجی در
عقد جواهر استحسان قیام نزد ذکر مولد شریف از آئمه و روایة و درایة
نقل ساخته بقول استحسان این فعل حسن پرداخته و اعاظم علمای
مکه معظمه محمیه مولانا عبدالله بن محمد مفتی حنفی و مولانا حسن بن ابراهیم

خلاصه اقوال علما و مسئله قیام در

مالکی

اذا سقطت عمامته او خلع الثياب اذا سقط ثوبه عنه
بالتحريق فالموافقة في هذا الامور من حسن الصحبة و
العشرة اذ المخالفة موحشة ولكل قوم رسم ولا بد من
موافقة الناس باخلاقهم كما ورد في الخبر لا سيما اذا كانت
اخلاقا فيها حسن العشرة والمخالطة وتطييب القلب بالمساعدة
وقول القائل ان ذلك بدعة لم تكن في عهد الصحابة فليس
كل ما يحكم بالاباحة منقولا عن الصحابة وانما المحذور
بدعة تراغم سنة مأثورا ولم ينقل النهي عن شيء من هذا
فالقيام عند الدخول للداخل لم يكن من عادات العرب بل
كان الصحابة لا يقومون لرسول الله صلى الله عليه وسلم
في بعض الاحوال كما رواه انس رضي الله عنه ولكن اذا
لم يثبت فيه نهي عام فلا نرى به باسا في البلاد التي
جرت به العادة فيها باكرام الداخل بالقيام فان القصد
منه الاحترام والاكرام وتطييب القلب به وكذلك سائر
انواع المساعدة اذا قصد بها طيبة القلب واصطلح عليها

جماعة فلا بأس بمساعدتهم الا في ما ورد فيه نهي لا يقبل
التاويل انتهى و مطابق این در کیمیای سعادت نیز مذکور است
پس بر کسیکه چشم بینا و گوش شنوا دارد چون سپیدهٔ صبح میدرخشد که کلام این امام
متکلمین و مقتدای متصوفین ناطق باینست که موافقت با فعل جماعت در امور مباحه
از آداب صحبت و حسن عشرتست و از انجمله است موافقت در قیام بر انبعاث
(خلاصه قول احیا ۱۲)
صاحب وجد و حال و موافقت در قیام برای تعظیم داخل مجلس در بلادیکه بنا بر اکرام
و احترام عادتست و همچنان موافقت در سائر انواع مساعدت که برای تطییب
قلوب مصطلح جماعتست باکی ندارد بشرطیکه آن فعل جماعت مورد نهی که قابل
تاویل نباشد نبود و کلام باینکه این قیام بدعتست زیرا که در عهد صحابه نبوده مدفوعست
باینکه بسیار از امور مباحه است که منقول از صحابه نیست و بدعت مذموم همانست
که مزاحم سنت ماثوره باشد پس نزد این امام متکلمین هم بدعت منقسم بسیئه و حسنه است
و بدعت مذموم همانست که مزاحم قواعد شرعیه باشد و هرگاه تخلف از رفقا جهانده گردد
خلاف آداب صحبت و حسن عشرت موجب وحشت و نفرت جماعت است
پس این تخلف و انحراف از موافقت با جماعت هرگز وجهی از بهر اینها
که با وجود مخالفت با فعل جماعت مستلزم انحراف از تعظیم کسی است که

معن

معظّم و مکرّم نزد خدا و جملهٔ انبیا و سائر برایاست و دیگر سخنی که شور
از سیر ایمانیان باید نیست که بعضی از مستحدثین قلادهٔ ادب از جید اعتقاد
مذهب برآورده گویند که اکابر علمای حرمین معظمین و دیار ارباب بدعات گشته اند
پس قول و فعل ایشان در باب قیام هنگام ولادت سرور انام علیه الصلوة
والسلام بدون حجت شرعی قابل تأسّی و اقتدا نیست بجواب این الحسان
غیر از تلاوت کریمه کَبُرَتْ کَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ
يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا دیگر چه باید گفت کاش در حرمین شریفین که هنوز آفتاب
حدود شرعیه در آنجا تابانست اینچنین مجا ویدند البته بسزای گفتار خود میرسیدند
درین بلاد هندوستان که آفتاب شرع مائل بافول است و باب اقامت
حدود شرعیه بالمرّه مسدود و هر کسی هر چه خواهد بگوید سبحان الله مقام عبرتست
که بفحوای مَا رَآهُ الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ حَسَنٌ و توارث
مسلمین موجب اتباع و حجت شرعی باشد توارث علمای سکنهٔ مهبط وحی و
و مورد جنود ملائکهٔ مقدسه لائق تأسّی و اقتدا و حجت شرعی نباشد فاعتبروا
یا اولی الالباب ان هذا الشیء عجاب معهذا در کتب معتمده بجای
خود مصرّح است که در امور غیر ممنوعه رواج هر شهر معتبر است بلکه عمل

باموری غیر ممنوعه مروجهٔ اهل اسلام واجب نوشته اند پس هرگاه رواج هر شهر
در اموریکه نص شرعی در منع آن وارد نشد در شرع معتبر بلکه واجب باشد
امور مروجهٔ اکابر علمای حرمین شریفین چگونه معتبر نباشند و از اینجاست
که صاحب هدایه توارث اهل حرمین را در جواز اذان فجر قبل از وقت
حجت گرفته حیث قال یجوز للفجر من النصف الاخیر من
اللیل لتوارث اهل الحرمین انتهی و بالاتر ازینهمه روایت
حافظ محمد بن طاهر المقدسی است که بسند خود از زید بن ثابت رضی الله عنه
آورده انه قال اذا رایت اهل المدینة اجمعوا علی شیء
فاعلم انه سنة انتهی ولهذا بعضی از مشائخ قول اهل مدینه را
حجت گرفته اند چنانچه در عینی شرح کنز مرقوم است و ذکر شمس الائمة
السرخسی ان مشائخ بلخ اختاروا قول اهل المدینة فی جواز استیجار المعلم
علی تعلیم القرآن فنحن ایضاً نقول بالجواز و در هدایه مینویسند و
بعض مشائخنا استحسنوا الاستیجار علی تعلیم القرآن
الیوم لانه ظهر التوانی فی الامور الدینیة ففی الامتناع
تضییع حفظ القرآن و علیه الفتوی و در نهایه در بیان بعض مشائخ

ذکر اجماع علما بر توارث اهل حرمین

ف فی حصول البشائر ان المالکیة قالوا لا یجب العمل بخبر الواحد فیما عمل اهل المدینة فیه بخلافه و قد نفت المالکیة خیار المجلس الثابت بحدیث الصحیحین او اتباع الاعلان فعمل واحد منهما

اوزنه

نوشته وهم ائمه بلخ فانهم اختار واقول اهل المدینة
انتهی ۱ه واگر شواهد عمل بقول وفعل اهل مدینه باستقصاء رقم شوند کتابی
جداگانه باید بر ناظرین باانصاف همین قدر کافیست وطرفه نیست که در
فتاوای این مفتیان مذاهب اربعه نیز در فتوای مولانا عبدالله سراج حنفی و مولانا
عثمان حسن دسوطی مبالغات رفیع در استحسان قیام نقل وحکایت از استحسان
علمای سابقین نیست حکم باجتهاد علمای حرمین چنانچه عبارت هذا امما
استحسنه العلماء در فتوای هر یکی از علمای مرقوم است پس این قیام
از مبتدعات علمای حرمین نمی تواند شد وطرفه تر اینکه بدعتی بودن
مقصور ومحصور در علمای حال نیست بلکه سلف صالحین حرمین شریفین را
نیز این مستحبان از ارباب بدعت میدانند چنانچه استناد بر رسائل بعض
افاضل که ملا علی قاری هم یکی از انجمله است بر این دعوی گواه است چون
تتبع وتصفح رسائل علمای ممدوح وغیر آن کرده شد شائبه از صحت این استناد
واستشهاد هنوز در نظر نیفتاد پس این فریه بلا مریه نیست معهذا بر تقدیر
افترا وبهتان نیست بلا اشتباه ۱۲
تنزل بتسلیم گوئیم که اگر مراد از بدعات حرمین بدعاتی است که ائمه
عظام وعلمای کرام آنرا تلقی بقبول نموده اند پس منطوق صدق وثوق

من سن سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها
ایجاد و احداث چنین بدعات موجب تضعیف اجر و ثواب است و اگر معاذ الله
مراد از ان بدعات سیئه است پس برین تقدیر مضمون این مصراع
چو کفر از کعبه برخیزد کجا ماند مسلمانی از اهل سنت و جماعت
بلکه از دین اسلام نام و نشان در تمام عالم باقی نخواهد بود که فساد اهل
متعدی بعینها و فرع است پس برین تقدیر که سلف صالحین حرمین حاشا
جنابهم مصداق کل بدعة ضلالة و کل ضلالة فی النار
عن ذلک باشند دیگری چگونه نه از اهل جنت باشد و حال آنکه احادیث صحیحه که در مناقب
حرمین وارد است بر ناظرین کتب حدیث مخفی و محتجب نیست و درین مقام بنابر
اختصار بایراد حدیثی از مشکوة که در باب الاعتصام بالکتاب والسنة
ذیل فصل ثانی مذکور است اکتفا میرود عن عمرو بن عوف رضی الله
عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم ان الدین
لیأرز الی الحجاز کما تأرز الحية الی جحرها ولیعقلن الدین
من الحجاز معقل الاروية من رأس الجبل ان الدین بدأ
غریبا وسیعود کما بدأ فطوبی للغربا وهم الذین یصلحون

احادیث صحیحه در مناقب حرمین وارد شده

ما افسده الناس من بعدی من سنتی رواه الترمذی یعنی
بدرستیکه دین هر آئینه گردمی آید و می خیزد و باز میگردد بسوی حجاز
یعنی مکه و مدینه چنانکه باز میگردد شیر مار بسوی سوراخ خود و هر آئینه پناه
می جوید دین از حجاز و میگیرد آنرا ملجا و معاذ مانند پناه جستن بز کوهی
از سر کوه برامدن او آنرا بدرستیکه دین پیدا شده است غریب و
تنها و زود است که باز گردد چنانکه بود پس خوشی و خرمی باد مر غریبان
را و غربا آن کسانی اند که نیکو میسازند چیزی را که بد ساخته اند مردم بعد از
من از سنت من از این حدیث و حدیث دیگر که مقدم بر این در آخر فصل اول
مرویست و در ان بجای حجاز لفظ مدینه واقعست ثابت است که مکه و مدینه
مرجع و ملجاء مامن دین و ایمان است و فساد یکه بعد از وفات سرور کائنات
علیه الصلوات و التحیات در سنت متطرق شد اصلاح آن وابسته
بذیل همان حرمین شریفین است پس کسانیکه از اول تا آخر مرجع
مامن دین و ایمان و دافع فساد بدعت از ساحت سنت باشند
آنها را از اهل بدعت سیئه شمردن مے محابا خانه اسلام ویران
گردان شجره دین و ایمان از بیخ بر کندنست قصه کوتاه اعتقاد صحیح

ذکر بعض مستحسنات متاخرین که نظائر مسئله قیام هستند
تلفظ و نیت نماز

درین مقام گفتنی است که قیام مذکور اگرچه مانند عمل مولد در قرون ثلثه یافته نشد لیکن چون متضمن تعظیم و تکریم سرور انبیا علیه الصلوة والثنا و متوارث از مسلمین و سلف صالحین است عمل بآن البته موجب اجر و ثواب و اعراض و اغماض از ان مقرر مستوجب وزر و عذاب است و استحسان و استحباب علما با همین عمل مولد و قیام مخصوص نیست بسیاری از مستحسنات متاخرین است که در قرون ثلثه اثری از ان پیدا نیست و علما آنرا بقبول پیش آمده مستحب و مستحسن شمرده اند از آن جمله است تلفظ در نیت نماز قاضی خان اما اصلها ان یقصد بقلبه فان قصد بقلبه وذکر بلسانه کان افضل وعند الشافعي رحمه الله لابد من الذکر باللسان انتهى عالمگیری ولا عبرة للذکر باللسان فان فعله لیجتمع عزیمة قلبه فهو حسن کذا فی الکافي ومن عجز عن احضار القلب یکفیه اللسان کذا فی الزاهدي انتهى هدایه والنیة هي الارادة والشرط ان یعلم بقلبه اي صلوة یصلي اما الذکر باللسان فلا معتبر به ویحسن ذلك لاجتماع عزیمته انتهى شرح وقایه

ويصل قصد قلبه صلوته بتحريمتها ش هذا تفسير
النية هو والقصد مع لفظه فضل انتهى جامع الرموز
ومع اللفظ الدال على القصد افضل فاللفظ وحده
لا يعتبر لكن في المجمع ان نية القلب ليس بشرط كما في
الخزانة والمختار استحباب التكلم كما في المنية انتهى شرح
مختصر وقايه ملا علي قاري ومع اللفظ اي القصد مع التلفظ
بما يدل عليه فضل منه بلا تلفظ لان اللسان ترجمان
الجنان وهذا بدعة حسنة استحسنه المشائخ للتقوية
او لدفع الوسوسة انتهى در مختار والتلفظ عند الارادة
بها يستحب هو المختار ويكون بلفظ الماضي ولو فارسيا
لانه اغلب في الانشاآت ويصح بالحال قهستاني وقيل
سنة راتبة يعني احبه السلف وسنة علمائنا ولم ينقل
عن المصطفى ولا الصحابة ولا التابعين بل قيل بدعة
انتهى طحطاوي قوله احبه الخ اشار بذلك الى
انه لا خلاف في الحقيقة لانه لم يرو عن النبي صلى الله

عليه وسلم ولا اصحابه ولا الائمة الاربعة التلفظ
وانما هو بدعة ولكنها حسنة على المعتمد لا سيئة
فيحتاج حينئذٍ الى تاويل المستحب والسنة وصنيع المصنف
هنا ليس على ما ينبغي قال في البحر وانما يستحسن لاجتماع
العزيمة لا يستحسن لغيره قوله بل قيل بدعة قائله
ابن الهمام ولكنها حسنة لما ذكرنا انتهى پس بر ناظرين
ظاهر كه قاضي خان ذكر لساني را با قصد قلب افضل گفته نزد شافعي
ضرورت ذكر لساني نوشته و در عالمگيري بعد بيان اجتماع
عزيمت قلبي با ذكر زبان بسند كافي ذكر زبان را بر تقدير عجز از قصد قلبي
بسند زاهدي كافي دانسته و در هدايه استحسان اجتماع عزيمت با ذكر
زبان نوشته و در شرح وقايه قصد قلب را با تلفظ افضل گفته و قهستاني
در جامع الرموز بعد ذكر افضليت لفظ وال بر قصد از مجمع بسند خزانه
عدم اشتراط نيت قلب نقل كرد و پستر از ان بسند منيه استحباب
تكلم مختار گفته وملا علي قاري در شرح مختصر وقايه در تعليل افضليت قصد
با تلفظ نوشته كه لسان ترجمان جنان است بعد از ان گفته كه اين تلفظ

له كثيرا لحصول المستحب بما فعله رسول الله صلى الله عليه وسلم احيانا وتركه في غالب الاوقات ١٢

بدعت حسنه است که آنرا مشائخ برای تقویت یا دفع وسوسه مستحسن
دانسته اند و در متن در مختار تلفظ نزد اراده نیت مستحب شمرده و شارح
آنرا مختار گفته بعد ازان در متن این تلفظ را بعنوان قیل سنت قرار داده و شارح
آنرا تاویل باستحباب نیت علما نموده در توجیه آن فرموده که این تلفظ
منقول ازان حضرت صلی الله علیه وسلم و صحابه و تابعین نیست بلکه
بعضی آنرا بدعت گفته اند و طحطاوی گفته که این تلفظ چون مروی
از نبی صلی الله علیه وسلم و صحابه و ائمه اربعه نیست البته بدعت است
لکن بدعت حسنه است بر مختار و معتمد نه بدعت سیئه و ابن همام آنرا بدعت
گفته لکن مراد ازان بدعت حسنه است منیست تلخیص اقوال علما که از کتب
معتمده فقهیه منقول شد و اگر استقصای اقوال دیگر فقها درین باب
بعمل آید برای آن رساله جداگانه باید بالجمله با وجودیکه این تلفظ از آنحضرت
علیه الصلوة والسلام و صحابه کرام و ائمه اربعه ماثور و منقول نیست تاهم علما
آنرا بدعت حسنه شمرده بتلقی بالقبول و عمل نموده اند و کسانیکه آنرا بدعت
گفته مراد ازان بدعت حسنه است نه سیئه چنانچه ملا علی قاری و طحطاوی
تصریح بآن نموده پس ازینجا اقتراح تقسیم بدعت بحسنه و سیئه ظاهر است

ونیز بدعت مطلق را علما محمول بدعت حسنه کرده اند و از انجا که بدعت
حسنه از روی تحقیق در حکم سنت بلکه منکرین تقسیم بدعت بحسنه و سیئه
آنرا داخل در سنت کرده اند پس بهر تقدیر قول طحطاوی که صنیع
المصنف هنا لیس علی ما ینبغي لیس علی ما ینبغي
واقعست که اطلاق سنت بر بدعت حسنه مبالاتی ندارد و باین عنایت
توافق در قولین و رفع تضاد از بین حاصل شد و از عجائب هفواتی
که یاد از زعفران کشمیر میدهد اینست که بعضی از مدعیان علم و دانش
با وجود اعتراف باینکه علما در تلفظ در نیت نماز مستحسن نوشته اند گویند
که چون این تلفظ ماثور از قرون ثلثه نیست بدعت است و این بدعت
جای رفع سنت رفع فرض می نماید چه این تلفظ مورث غفلت از
عزیمت قلبی که فرض ست خواهد شد پس تجویز این تلفظ ترک نیت
که فرض ست لازم آید سبحان الله این خوش فهمی این بزرگان تماشا
کردنیست که اینقدر ندانستند که مواطات ذکر لسانی با عزیمت
قلبی موجب تقویت ست و از انجا که لسان ترجمان جنان ست همین اجتماع
داعی بر استحسان تلفظ گردید و لهذا قول کسانیکه اقتصار بر [illegible]

بدون عزمیت قلبی کنند معتمد نداشته اند پس مؤید و مقوی را
مورث غفلت گفتن کار همین خوش فهمان است معهذا اگر ذکر لسانی
موجب غفلت از حضور قلبی باشد لازم آید که نماز احدی از عوام
و خواص متصف بصفت کمال وا نگردد که برین تقدیر ذکر لسانی
در ارکان نماز البته مورث غفلت و مزاحم حضور قلبی خواهد شد و
حال آنکه مؤید مؤدای لا صلوٰة الا بحضور القلب ماثور از
شارع در بیان معنی احسان که عبارت از اخلاص در عمل است
همین حضور قلبی است که تعبیر از ان برؤیت عیانی واقع شد چنانچه
در مشکوٰة در کتاب الایمان ذیل فصل اول در[1] حدیث جبرئیل مرویست
قال فاخبرنی عن الاحسان قال ان تعبد الله کانک
تراه فان لم تکن تراه فانه یراک و نماز که از افضل عبادات است
صرف احسان و ان از ضروریات عبدیت است و چون مطلق ذکر لسانی
مزاحم حضور قلبی باشد ذکر جهری در صلوٰة جهریه بیشتر موجب غفلت
از حضور قلبی خواهد گشت و هرگاه حال نماز که فاضله ترین عبادات است
چنین باشد دیگر جهریات شرعیه و ذکر[2] جهر کلمه طیبه که ماثور

تثویب

از احادیث صحیحه است و آثار مشائخ کرام و سبب تنبیه قلب
موجب حضور قلبی قرار داده اند چه باید گفت و از آن جمله است تثویب
قاضیخان ولا باس بالتثویب فی سائر الصلوات
الخمس فی زماننا وتثویب کل بلدة ما تعارفه اهل
تلک البلدة ویجوز تخصیص کل من کان مشغولا بمصالح
المسلمین بزیادة الاعلام انتهی هدایه والمتاخرون
استحسنوا فی الصلوات کلها لظهور التوانی فی الامور
الدینیه انتهی شرح وقایه مرو استحسن المتاخرون
تثویب الصلوات کلها ش التثویب هو الاعلام بعد
الاعلام انتهی عالمکیری والتثویب حسن عند المتاخرین
فی کل صلوة الا فی المغرب هکذا فی شرح النقایه للشیخ
ابی المکارم وهو رجوع الموذن الی الاعلام بالصلوة
بین الاذان والاقامة وتثویب کل بلدة علی ما
تعارفوه اما بالتنحنح او بالصلوة الصلوة او قامت قامت
لانه للمبالغة فی الاعلام وانما یحصل ذلک

بما

بما تعارفوه كذا في الكافي انتهى جامع الرموز والتثويب
في اللغة تكرير الدعاء وفي الشريعة ما تعارفه كل
بلدة بين الاذانين وفي المحيط انه في زمانه صلى الله
عليه وسلم الصلوة خير من النوم مرتين في اذان الفجر او
بعده ثم احدث التابعون اهل الكوفة بدله الحيعلتين
مرتين وعنه انه حسن وعنه انه يمكث بعد الاذان قدر
ما يقرأ عشرين اية ثم يثوب ثم يصلي ركعتين للفجر ثم يمكث
قليلا ثم يقيم وعن ابي يوسف انه يمكث ساعة و
في الجامع الصغير انه يكره في سائر الصلوات وعن ابي يوسف
لا باس بان ينبه كل من يشتغل بمصالح المسلمين كالمفتي
والقاضي والعلام ثم مشائخنا اليوم يقولون انه
حسن في كل صلوة من نحو الصلوة الصلوة او قامت
قامت كما في سمرقند وهو اختيار السرخسي وصدر القضاة
كما في الزاهدي در مختار ويثوب بين الاذان والاقامة
في الكل للكل بما تعارفوه ويجلس بينهما بقدر ما يحضره

الملازمون حراعيا بوقت الندب الا في المغرب فيسكت
قائما قدر ثلث ايات قصار ويكره الوصل اجماعا انتهى
طحطاوي قوله ويثوب اي المؤذن ويكره من غيره ذكره
الشيخ زين قوله بين الاذان والاقامة بان يمكث بعد
الاذان قدر عشرين اية ثم يثوب ثم يمكث كذلك ثم
يقيم بحر ولا يظهر في حق المغرب وقد سبقني به الحموي
ثم رأيت في النقاية وشرحها ان المغرب لا يثوب فيها
ويمكن فهمه من المصنف بان يرجع قوله الا في المغرب
الى قوله يثوب ويجلس قوله وعبارته قوله في الكل اي كل الصلوات
المجموعي قوله للكل اي كل الخلق من غير تخصيص اميراً
ومشتغل بامر العامة كقاض كما قاله الامام ابو يوسف
قوله بما تعارفوه ولو بتنحنح احدثوه كما في البحر انتهى
ارشاد الطالبين والتثويب قيل انه في نفس الاذان و
هو رواية البلخي وابي يوسف رحمه عن اصحابنا والاصح انه
كان بعد الاذان لانه العود الى الاعلام بعد الاعلام الاول

قوله الا في المغرب
قال في الدرر استثناء من يثوب ويجلس
فان التثويب لاعلام الجماعة وهم في
المغرب حاضرون لضيق الوقت
١٢ واعترضه في النهر بانه ينافي
قوله الكل في الكل ١٢ قال الشيخ
اسمعيل ليس كذلك لما في العناية من استثناء
المغرب في التثويب وجزم في غرر الاذكار والنتيجة
والحجة وابن ملك وغيرها ١٢ وقد يقال
ما في الدرر مبني على رواية الحسن
من انه يمكث قدر عشرين اية ثم
يثوب اما لو ثوب في المغرب بلا فاصل
فالظاهر انه ...
يحمل ما قاله ... عابدين ١٢

انما يكون بعد الفراغ قيل يكره التثويب في غير الفجر لما روي عن بلال
رضي الله عنه قال امرني رسول الله صلى الله عليه وسلم ان
اثوب في الفجر ونهاني عن تثويب العشاء ولان الفجر وقت نوم
وغفلة فاختص بزيادة الاعلام اعانة للناس عادة
على استدراك فضيلة الجماعة ولا كذلك غيرها من
الصلوات وفي زماننا لا باس بالتثويب في سائر الصلوات
لتغير احوال الناس وتثويب كل بلدة ما تعارفه اهل
تلك البلدة في بعضها الصلوة الصلوة وفي بعضها قامت
قامت قال ابو يوسف لا باس بان يقول المؤذن السلام عليكم
ايها الامير ورحمة الله وبركاته حي على الصلوة حي على
الفلاح يرحمك الله وبركاته فاستحسن زيادة الاعلام في
حقهم ولا كذلك امراء زماننا قيل هكذا كل من كان مشغولا
بمصالح المسلمين كالقاضي والمفتي جاز تخصيصه بالاعلام
انتهى پس كسانيكه حظي از علم حديث وفقه ميدارند ميدانند كه اصل
تثويب ثابت از زمان آنحضرت عليه الصلوة والسلام ست چنانچه

قهستانی از محیط نقل کرده که تثویب در زمان آنحضرت صلی الله علیه و
سلم الصلوة خیر من النوم دو بار در اذان فجر یا بعد آن بود بعد از آن
تابعین اهل کوفه باحداث خود شان حیعلتین میان بدل کردند پس حدوث
تثویبات لا فقط در فجر بوده و در حدیث بلال رضی الله عنه که امر نمود
مرا رسول خدا صلی الله علیه وسلم برای تثویب در فجر و منع فرموده
عشا که در ارشاد الطالبین هم نیست مؤید روایت محیط است
پس معلوم شد که مقتضی تثویب غفلت مردم از حضور در جماعت نماز
و وقت فجر هنگام خواب شیرین و مزید غفلت است بخلاف عشا که
آن وقت بیداری و هوشیاری است لهذا امر به تثویب فجر و منع از تثویب
عشا فرموده و بنا برین قدما بکراهت تثویب در غیر فجر حکم نموده اند و چون
بعد انقراض قرون ثلثه و مرور دهور رفته رفته تساهل و توانی در امور
دینی پیدا شد و تغیر حال مردم حال سائر اوقات نماز در غفلت و توقف
از حضور در جماعت مثل فجر گردید متاخرین برای تنبیه غافلان باستحسان
تثویب در تمام نمازها غیر از مغرب نیز قائل شدند چنانچه در هدایه و غیره
آن تصریح باین معنی موجود است که بسبب ظهور توانی در امور دینیه متاخرین

قوله قال الترمذي حديث بلال لا نعرفه الا من حديث ابي اسرائيل الملائي وابو اسرائيل لم يسمع هذا الحديث من الحكم بن عتيبة انما رواه عن الحسن بن عمارة عن الحكم بن عتيبة وابو اسرائيل اسمه اسمعيل بن ابي اسحاق وليس بذلك القوي عند اهل الحديث قلت واسمعيل بن ابي اسحاق هو ابن خليفة العبسي الكوفي قال ابن حجر صدوق ... منه

12

تثویب

عمامه بستن برای میت

تثویب را در سائر نمازها مستحسن دانستند و باین تقریب تثویب در مستحسنات
متاخرین محسوب گردید پس حدیث بلال که دران منع از تثویب عشا
مرویست و نیز اثر حضرت علی مرتضی رضی الله عنه که موذن را از تثویب
عشا منع و زجر فرمودند مزاحم استحسان متاخرین نشده اند که مبنای این
توسیع همان نظر دقیق از شارع است که برای ازالهٔ غفلت مردم امر به تثویب فجر
فرمود و هرگاه مناط تثویب که پیش نظر شارع بود در عشا و غیر آن متحقق
گشت و ران حکم بران از مستحسنات عقلی و عینیه و از انجمله است
عمامه بستن برای میت قاضیخان اکثر ما یکفن فیه الرجل
ثلثة اثواب لیس فیها عمامه عندنا و استحسنها المتاخرون
وهو مروی عن ابن عمر رضی الله عنهما وبه اخذ مالک
رضی الله عنه انتهی عالمگیری ولیس فی الکفن عمامة فی ظاهر
الروایة وفی الفتاوی استحسنها المتاخرون لمن کان عالماً
ویجعل ذنبه علی وجهه بخلاف حال الحیوة کذا فی الجوهرة
النیرة وقایه وسنة الکفن ازار وقمیص ولفافة واستحسن
المتاخرون العمامة انتهی جامع الرموز واستحسن علی الصحیح العمامة

بالكسر فتعمم يمينا وتذنب يلف ذنبه على كورة من قبل
يمينه وقيل يذنب على وجهه كما في التمرتاشي قيل هذا
اذا كان من الاسراف وقيل اذا لم يكن في الورثة صغار وقيل
لا يعمم بكل حال كما في المحيط والاصح ان يكره العمامة كما
في الزاهدي انتهى شرح مختصر وقايه ملا على قاري واستحسن
عند المتاخرين العمامة وهو بظاهره مخالف بقول عائشة
كفن رسول الله صلى الله عليه وسلم في ثلثة اثواب
بيض سحولية من كرسف ليس فيها قميص ولا عمامة
متفق عليه وسحول بفتح السين وبضم قرية باليمن
قد تظافرت طرق كل واحد منها قميصا والحال في
الصفة اكشف على الرجال من النساكيف لا وقد دفن
ليلا فيرجح الاثبات على النفي ولا يبتعد ان يحمل النفي
على القميص الذي غسل فيه والاثبات على الذي مات
فيه انتهى در مختار ويسن في الكفن له ازار وقميص
ولفافة وتكره العمامة للميت في الاصح مجتبى واستحسنها

المتاخرون للعلماء والاشراف ولاباس بالزيادة على الثلثة انتهى طحطاوي قوله ويكره العمامة اي على راسه دا خل اللفافة وهي محل الخلاف واما ما يفعل على الخشبة من العمامة والزينة ببعض حلي فهو من المكروه بلا خلاف لما تقدم انه يكره فيه كل ما كان للزينة قوله يستحسنها المتاخرون للعلماء الخ ويجعل الذنب على وجهه كما فعل ابن عمر رضي الله عنهما وقيل تدار يمينا ويلف ذنبه على كورة من جهة يمينه كما في القهستاني واحترز بالعلماء عن الاوساط فلا يعممون كما في النهر عن السراج قوله والاشراف ذا في الظهيرية العلوية اي ولاد علي رضي الله عنه قوله ولا باس بالزيادة هذا هو المذكور في غاية البيان كما في النهر ثم قال فالاقتصار على الثلث لنفي كون الاقل مسنونا وصرح المجتبى بكراهة الزيادة فان حملت الكراهة في عبارته على التنزيه كان المآل واحدا انتهى ارشاد الطالبين

وفي الهامش: ويلف كما فعل الخ وقد عمم ... ابن عمر ... ان ابن عمر ... في قميص وعمامة ... لفائف ... سعيد بن منصور ... وقال ... ان يكفن في ... او ... مالا ... يكفن في ثوبين

السنة ان يكفن الرجل في ثلثة اثواب إزار وقميص ولفافة
لانه اكثر ما يلبسه عادةً في حيوته فكذا بعد مماته و
ان اقتصر على ثوبين جاز والثوبان ازار ولفافة وهذا
كفن الكفاية لقول ابى بكر رضي الله عنه اغسلوا ثوبيّ
هذين وكفنوني فيهما ولانه ادنى لباس الاحياء وكره
بعضهم تعميم الميت وقال بعض العلماء اذا كان عالما معروفا
من اشراف الناس يعمم وان كان من الاوساط فلا و
استحسن المتاخرون (اي الخط ١٢) تعميم الميت مطلقا وهو الاولى
لحديث ابن عمر رضي الله عنهما انه كان يعمم الميت ويجعل (انتهى ١٢)
ذنب العمامة على الوجه بخلاف حالة الحيوة حيث
يرسل قبل القفا لمعنى الزينة وقد انقطع ذلك (في الارسال ١٢) بالموت
انتهى كشف الغطا و بعضى مشائخ مكروه داشته اند دستار
زيراكه مجموع اثواب كفن با دستار جفت مى شود وسنت طاق است و
مستحسن داشته اند آنرا بعضى متاخرين براى علما واهل شرف
وديگران هم مرويست از ابن عمر رضي الله عنهما كه عمامه مى بست ميت را

فانهما للمهل والصديد والحي احوج من الميت الى الجديد كذا رواية الفقهاء كما رواه النسفي في الكافي والمرغيناني في الهداية في شرح الحديث اخرجه مالك في الموطا فقال ابو بكر ... الثوب ... فاغسلوه ثم كفنوه ... ١٢

و وصیت کرده بود و بوی همین روایت اخذ کرده اند بعضی مالکیه
باید که گردانیده شود ذنب عمامه یعنی شمله را بر روی میت بر عکس
حال حیات چنانچه از ابن عمر رض همین طور آمده انتهی مخفی نماند که در تعمیم میت اگرچه
اختلاف علماست و بعضی آنرا مکروه تنزیهی گفته اند لیکن معتمد و مختار نزد
متاخرین استحسان آنست و چون تثلیث اثواب در کفن میت برای نفی اقل
از آن سنت است چنانچه تثنیه در کفن کفایت که از حضرت ابوبکر رضی الله عنه
مرویست پس زیادت بر سه مزاحم سنت نخواهد شد و تعمیم میت وصیت
بدان که از ابن عمر رضی الله عنهما ماثور است موید این توجیه است تفقه ابن عمر رض
واعرفیت سنت چنانکه هست عارفین حال صحابه کرام پوشیده نیست
پس اگر اضافه عمامه در اثواب کفن مزاحم سنت می بود هرگز چنین فقیه
جلیل القدر تعمیل آن وصیت پدر نمیکرد و چون انکار قول و فعل ابن عمر رض
در تعمیم میت منقول از دیگر صحابه نیست پس این تقریر موجب مزید تحسین
این تعمیم است و در قول عائشه رضی الله عنها در اثواب کفن آنحضرت
صلی الله علیه وسلم که نفی قمیص و عمامه وارد است این قول را تاویل و توجیه معتمد
بلکه ... نبودن بظاهر خود است چنانچه ملا علی قاری در شرح

مختصر وقایه تاویل نفی قمیص نموده اند و چون احدی مدعی بودن عمامه در اثواب کفن آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیست پس استناد به نفی عمامه باین قول بیجا خواهد بود بلکه اگر بر سند قول و فعل ابن عمر رضی الله عنهما نظر رود اصل اصیل برای استحسان متأخرین پیدا و هویدا ست بالجمله تحدید کفن سنت بسته و کفن کفایت بدو نظر باقل ازان ست چنانچه تحدید کفن ضرورت بهرچه میسر آید کرده اند و اگر زیادت و کمی از سنت غیر مشروع می بود زیادت از ابن عمر رض و کمی از ابوبکر رضی الله عنهما بوقوع نمی آمد باقی ماند سخن همین که فقها استحسان تعمیم میت را صحیح و کراهت آنرا اصح گفته اند چنانچه قهستانی از زاهدی نقل کرده و نیز در تنویر الابصار متن در مختار کراهت را اصح گفته پس مقتضای ترجیح و تفضیل اصح بر صحیح باید که معتمد و مختار کراهت تعمیم میت شد باز گوییم که بحسب ظاهر حال چنین ست لیکن علمای ارباب تحقیق حاکم بخلاف آن شده اخذ بالصحیح بمقابله اصح اولی نوشته اند چنانچه در مختار ذیل مؤثر فتوی مرقوم

قال شیخنا الرملي في فتاواه وبعض الالفاظ آكد من بعض فلفظ الفتوى آكد من لفظ الصحيح والاصح والاشبه وغيرها

صحیح و اصح

ولفظ به يفتي آكد من الفتوى عليه وَالاصح آكد من الصحيح والاحوط آكد من الاحتياط انتهى قلت لكن في شرح المنية للحلبي عند قوله ولا يجوز مس المصحف الا بغلاف اذا تعارض امامان معتبران عبر احدهما بالصحيح والاخر بالاصح فالاخذ بالصحيح اولى لانهما اتفقا على انه صحيح والاخذ بالمتفق اوثق فليحفظ انتهى معهذا اكثر مسئله از مسائل فرعيه باشد كه دران اختلاف علما نيست ليكن چون معتمد ومختار قول جمهور واكثر مى باشد روايت خلاف آنرا اعتبار نمى كنند ودرين شك نيست كه قاضيخان وعالمگيرى ووقايه وجامع الرموز وشرح مختصر وقايه ملا على قارى ودر مختار وارشاد الطالبين وغير آن از فقها جمله اتفاق دارند برينكه تعميم مثبت از مستحسنات متاخرين ست ليس وى ايست كراهت كه بعضى بآن رفته اند هرگز مرحم استحسان متاخرين نخواهد شد وازانجمله ست ذكر خلفاى راشدين وعمين شريفين در خطبهٔ جمعه وعيدين عالمگيرى باب صلوة الجمعة وذكر الخلفاء الراشدين والعمين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين مستحسن وبذلك جرى

التوارث كذا في التجنيس انتهى جامع الرموز ثم يستحسن الثناء
على الخلفاء الراشدين كما في الزاهدي ثم على سائر اصحابه
اجمعين ثم يدعو لسلطان الزمان بالعدل والاحسان متجنبا في
مدحه عما قالوا انه كفران وخسران كما في الترغيب وغيره انتهى

در مختار ويندب ذكر الخلفاء الراشدين والعمين لا الدعاء للسلطان
وجوزه القهستاني ويكره تحريما وصفه بما ليس فيه انتهى طحطاوي

ويزيد فيها الدعاء للمؤمنين والمؤمنات بدل الوعظ في الاولى
في الثانية ١٢
ولا يعظ فيها ويسن فيها قراءة آية كذا في البحر قوله والعمين هما
الحمزة والعباس انتهى پس بتصریح عالمگیری وجامع الرموز ودر مختار
وغیر آن از کتب معتمده فقهیه ثابت شد که ذکر وثنای خلفای راشدین وعمین
شریفین بلکه سایر صحابه اجمعین ودعای امومنین ومومنات در خطبه ثانیه
از مستحسنات متاخرین است وبعض علما دعای سلطان زمان هم
اضافه کرده وبعضی ازان منع نوشته بعد ازان ذکر حضرت حسنین رضی
الله عنهما وسیده نسا فاطمه زهرا رضی الله عنها نیز اضافه شد چنانچه
تا حال متعارف ومعمول بلاد وامصار است وغالبا داعی برین

اضافه

فائدہ تسلیم بعد اذان

قولہ مرتین ای فی المغرب کما صرح به فی النهر عن [illegible] لم نتقید فی الشهر [illegible] وذلک کان موجودا [illegible] او المراد به الفصل عقب اذان [illegible] ثم بعده بین العشائین لیلة [illegible] والاثنین [illegible] کالذی یفعل قبل اذان الظهر [illegible] الجمعة ولم ار من ذکره ایضا ۱۲ من رد المحتار

تعاشیر

اضافہ آن بودہ است تا تعریض بر اعدای صحابۂ کرام اہل بیت عظام
که روافض باشند ۱۲ که خوارج باشند ۱۲
تمام باشد و از انجملہ تسلیم بعد اذان است در مختار فائدة التسليم
در رکوب سفینۂ نجات با اہتدای نجوم ہدایت در ظلمات بحر میسر آید ۱۲
بعد الاذان حدث في ربيع الاخر سنة سبعمائة واحدى
احدی وثمانین وسبعمائة ۱۲
وثمانين في عشاء ليلة الاثنين ثم يوم الجمعة بعد عشر سنين
حدث في الكل الا المغرب ثم فيها مرتين وهو بدعة حسنة
انتهى طحطاوي قوله فائدة الخ هي من حسن المحاضرة للسيوطي
وفي القول البديع للسخاوي ان ابتداء حدوثه في مدة صلاح الدين
بن المظفر بن ايوب وبامره نهر قوله ثم فيها مرتين لم يكن في زماننا
وليس هو في عبارة السيوطي المنقولة في النهر ايضا انتهى بالجملہ
تسلیم بعد اذان کہ حدوث آن در ربیع آخر سنہ ہفتصد ہشتاد ویک در
عشای شب دو شنبہ بستر روز جمعہ بعد دہ سال تمام نماز ہا بجز مغرب
بعد از ان در نماز مغرب دو بار گردیدہ از مستحسنات متاخرین بدعت حسنہ است
گو دریں زمان متعارف ومعمول در دیار وامصار نباشد واز انجملہ است
تعاشیر مصحف وکتابت اسامی سور وعدد آیات ونقط وشکل وتعین
رکوعات وعلامات واوقاف وغیر آن از متعلقات کتابت قرآن

قاضيخان وكان ابو حنيفة رحمه الله يكره النقط والتعاشير
في المصحف ومشائخنا رحمهم الله لم يروا في زماننا بأسا بذلك
انتهى عالمكري التعشير هو التعليم على كل عشر آيات و
هو الفصل بين كل عشر آيات وعشر آيات بعلامة يقال
في القرآن ستمائة عاشرة وثلث عشرون عاشرة كذا في السراج
الوهاج لا بأس بكتابة اسامي السور وعدد الآي وهو ان كان الآيات ١٢
احداثا فهو بدعة حسنة وكم من شيء كان احداثا وهو بدعة
حسنة وكم من شيء يختلف باختلاف الزمان والمكان كذا
في جواهر الاخلاطي وكان ابو الحسن يقول لا بأس ان يكتب من
تراجم السور ما جرت به العادة كما يكتب بسم الله الرحمن الرحيم
في اوائلها للفصل من انها مدنية او مكية وغير ذلك ١٢ كذا في السراج الوهاج انتهى شرح مختصر وقايه
ملا علي قاري فقد قال علماؤنا لا بأس بتعشير المصحف ونقطه
وشكله واصل الرواية بكره التعشير والنقط في المصحف بقول
ابن مسعود جردوا القرآن لا تلحقوا به ما ليس منه رواه ابن شيبة
وله معنيان احدهما جردوه في التلاوة ولا تخلطوا به غيره

قوله وشكله شكل الكتاب وشكله اعجمه وضبطه كانه ازال عنه الاشكال والشكلة هي التي تكون في الاعراب قال ابو الطيب [illegible] فما بعد ما [illegible] عن الرقيب بنا لم العاذل دون التعانق ناحلين كشكلتي نصب ادقهما وضم الشاكل ١٢

وثانيهما جردوه في الخط من التعشير والنقط ثم في زماننا
لا بد لغالب الناس من الدلالة فبالتعشير يحفظ الآي و
بالنقط يحفظ التصحيف وبالشكل يحفظ الاعراب فتكون
بدعا مستحسنة وقد صح عن ابن مسعود رض ما راه المسلمون
حسنا فهو عند الله حسن ويجوز تحليته لما فيها من تعظيمه
انتهى ارشاد الطالبين لا باس بالوقف والنقط والتعشير
في المصحف انتهى از بيان قاضيخان وغير آن از علماى عاليشان ظاهر
ميشود كه باوجوديكه از سلف كراهت نقط وتعاشير مصحف منقول ست
ليكن متاخرين مشائخ نظر بمصالح ومنافع عامه حكم باستحسان چنين امور متعلقه
كتابت قرآن نموده اند ودر عالمگيرى نيز از جواهر اخلاطى نقل كرده از
شواهد صادقه برين عقليست كه كتابت اسامى سور وعدد آيات اگرچه
احداث است بدعت حسنه است وبرين موقوف نيست كه بسيارى از اشياى
محدثه بدعت حسنه است وبسيارى از چيزهاست كه حكم آن باختلاف زمان
ومكان مختلف ميشود پس بنا بر عليه اگر مكروهات متقدمين مستحسنات متاخرين گردد
مستبعد نتوان انگاشت واز اينجاست كه ملا على قارى نوشته كه تعشير

ونقط باعتبار اصل روایت مکروه ہست لیکن ازین با حجت برای اکثر
مسلمانان دلالت تلاوت قرآن ضرورت است پس تعشیر و نقط و شکل مصحف از
بدعات حسنه باشد و درین شک نیست که بدون این دلالات که احداث
متاخرین ست عرصهٔ تلاوت قرآن قاریان خاصه درین زمان خیلی
تنگ میگشت پس این استحسان متاخرین کمال احسان بر عامهٔ مسلمین ست که
باحداث امور مذکورهٔ تلاوت قرآن بر قاریان البته سهل و آسان گردید
زیراکه از تعشیر محافظت آیات و از نقط محافظت تصحیف و از شکل که
عبارت از ہیئت حاصله از ترتیب حروف با حرکات و سکنات است
یعنی چیزیکه بیان این ہیئت میکند ۱۲
که آنرا صرفیان صیغه گویند محافظت اعراب معرِض وضوح رسید و بنظر
باین فوائد این احداث و نظائر آن از خمس و نصف و ربع و ثلث و مقرر
و تعیین رکوعات و علامات آیات و اوقاف و غیر آن از متعلقات تلاوت
و کتابت مصحف از مستحسنات متاخرین ست و قول ابن مسعود رض که
حکم تجرید قرآن از غیر آن میکند ہرگاه موافق تصریح ملا علی قاری متحمل دو
معنی است پس باعتبار معنی اول یعنی تجرید قرآن در تلاوت از غیر
آن از اضافهٔ تعشیر و نقط و اعراب و دیگر امور که موجب تسهیل و تیسیر

و قرار نیست منافی این تجرید نیست و از ینجا متفرح میشود که مبنای استحسان بر اعتبار معنی اول و مبنای کراهت احتمال معنی ثانی در قول ابن مسعود است پس تقدیر این بر مبایئه قول متقدمین که قایل بکراهت شدند و قول متاخرین که قائل باستحسان امور معلومه مستعبده شدند منافی باقی نماند که برای یکی از این دو فرقه محملی جداگانه پیدا و هویدا است مستند هذا قول و هم ابن مسعود یعنی ما راه المسلمون حسنا فهو عند الله حسن مؤید ارادهٔ معنی اول از قول اول ابن مسعود نیز مؤید این معنی است آنچه از مساعی جمیلهٔ حضرت عثمان ذی النورین رضی الله عنه در جمع مصاحف بمشاورت و مشارکت اجلهٔ صحابه که حضرت علی ابن ابیطالب کرم الله وجهه و حذیفه بن الیمان رضی الله عنه از جملهٔ ایشان بودند بظهور آمد چه از بدیهیات اولیه است که در آن زمان خلافت قرآن اختلاط قرآن بتعاشیر و نقط و شکل و رکوعات و غیر آن نبود که تجرید از آن منظور نظر خلافت اثر میگشت بلکه مقصود از ان تجرید قرآن از غیر آن در تلاوت بود که هرگاه بعضی از عبارات تفسیر و معانی قرآن که هنگام تلاوت از زبان حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم شنیدند داخل مصاحف نمودند[٢] و بعضی از ادعیهٔ قنوت[٣] هم در قرآن نوشتند و قراآت شاذه نیز داخل

١ كما روى عن الحسن البصرى انه كان يقرأ وان منكم الا واردها الورود الدخول قال ابن الانبارى فى قوله الا الورود والدخول تفسير من الحسن لمعنى الورود وغلط فيه بعض الرواة فالحقه بالقرآن ١٢

٢ كما روى عن ابى بن كعب انه القنوت عن ابى بن كعب السورتين الحفد والخلع انه كان يكتبهما فى مصحفه كما روى عن ابن عباس ١٢

مصاحف ساختند این اختلاط قرآن بغیر آن البته منجر باسراف و وقوع
تشاجر و تخالف در تلاوت و قرائت گردید لهذا التجرد اخذ مصاحف از همه
بلاد و با آتش گذاشتن یکتا مصحف مکتوب زید بن ثابت که مبرا ازین اختلاطات
بود و دفع مفسده بعمل آمده و همان مصحف موسوم و ملقب بمصحف امام است
و هنوز در مدینه منوره موجود پس ازین گیرودار هم ثابت و متحقق شد که
مراد از تجرید قرآن از غیر آن تجرید در تلاوت است چنانکه مدلول احتمال
اول در قول ابن مسعود رض است و اگر کسی گوید که چنانکه مصحف امام مجرد از
اختلاط عبارات تفاسیر و بیان معانی قرآن و ادعیه قنوت و قرائت شاذه است
همچنان مجرد از تعاشیر و نقط و شکل و غیر آن از رکوعات و دیگر اضافیات
قاریانست پس مطابقت باین مصحف مقتضی آنست که مصاحف ازین تصرفات
متاخرین نیز خالی باشند تا مخالفت با مصحف امام متطرق نگردد گوئیم
که آنفا تحریر و تقریر ملا علی قاری و غیر آن فرع صحاح ستا معین کرده که
این احداثات متاخرین هر چند بدعات است لیکن بدعات حسنه است و بنایش
بتمامتر توضیح گذشت و چون مردم محتاج بدلالت در تلاوت گردیدند باین
سبب متاخرین علما حسب مراتب ایضاح برای دلالت در تلاوت احداث

بکار بروند چنانچه در عهد حجاج بن یوسف والی حجاز و عراق اعراب
قرآن قرار یافته و همچنان برای تسهیل قرات در رکعات نماز و محافظت
آیات حساب خمس آیه مثل عشر آیه مقرر شد بعد ازان قرآن را عرب هر جزو
از اجزای ثلثین که پاره از سی پاره بوده بر هشت جزو مساوی قسمت کرده
هر جزو را ازین اجزای هشتگانه مقرر نامیدند بعد ازان فقهای ماوراء النهر
و توران و خراسان بتجویز امام ابوحفص صغیر بخاری که از اکابر حنفیه بودند
برای تسهیل قرات در نماز تراویح که یک ختم در تراویح تقسیم پاره از سی پاره
بشانزده حصه کرده هر حصه را رکوع نام کردند بعد ازان علما صحیح تعیین
رکوعات و برای حصول فضیلت شب قدر پانصد و چهل قرار دادند تا
ختم قرآن در تراویح بحساب رکوع بیست رکعت در شب بیست و هفتم رمضان
سرانجام یابد و علی هذا القیاس برای تسهیل علامات آیات م ط ج ز ص ق قلے
[illegible] و [illegible] که دال بر حسن و قبیح وقف و دیگر صفات
و آداب [illegible] بیان و تشریح و تفصیل [illegible] و دیگر [illegible]
[illegible] تعلیم علوم و [illegible] کتب علمی
[illegible]

و تدوین کتب تعلیمیه علوم

باطل صرف است میشود **نقل استفتا** چه میفرمایند علمای دین
رحمهم الله در خواندن مولد شریف یعنی وقائع ولادت و وفات
سرور کائنات علیه افضل التحیات بطوریکه مروج این زمانه است یعنی
بتعیین و تخصیص ماه ربیع الاول و برخاستن وقت ذکر ولادت باسعادت
آنحضرت صلی الله علیه وسلم و باهتمام و تداعی مجلس آراستن و طعام و
شیرینی در آن محفل حاضر کردن و تکلف در شمع و چراغ بعمل آوردن
پس باین طریق این عمل چه حکم دارد داخل بدعت است یا نه و اگر بدعت
است چه قسم و انعقاد این چنین محفل در مسجد حکمش چیست بینوا توجروا

نقل جواب ناصواب در صورت مرقومه باید دانست که
ذکر محامد و محاسن آنحضرت صلی الله علیه وسلم بنوعیکه از شارع
ثابت شده از ایمانیات و مرضیات الهیه است مدام میکرده باشند
لیکن بطوریکه مروج این زمانه است که انعقاد مجلس مولود بتعیین ماه
ربیع الاول و تخصیص آن بهیئت ملتزمه کذائیه و مروجه از آنحضرت
صلی الله علیه وسلم و اصحاب کبار و آل اطهار و علمای مجتهدین اخیار
منقول و ماثور نشده خصوصا از امام اعظم ابوحنیفه و صاحبین و اتباع
رضی الله عنه ۱۲

و کلام غیر آن که این جملهٔ امور دینیه باصطلاح متاخرین تقرر و ترتب یافته مورد قبول
و معمول جمیع علما و فضلا گشته المختصر اگر استقصای مستحسنات متاخرین
و استیفای آن بعمل آید برای فهم قدر میسور هم ضرور باید درین مقام بر مشتی
نمونه از خرواری اکتفا رفت و داعی برین قدر اطناب هم ابطال زعم باطل
فرقهٔ مستحدثه است که امور دینیه را که بعد انقراض قرون ثلثه بصواب دید ائمهٔ دین
متقرر شد از افراد بدعت سیئه قرار میدهند و مرة بعد مرة و کرة بعد کرة
گذشت که بدعت سیئه همان است که مخالف قواعد شرعی از کتاب و سنت
و اجماع و اثر باشد و مستحسنات متاخرین اگر چه بظاهر اصلی برای آنها در
قرون ثلثه نباشد لکن منطوق از بشارت اثر ما راه المسلمون حسنا
فهو عند الله حسن اصل اصیلی است که مقبول و منظور حق جل و
علی و حضرت محمد مصطفی علیه الصلوة و الثنا و جمهور علما و فضلا است
اما خاتمه پس در رد شبهات منکرین عمل مولد و قیام که
بطرز استفتا و جواب آن درین ایام بنظر این احقر الانام رسید
و گویا علت غائی تالیف این رساله همین سوال و جواب گردید پس اولا
قلم بسر نقل استفتا و جواب ناصواب میرود و ثانیاً باحقاق حق و ابطال

باطل صرف بست میشود **نقل استفتا** چه میفرمایند علمای دین رحمهم الله در خواندن مولد شریف یعنی وقائع ولادت و وفات سرور کائنات علیه افضل التحیات بطوریکه مروج این زمانه است یعنی بتعیین و تخصیص ماه ربیع الاول و برخاستن وقت ذکر ولادت باسعادت آنحضرت صلی الله علیه وسلم و باهتمام و تداعی مجلس آراستن و طعام شیرینی در آن محفل حاضر کردن و تکلف در شمع و چراغ بعمل آوردن پس بطریق این عمل چه حکم دارد و داخل در بدعت است یا نه و اگر بدعت است چه قسم و انعقاد این چنین محفل در مسجد حکمش چیست بینوا توجروا

نقل جواب باصواب در صورت مرقومه باید دانست که ذکر محامد و محاسن آنحضرت صلی الله علیه وسلم بهر عنوانیکه اختیار کرده شود از ایمانیات و مرضیات آلهیه است مدام میکرده باشند لیکن بطوریکه مروج این زمانه است که انعقاد مجلس مولود بتعیین ماه ربیع الاول و تخصیص آن بهیئت مترسمه کذائیه و مروجه از آنحضرت صلی الله علیه وسلم و اصحاب کبار و آل اطهار و علمای مجتهدین اخیار منقول و ماثور نشده خصوصاً از امام اعظم ابوحنیفه و صاحبین واتباع رضی الله عنهم

امروز ... [illegible] ... ربیع ... [illegible]
خصوصیت ... [illegible]
الشان ... [illegible]
... [illegible]
... [illegible] ربیع الاول
خصوصیت تعیین ... [illegible]
با تاریخ دوازدهم این ماه باشکنند
اوله استحباب و جواز آن در
... الحق ... و بعد از این
... ۱۲۱

ایشان از طبقات سبعه حنفیه اثری از آن پدید نیست و ظاهر است که
که صحابه عظام و آل کرام با وجود غلبه محبت و اقتضای تام و تعشق تمام
که از آن صلی الله علیه وسلم میداشتند این العمل بجا آوردندی پس از دو
حال خالی نیست یا ایشان به تعیین و تخصیص این روز هیئت کذائیه ملتزمه را
از دین نمی شمردند که چنین هیئت کذائیه ملتزمه را بجا آوردندی یا ازحرام
ثواب این چنین رسم معین هیئت کذائیه ملتزمه بی خبر ولا علم بودند که از این
خیر کثیر محروم ماندند حال آنکه ایشان رضی الله عنهم اعلم الناس و احرصهم
علی جمیع العبادات بودند و پیشینیان از این خبر شدند و علم آن حاصل گردید
که انعقاد این مجلس را بهیئت کذائیه یکی از شعائر موقته ملتزمه میدانند
حال آنکه علما می نویسند که اتباع چنانکه در فعل و کردن می باید همچنان
در ترک آن نیز شاید فالاتباع کما یکون فی الفعل یکون فی
الترك كذا في المواهب اللطيفة في شرح مسند ابي حنيفة
ولهذا شارح مواهب لدنيه گفته است وقد نص الشارع على
افضلية ليلة القدر ولم يتعرض لليلة مولده صلى الله عليه
وسلم ولا لامثالها بالتفضيل دليلا فوجب علينا ان نقتصر

علی ما جاء عنه صلی الله علیه وسلم ولا نبتدع شیئا
من عند نفوسنا القاصرة عن درکه انتهی کلامه
پس ازین کلام شاه رح سوالست هویدا گردید که هر گاه عبادت توجه
مخصوص از آنحضرت صلی الله علیه وسلم وصحابه کرام ماثوره منقول
نبوده باشد آن مخصوص به هیئت ماثوره مذکوره بشرائط انها عمل
باید نمود و از اطراف خود زیادت و نقصان نباید کرد که موجب کراهت
و بدعت گردد و دیگر آنکه انچه شایع از متاخرین شده مستند شرعی نباشد و همان محدث
دانسته فی قصر خود حرام شایعه مختلف ماشد در کتب فقهیه هدایه و
بحر الرائق و مستملی شرح منیة المصلی جا بجا عدم فعل و قول از آنحضرت
علیه الصلوة والسلام حجت گرفته اند و در کلان تنخوان یک مسئله را
نقل کنم از فقه که صلوة رغائب بجماعت اول بجماعت
ما سوای تراویح و ماثوره همه مکروه نوشته اند بنا بر آنکه از آنحضرت
صلی الله علیه وسلم وصحابه کرام منقول نیست چنانچه در بحر الرائق
کافی حلبی و مستملی والدار المختار و در مختار و طحطاوی و
طوالع الانوار و غیره منقولست و هم درست حاله ان النقل بالجماعة

على سبيل التداعي مكروه على ما تقدم ما عدا التراويح
وصلوة الكسوف والاستسقا فعلم ان كلاً من صلوة
الرغائب ليلة اول جمعة من رجب وصلوة البراءة ليلة النصف
من شعبان وصلوة القدر ليلة السابع والعشرين من
رمضان بالجماعة مكروهة وقد ذكر الكراهتها وجوهاً
منها فعلها بالجماعة وهي نافلة ولم يرد به الشرع و
منها تخصيص سورة الاخلاص القدر ولم يرد به الشرع و
منها تخصيص ليلة الجمعة دون غيرها وقد ورد النهي
في تخصيص يوم الجمعة بصيام وليله لقيام ومنها ان العامة
يعتقدونها سنة من سنن النبي صلى الله عليه وسلم
فيكون فعلها سببا لكذبهم عليه عليه الصلوة والسلام
ومنها ان الصحابة والتابعين ومن بعدهم من الائمة المجتهدين
لم ينقل عنهم هاتان الصلوتان فلو كانتا مشروعتين لما
فاتتا السلف كذا في المستملي شرح منية المصلي پس بر طبع سليم
وعقل مستقيم پوشيده مباد كه فقهاي حنفية وغيرهم نوافل بجماعت را

در غیر موارد ماثوره مکروه نوشتند واز بدعت شمرده‌اند با وجودیکه
صلوة بنفسها حسن لعینها ست وجماعت نماز فرض وواجب
وسنت مانند تراویح واستسقا ثابت ست لیکن چونکه صلوة رغائب
بجماعت ونفل خواندن قبل نماز عیدین از غیر موارد ماثوره یافته شد
لهذا مکروه ونیز بدعت آنرا گفتند وقد صح انه قیل لابن مسعود
رضی الله عنه ان قوما اجتمعوا فی مسجد یهللون و
یصلون علی النبی صلی الله علیه وسلم ویرفعون اصواتهم
فذهب الیهم ابن مسعود رضی الله عنه وقال ما عهدنا
علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم وما اریکم الا
مبتدعین فمازال یذکر ذلک حتی اخرجهم من المسجد
کذا فی التاتارخانیه وطوالع الانوار پس تعیین انعقاد این مجلس مولود
بهیئت کذائیه ملتزمه موقته را باید فهمید که معهود ومعمول زمان
آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم وآل عظام وصحابه کرام نبود پس
این را بر همان طریق باید داشت واختراع از طرف خود هرگز نباید ساخت
وجناب مولانا شاه عبد العزیز قدس سره برین اشاره فرموده‌اند که

عیدین دو دو در رمضان ۱۲

روز تولد نبی و وفات نبی را عید قرار نداده‌اند چنانکه عبارت اثنا عشریه تحفه ۱۲
بتمامها برین مدعا نقل نموده می‌شود که از ان دانشمند شرع را بخوبی اوضح
خواهد بود عبارته هکذا نوع یازدهم امثال متجدده را یک چیز
بعینه دانستن و این وهم خیلی بر ضعیف العقلان غلبه دارد حتی که آب دریا
و شعلهٔ چراغ و آب فواره را اکثر اشخاص یک آب و یک شعله خیال کنند و
اکثر شیعه در عادت خود منهمک این خیال اند مثلا روز عاشورا در هر سال
که بیاید آنرا روز شهادت حضرت امام حسین رضی الله عنه گمان برند
و احکام ماتم و نوحه و شیون و گریه و زاری و بیقراری آغاز نهند مثل زنان
که هر سال بر میت خود این عمل نمایند حال آنکه عقل بالبدیهه میداند
که زمان امر سیال غیر قار است هرگز جزو ذات ثبات و قرار ندارد و اعادهٔ
معدوم محال و روز شهادت حضرت امام روزی شده بود که این روز
از ان روز بفاصلهٔ هزار و دو صد سال دارد و این روز را بآن روز چه اتحاد
و کدام مناسبت و روز عید الفطر و عید النحر را برین قیاس باید کرد که
در ینجا مایهٔ سرور و شادی سال بسال متجدد است یعنی ادای زکوة رمضان
و ادای حج خانه کعبه که شکراً للنعمة المتجددة سال بسال فرحت و

۱ که آناً فآناً تشکیل میگردد

۲ چنانکه از تتبع حالات ... مشهود و امروز ... ۱۲

و سرور نو پیدا میشود لهذا اعیاد و شرائع برین وهم فاسد بنا یافته
بلکه اکثر عقلا نوروز و مهرجان و امثال تجددات تغیرات آسمانی
را عید گرفته اند که هر سال چیزی نو پیدا میشود و موجب تجدد احکام میشود
و علی هذا القیاس تعیّد بعید بابا شجاع الدین و تعید بعید غدیر و امثال آن
و ذلک مبنی بر همین وهم فاسد است و از اینجا معلوم شد که روز نزول
آیهٔ الیوم اکملت لکم دینکم و روز نزول وحی و شب معراج را
چرا در شرع عید قرار نداده اند و عید الفطر و عید النحر را قرار داده اند و روز
تولد و وفات هیچ نبی را عید نگردانیده اند و چرا صوم یوم عاشورا را
که سال اول بموافقت یهود آنحضرت صلی الله علیه و سلم بجا آورده
بودند منسوخ شد و رمز همین است که وهم را دخلی نباشد بدون
تجدد نعمت حقیقیه که سرور و فرحت دل یا غم و ماتم کردن خلاف
عقل خالص از شوائب وهم است انتهی ما فی اثنا عشریه پس بموجب
قاعدهٔ کلیهٔ مسطورهٔ مذکورهٔ بالا انعقاد مجلس مولود بهیئت کذائیه
ملتزمه از کراهت و بدعت خالی نخواهد شد زیاده تکلف و تفاخر برین
موجب زیادت قباحت خواهد شد زیرا که خوبی عبادات طاعت

در امر آمده است پس چنانکه شارع کرده و امر نموده بر همان طریق عمل
باید ساخت اتباع ۱۲ حسن الطاعة موافقة الامر وحسن العبادة
عبارة عن کونها خالصة عن شائبة الریاء ابو السعود
کذا فی الطحطاوی والله اعلم بالصواب و بر خاستن وقت ذکر
ولادت آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیز لا اصل له است چنانکه در
سیرت شامی وغیره مذکور است جرت عادة کثیر من المحبین
اذا سمعوا بذکر وضعه صلی الله علیه وسلم ان یقوموا تعظیما
له صلی الله علیه وسلم وهذا القیام بدعة لا اصل له انتهی
ما فی السیرة الشامیة و دیگر تکلفات مانند روشن کردن
چراغان وغیره هم مکروه است ایصال ثواب از اطعمه و اشربه و نقود و
ملبوسات بلا تقیید و بغیر تعیین سنت و مستحب است شرعا و تقیدات
ملتزمه مروجه خالی از کراهت نخواهد بود والله اعلم بالصواب
انتهی بحروفه مشهور خواطر ارباب بصائر از علما و فضلا و سائر
ارباب صدق و صفا که متحلی بحلیه الانصاف خیر الاوصاف بوده اند خواهد بود
که این استفتا هم پاک و صاف از تعصب و تقلب و تکلف و تصرف نیست

که ذکر وقائع وفات را نیز ردیف وقائع ولادت سرور کائنات
علیه افضل الصلوات والتسلیمات نموده حال آنکه درین بلاد هندوستان
تا محط اسلام و ایمان یعنی حرمین شریفین زادهما الله تعظیماً و تکریماً در
مجالس که در ماه ربیع الاول یا غیر آن شرف انعقاد می یابد بجز بیان
اعجاز توأمان فضائل و مناقب ولادت با سعادت و حلیه و رضاع
نبی آخر زمان صلی الله علیه وسلم ذکر وفات معمول و مرسوم علما نیست
واحدی از علمای سلف در رسائل مولود ذکر وفات را تتمه ذکر ولادت
نساخته لهذا فاضل فاکهانی که رب النوع منکرین این عمل خیر است
در رساله خودش موارد القصص فیه گفته که چنانکه این ماه ربیع الاول
ماه ولادت است ماه وفات هم هست پس باید که ذکر وفات هم نموده باشند
و آنچه بجوابش مولانا جلال الدین سیوطی رقم زدند تمام کمال با جواب
و سوال سابقاً در باب اول منقول شد پس از اینجا متقرح می شود
که ذکر وفات در مجالس مولود معمول و مرسوم سلف صالحین هم نبوده است
و از ابتدای این عمل تا زمان حال کسی مجلس وفات شریف جداگانه
نیز منعقد نموده اضافه کلمه یا تمام مدعی مجلس آراستن که صریح

تکلف ازان می‌بارد و لقتها تکلف در شمع و چراغ افزودن که صاف
تصنع ازان می‌آید و اشعار می‌نماید باظهار غیر واقع و ایمای بالتزام غیر لازم
که میکند عباسنت و عیان آنچه بیان جواز حال استفتا حالی ارباب
نظر گردید حالا گوش بر اصغای سخنان تر و بدانند فتوی را باید داشت و باغور
و تامل همت بر ملاحظه تحقیقات باید گماشت **قوله** در صورت
مرقومه باید دانست که ذکر محامد و محاسن الخ **اقول** کلمهٔ حق
یرید بها الباطل چه اگر ذکر محامد و محاسن آنحضرت صلی الله علیه و آله و سلم
را از ایمانیات و مرضیات الٰهیه مید انست حکم بعدم جواز انعقاد مجلس مولود
بتعیین ماه ربیع الاول و تخصیص آن بهیئت ملتزمه مروجه نمیکرد حال آنکه
این نوع تعیین و تخصیص از قول و فعل شارع ثابت ست کما مر ذکره و
سیجی عنقریب و حال تعلیل علیل یعنی منقول و ماثور نشدن این
مجلس باین هیئت کذائیه از آنحضرت صلی الله علیه و سلم و اصحاب کبار
و آل اطهار و علمای مجتهدین اخبار نیز از سابق واضح و لائح ست که
این معنی مستلزم عدم جواز این عمل خیر نمی‌تواند شد و نظر
باشباع کلام در اثبات مولد خیر الانام علیه الصلوة و السلام

مع
قرینه و مصداق این معنی آنست
که از هیچ یکی از ائمه بالنص منقول نشده
که تکالیف یا بدون تعیین و تخصیص نیز بابت
عمل خیر قیام ورزیده با عجایبه
اتیان آن درست و علانیه از ابتدا اجمال
آنحضرت صلعم را گوشت بعمل می‌آرند
یریدون ان یطفئوا نور الله بافواههم
ویابی الله الا ان یتم نوره ۱۲

که از اکابر سلف صالحین خاصه مولانا جلال الدین سیوطی وصاحب سیرت حلبی وسیرت شامی وملا علی قاری وغیر آن منقول شد حاجتی بتحریر جواب این چنین کلمات کلیتره نبود لیکن درینجا آنچه بطریق حل ونقض رقمی میشود به بصر بصیرت دید نیست وبگوش حق نیوش شنیدنی که تقض طریق واسلوب جدید موجب اهتزاز خاطر اذکیاست اما حل پس باید دانست که خلاصهٔ قول مذکور غیر ازین نیست که انعقادِ مجلس مولود وتعیین ماه ربیع الاول وتخصیص آن بهیئت ملتزمه مروجه چون از قرون ثلثه وائمه مجتهدین ماثور ومنقول نیست بدعت سیئه ومکروه ومذموم است پس منشای غلطِ این مجیب غیر مصیب همان مغلطه در معنی بدعت است که آنچه در قرون ثلثه یافته نشود از بدعت سیئه نامند واین بیچاره مجیب فقید الاستعداد در چه حساب است که این مغلطه مقتدایانش را چنان از جا برده که از سلوک طریق صواب درین معنی دور تر افتاده اند واز شواهد این دعوی است آنچه مولانا رشید الدین خان دهلوی رحمه الله تعالی در جواب سوال ازین که عدم قول وفعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم وصحابه وتابعین دلیل عدم جواز است افاده فرموده‌اند که عدم قول وفعل آنحضرت صلی الله علیه وسلم وصحابه وتابعین دلیل عدم جواز

بیهوده و بی معنی ۱۲

یعنی بیان منشای غلط ۱۲

[illegible]

نمیشود چه برای حکم شرعی دلیلی می‌باید مطلق عدم دلیل برای آن کفایت نمی‌کند
و معهذا اگر فعلی را که آنحضرت صلی الله علیه وسلم وصحابه کرده باشند لازم آید
جواز آن واز عدم فعل عدم آن برین تقدیر بنیاد اجماع وقیاس منهدم شود چه
احتیاج بطرف قیاس و اجماع در امور غیر منصوصه میباشد وهرگاه امور غیر منصوصه
داخل در ممنوعات وبدعات سیئه گردید پس اجماع وقیاس لغو باشد انتهی وتفصیل الکلام
درین مقام تمامتر بتفصیل در مقدمه گذشت که بدعت سیئه همان امر مستحدث
ودینی است که مخالف کتاب وسنت و اثر واجماع باشد وفقط نبودن امر دینی در
قرون ثلثه مستوجب بدعت سیئه بودنش نیست معهذا تعیین وتخصیص مذکور اگر چه بعینه
در قرون ثلثه نبوده لیکن چون بنای آن اصلی در قرن اول که مبشر بخیر القرون قرنی
است ثابت و متحقق چنانچه از تخریج ابن وهبه صاحب تنویر واز افاده ابن حجر
هیثمی وجلال الدین سیوطی وتقریر دیگر سلف صالحین از تعیین صوم یوم عاشورا
وتخصیص صوم دوشنبه واعاده عقیقه مبرهن شد پس تعیین وتخصیصی که محل
نزاع است بدعت سیئه نباشد والا قیاس که اصل رابع از اصول دین است نیز
از بدعات سیئه خواهد بود که منشای آن از بدعت سیئه نزد قائلین انحصار بدعت
در سیئه نیز بر وجود اصل آن از کتاب وسنت واجماع بوده است و این تا [illegible]

[illegible]

در هر امر دینی مستحدث که یافته شود آن لا محاله از بدعات حسنه باشد علاوه چون
این تعیین و تخصیص مخالف قواعد شرعی نیست با قطع نظر از وجود اصلش در قرون
مذکوره نیز از بدعت سیئه نمی تواند شد و حقیقت انعقاد مجلس مولود که بیشتر در مقدمه
مذکور شد باز در ینجا تذکیر للغافلین اعاده میشود و آن اینست که علما و صلحا و فقرا
و اغنیا بدعوت شخصی از مسلمانان در مکانی مجتمع شوند و دران مجلس محامد جلیله و محاسن
نبیله آنحضرت صلی الله علیه وسلم که از قرآن و احادیث صحیحه ثابت ست مذکور
شود و حال سعادت مآل میلاد شریف و رضاع مطهر و حلیه مقدس مطابق روایات
واقعیه معرض بیان آید و قدری از آیات قرآن مجید خوانده بعد ازان موافق مقدور
اطعام طعام یا تقسیم شیرینی بحاضرین مجلس از خواص و عوام موجب انصرام و
اختتام مجلس گردد پس از منکرین این بهجت ملتزم مدرجه باید پرسید که آیا اجتماع
علما و صلحا و فقرا و اغنیا در یکجا بدعوت شخصی ممنوعست و در قرون ثلثه نبوده یا
تلاوت قرآن و ذکر احادیث مشتمل بر فضائل آنحضرت صلی الله علیه وسلم یا اطعام
طعام و تقسیم شیرینی با ارباب اسلام و کیفیت این اجزا فرادی فرادی هر یکیه
مشروع و ماثور و منقولست چه جای مناظره مجادل و مکابره هم انکار آن نتواند کرد
باقی ماند عروض هیئت اجتماعی پس می‌پرسیم که اجتماع چنین امور که هر یکی ازان

[illegible]

شروع وماثور ست دریکجا موید جواز واباحت واستحسان واستحبابست
یاموجب کراهت ومنع وامتناع بینوا وتوجروا وازانجا که عدم ماثوریت از
قرون ثلثه موجب سیئه بودنِ این عمل خیر ومنافی استحباب واستحسانش نیست
پس عدم منقولیت ازامام ابوحنیفه وصاحبین مکرمین واتباع آنها بطریق
اولی مستلزم بدعت سیئه بودنش ومنافی استحباب واستحسانش نخواهد شد وازین
طبقات سبعه حنفیه که نوشت تعیین وتحدید ازمنه این طبقات وابتدا وانتهای
فیض روح القدس ار باز مدد فرماید دیگران هم بکنند آنچه مسیحا میکرد ۱۲
آنها بیان نماید تاکلام دران متطرق شود چه اکثری ازاکابر حنفیه مثل ملاعلی قاری
وامثال ایشان قائلین استحسان واستحباب مولود شریف هستند وبرتقدیر
تسلیم هم این عدم منقولیت ضرری بما نمیرساند نمی بینی که بسیاری از
مستحسنات متاخرین ست که منقول ازامام ابوحنیفه وصاحبین مکرمین
نیست وباوجود عدم منقولیت علمای حنفیه آن امور را مستحسن شمرده اند
وتفصیل بعضی ازان دراواخر باب ثانی گذشت فتذکر علاوه ازاتفاقیات
علمای حنفیه هست که ماتوارثه المسلمون واجب الاتباع ودرین شک نیست
که انعقاد مجلس مولود بهیئت مکرّمه متعارفه زیاده ازشش صد سال متوارث
ازاکابر مسلمین وائمه دین ست پس لامحاله واجب الاتباع باشد گو روایتی

ازائمه

دریغیاب بُغیاً وانشا بتاً از ابوحنیفه واتباعش که اصحاب طبقات سبعه اند و ترتیب
تفصیل اسامی آنها در کتب مسطوره مروی ومنقول نباشد البتّه انچه بطریق
حل بوده اما نقض پس پوشیده نماند که بسیاری از امور دینیه واحکام شرعیه اند
بیان وجود دلیل در ماده با تخلف مدعی
که مجتهدین اربعه بقیاس خود ها برآورده اند و از آنحضرت صلی الله علیه وسلم
واصحاب کبار و آل اطهار ماثور ومنقول نیست و پر ظاهرست که اصحاب
عظام و آل کرام با وجودیکه شغف تام و میل تمام بتکمیل وتعمیل امور دینیه میداشتند
این مسائل قیاسیه را استنباط نموده بعمل نیاوردند پس از دو حال خالی نیست
یا انچنین امور را از دین نمی شمردند که باستخراج واستنباط آن نپرداختند یا از
احراز ثواب عمل باین امور بفحوای المجتهد یخطی ویصیب بی خبر ولا علم بودند که
ازین خیر کثیر محروم ماندند و حال انکه صحابه رضی الله عنهم اعلم الناس واحرصهم
علی جمیع العبادات بودند و پسینیان از مثل ابوحنیفه وشافعی ومالک واحمد
ازین خبر شد وعلم آن حاصل گردید ان هذا لشئ عجاب واگر کسی بطریق
معارضه بالقلب طرح جدل والزام اندازد وبفحوای کما تدین تدان وکما
تزرع تحصد بگوید که التزام تراویح واجتماع مردم در شبهای رمضان باهتمام
تمام در وقت خلیفهٔ ثانی بظهور آمد و پر ظاهرست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم

چند بار خوانده ترک فرمودند و خلیفهٔ اول نیز اقتدا باین متروک نکردند پس از دو
حال خالی نیست یا آنچنین التزام و اجتماع را آنحضرت صلی الله علیه وسلم و خلیفهٔ
اول از دین نشمردند تا بجا نیاوردند یا از احراز ثواب چنین اجتماع و التزام که حضرت
عمر مباشر آن شدند معاذ الله بی خبر و لا علم بودند که ازین خیر کثیر محروم ماندند
حال آنکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم و همچنان خلیفهٔ اول اعلم الناس و احرصهم
علی جمیع العبادات بودند پس حضرت عمر بالتزام اجتماع محرز حسنات شوند و
نعوذ بالله آنحضرت صلی الله علیه وسلم و خلیفهٔ اول ازین ثواب محروم باشند
حالانکه علما می نویسند که اتباع چنانکه در فعل کردن می باید همچنانکه در ترک آن
نیز شاید فالاتباع کما یکون فی الفعل یکون فی الترک کذا فی المواهب اللطیفة فی
شرح مسند ابی حنیفة و درین شک نیست که آنحضرت صلی الله علیه وسلم
نماز تراویح در شبهای رمضان خوانده اند و بعد ازان ترک فرمودند پس
موافق روایت مسطور مسند مواهب لطیفه حضرت عمر را اتباع آنحضرت
صلی الله علیه وسلم در ترک تراویح ضرور بود نه اینکه متروک آنحضرت علیه الصلوة
والتحیة و خلیفهٔ اول را اختیار و التزام نموده چنان کمر همت بالتزام آن
بستند که نعمت البدعة هي فرمودند ان هذا لاعجب العجاب و اگر

م
فی حدیث عبد الرحمن بن عبد القاری
قال خرج عمر [illegible]
والناس یصلون بصلوته [illegible]
قال عمر نعمت البدعة هذه [illegible]
[illegible]

باذان ثالث روز جمعه که اختراع ایجاد خلیفهٔ ثالث ست و بالفعل همان اذان ور
ترتیب متعارف اول ست تعرض بکار رود دائره نقض وسیع تر گردد و
قباحت بر قباحت افزون شود که حضرت عثمان رضی الله عنه متروک آنحضرت
صلی الله علیه وسلم و خلیفه اول و خلیفه ثانی را بفعل آوردند حال آنکه الاتباع
کما یکون فی الفعل یکون فی الترک الخ حالا از مهر این تخالف ارشاد شود که
که آیا التزام تراویح و ایجاد اذان ثالث روز جمعه که حضرت عمر موجد این التزام
در رمضان و حضرت عثمان مخترع این اذان شدند آنحضرت صلی الله علیه وسلم
از دین نمی شمردند لهذا ترک آن فرمودند یا معاذ الله از ثواب آن بی خبر و لا علم
بودند که ازین خیر کثیر محروم ماندند حال آنکه آنحضرت صلی الله علیه وسلم اعلم الناس
و احرصهم علی العبادات بودند و چه باعث شد که این هر دو خلیفه اتباع آنحضرت
صلی الله علیه وسلم در ترک نکردند و متروک حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
را عمر و عثمان بفعل آوردند و طرفه انیست که مسلمانان از سلف تا خلف در
فعل اتباع خلیفه ثانی و ثالث نمایند و در ترک اتباع آنحضرت صلی الله علیه وسلم
و خلیفه اول نسازند این ترجیح غیر مرجح بل ترجیح مرجوح است چه جواب توانند گفت
و با وجودیکه در کتب فقه مانند هدایه و بحر رائق و مستملی شرح منیة المصلی جا بجا مم

فعل و نقل ازان حضرت علیه الصلوة والتحیه را حجت در ترک گرفته اند پس خلیفهٔ
ثانی و ثالث چرا ترک این حجت گفته انچه می بایست بفعل آورده خود شان بلکه
عامهٔ مسلمانان را مرتکب متروک شارع نمودند و تشاجر و تنازع که درین ترک و
فعل میانهٔ خلیفهٔ اول و خلیفهٔ ثانی و ثالث منتطر قست آن هر یکدام حساب علاوه
حضرت خلیفهٔ چهارم باوجود مساوات طرفین در عدد ایثار مخالفت با حضرت
رسالت صلی الله علیه وسلم و خلیفهٔ اول و اختیار موافقت با خلیفهٔ ثانی و ثالث
فرموده ترجیح مرجوح اگوارا نمودند پس خلاص و مناص ازین ورطات چنین نقوض فساد
(در الزام تراویح)
آیات برای مجیب غیر مصیب معتبر بلکه متعذر ست حالیا صواب دید آنست که
بفحوای من حفر بئرا لاخیه فقد وقع فیه این مجیب عاقبت
نااندیش را درین شکنجهٔ نقوض و کشاکش مغلطه گذاشته قلم بسر حرف قول فصل
روده تا حق از باطل ممتاز شود پس برمن القی السمع وهو شهید پوشیده نباشد
که تحقیق مقام در حیص و بیص اینست که متروک شارع که واجب الاتباع است
آن متروک معنی دیگر ست نه مطلق متروک خواه معدوم لعدم مقتضی در زمان شارع
باشد یا بمقتضای مصلحتی معدوم لعدم طاری و لاحق بعد وجود سابق گردد و تفرقه
و امتیاز در متروک شارع که واجب الاتباع ست و در متروک شارع که فعل آن جائز

فی شرح صحیح البخاری [illegible]
[illegible] اراد ان یصلی بهم فی رمضان [illegible]
[illegible]
فقال نور الله قبر عمر [illegible]
کما نور مساجدنا

بلکه مستحسن و واجب است مبنی بر دقیق و غموضی است که غیر از انبیا که نفوس قدسیه
ایشان متخلی از کثافت بشریت و متحلی بصفات ملکیت شده اند بکنه آن نمی توانند رسید
چون درین مقام محل تفصیل این تفرقه نمی تواند شد مجملی از آن بقلم می آرد باید دانست
که چنانکه مطلوبیت شارع در ترک چیزی ترجیح عدم آن بر وجود داشت اگرچه مراتب
طلب از اباحت و ندب و وجوب و کراهت و حرمت متفاوت باشد و ازینجاست
که گفته اند که چنانکه در امر طلب فعل است در نهی طلب کف از آنست و مطلوبیت
ترجیح وجود بر عدم یا بالعکس متفرع بر مصالح و حکم در نظر شارع باید داشت و
ازانجا که مقتضای مصالح و حکم باختلاف اوقات و احیان و امکنه و اشخاص نسبت باشخاص
در فعل چیزی و ترک آن مختلف میشود البته از طرف اختلاف
فعل چیزی و ترک آن باین رهگذری گزیری نخواهد بود و باین نظر صحیح
تبدیل و تغییر در احکام اتفاق می افتد و همین است مبنای تغایر شرائع انبیا
علی نبینا و علیهم الصلوة والثنا و همین است منشای نسخ احکام شرعی که توقیت
حکم را در نظر شارع بمدت معین بمقتضای مصلحت تعبیر بنسخ کرده اند و این
معنی بحسب ظاهر البته مشعر بتبدل و تغایر احکام است و ازینجاست که اکابر
علما تصریح نموده اند که گاهی مقصود شارع از ترک فعلی وفور شفقت و غایت

رحمت برامت میباشد یعنی اگر شارع آن فعل را ترک نمیفرمود التزام استمراری
آن فعل موجب وجوب بر امت میگشت چنانچه در ترک التزام تراویح همین مصلحت
قرارداده علماست پس این چنین ترک لا محاله واجب الاتباع نباشد و فعل آن
متروک و التزام آن از حریم اباحت و استحسان خارج نمیشد که مظنه وجوب
که در فعل و التزام شارع بوده در فعل و التزام دیگری متصور نیست و قد تحقق
مسئله اتباع در ترک این مقدمه را که اصل در اشیا اباحت است یا حظر یا
توقف اگر دخل دهیم و به تنقیح آن پردازیم کلام از محل نزاع بدر رود و سلسله
سخن انجا بکجا کشد. **قوله** ولهذا شارح مواهب لدنیه گفته است و قد یعرف
الشارع الخ شرح مواهب لدنیه وهمچنین مواهب لطیفه شرح مسند ابی حنیفه
بعد تیسر درین مقام کتب کانپور که ما وارد آنیم پیش نظر نیست تا حال
مطابقت نقل با اصل منکشف میشد و با غض بصر از کشف حال مطابقت
مدعی مطابقت منقول با منقول عنه گوئیم که استناد بقول شارح مواهب لدنیه
مدفوع است بانیکه عدم تعرض شارع بافضلیت شب مولد خودش داعی آن
همان فرط شفقت و غایت رحمت بر امت است که داعی بر ترک التزام
تراویح آمده که اگر شرح بیان افضلیت شب قدر بیان فضائل شب مولد

میشد لامحاله قیام آن شب مانند قیام شب قدر بلکه افضل از آن گشت
که از امام احمد حنبل و دیگر اجله دین افضلیت شب مولد شریف از شب قدر
مروی ست و موید این ست آنچه سیوطی در رساله خودش نقل کرده که حاصلش این ست
که بزرگی شب مولد مقتضی آن بود که شارع درین شب از عبادات و خیر زیاده
شکر نعمت ولادت بر شبهای دیگر اضافه میشد و لکن نظر بر رحمت و شفقت
خویش بر امت زبان به بیان خیر و عبادت درین شب بابرکت نگشود و معهذا
قول شارح مذکور معارض تصریحات سواد اعظم حفاظ حدیث اکابر علما که بر افضلیت
این شب و استحسان این عمل خیر اتفاق دارند نمی تواند شد علاوه و بنای این
قول هم بر همان مغلطه عدم نقل از شارع ست که تحقیق آن گذشت فتدبر
قوله پس از کلام شارح مواهب لدنیه هویدا گردید الخ این تفریع فاسد بر
فاسد ست و بتبیین فساده انفاقند کرد علاوه اگر بنای قصر احکام و مسائل
شرعی بر همان قدر که از شارع ماثور و منقول ست مقصور باشد و تصرف ا
ائمه دین و خلی درین قصر مقصور نیاید در مسائل غیر منصوصه که در کتاب و سنت
مصرح نیست قائسین برای و قیاس خودشان احکام حلال و حرام که بر آورده اند
چه باید گفت که برین تقدیر سلسله قیاس که آن را اصل رابع از اصول دین شمرده اند

بالکلیه از دست میرود و از اثر عبد الله بن مسعود رضی الله عنه یعنی ما راه
المسلمون حسناً فهو عند الله حسن بالمره اثری باقی نمی ماند و
قول فقها که توارث مسلمین واجب الاتباع است باطل و نامسموع میگردد که
علمای مجتهدین و دیگر اکابر دین در استخراج و استنباط احکام شرعی تصرفها کرده
بسته برای خودها بسیاری از مسائل باورده اند که منصوص در کتاب و سنت
و اقوال صحابه کرام نیست خدا داند که این بزرگان دین را چه افتاده که دخل
و تصرف در شرعیات برای ناقص خود کرده اختراع و ابداع احکام از طرف
خود نموده مسائل شرعی را بر همان قدر که ماثور و منقول از شارع بوده باقی نگذاشتند
و خود شان را تا مدت بقای حیات مرتکب بدعت و کراهت داشتند و جای
که تصرف اجله صحابه همچو خلیفه ثانی و ثالث برین تقدیر محل کلام باشد
مستحسنات متاخرین را که می پرسد که موافق این قول که ما چه سر کرد که حاله
نه خواهد کرد این غریبان در کدام شمار و قطار هستند بالجمله مقام عبرت است
که برای ابطال عمل مولد منکرین بی اندیشه میخواهند که اختلالی در امور
شرعیه چنان پیدا شود که اصلاح آن از مساعی جمیله علما خارج باشد
قوله و همچنین در کتب فقه مانند هدایه و بحر الرائق الخ سلمنا که در کتب فقه

هدایه وغیر آن متروک آنحضرت صلی الله علیه وسلم در ترک حجت گرفته اند لیکن حال
این ترک و متروک بوجهی مبین شد که باز آن متروک حجت برای کراهت نمیتواند
شد **قوله** ومنجمله آن یک مسئله برای تنبیه غافلان نوشته میشود که صلوة
رغائب الخ اینجا هم این غافل همان آتش در کاسه داده که عدم منقولیت از آن
حضرت صلی الله علیه وسلم وصحابه کرام موجب کراهت میداند معهذا درین
مقام خلطی خبطی و انتشاری و اضطرابی که این مجیب غیر مصیب وارد
تماشا کردنیست که بمقتضای اَلْغَرِيقُ يَتَعَلَّقُ بِكُلِّ حَشِيشٍ اول بنای
تعلیل کراهت بر عدم نقل از آنحضرت صلی الله علیه وسلم وصحابه کرام گذاشته
بعد از آن اسامی کتب مثل بحر رائق وکافی وغیر آن مذکور ساخته بیشتر از آن
فقط بنقل عبارت مستملی شرح منیة المصلی باکتفا پرداخته پس اولا مبنای تعلیل
ملاحظه شود که چیست وتشبث در استناد بدامن کیست ثانیا سخن در عنوان
کراهت نقل با جماعت رود که این لزوم مالا یلزم محض از مخترعات است والا
در احادیث مرویه درین باب که مطرح انظار محدثین در صحت وثبوت است
ونیز در معمولات مشایخ کرام ذکر والتزام جماعت ونمازهای مذکوره نیست و
ثالثا وجوه متشتته منقوله از مستملی بمطالعه در آید که مدلول وجه اول و دوم فقط

عدم ورود شرع است اگرچه در اول بفعل جماعت و در دوم بتخصیص سورهٔ قدر و
اخلاص باشد پس این هر دو وجه مبنی بر همان مغلطهٔ سابقه است که بیانش بکرات
گذشت و مفاد وجه سوم نهی از تخصیص روز جمعه بصیام و شب آن بقیام است
و ظاهر است که صلوٰة الرغائب و غیر آن نیز از جمعه نیست باقی ماند قیام این شب
و چون فضائل شب جمعه هم نسبت بدیگر شبها بجای خود ثابت پس تعارض
روایات درین باب مساغی نیست علاوه این قیام از معمولات مشائخ کرام
است این بزرگان دین البته سندی برای این عمل معمول نزد خود داشته اند
و سیجیئ بیانه و وجه چهارم که منادی باشتباه مسنونیت این نماز با زعم عوام
است و آن مستلزم کذب پس اولاً زعم عوام محط اعتبار و موجب الزام
بر خواص نمی تواند شد و ثانیاً عوام این نماز را سنت مشائخ کرام میدانند
نه سنت آنحضرت علیه الصلوٰة والسلام و این اعتقاد عوام صحیح و مطابق واقع
پس محل کلام نزد علمای اعلام نمی تواند شد که متوارث مسلمین چنانچه نزد
علمای ظاهر واجب الاتباع است متوارث عارفین کاملین بطریق اولی
واجب الاتباع خواهد بود و وجه پنجم که مشتمل بر عدم مشروعیت این دو
نماز است معلوم نیست که از آن سه نماز که در عنوان کلام مذکور است کدام

ح
صیام روز جمعه منفرد بدعت است از
ابی حنیفه و محمد و مالک رحمهم الله
آنکه صیام جمعه حسن و ... است
... کراهت است از
... عدم ...
نقل ...
و ...

و وا اراده کرده این اجمال بلکه اہمال قابل ملاحظه است علاوه و در ما تقدم
ما عدای تراویح و صلوة الکسوف جماعت نفل را مکروه نوشته و در تعیین آن
جماعت در صلوة الرغائب و صلوة البراة و صلوة القدر بشمار آورده و در آخر از
کراہت جماعت ترقی نموده و نماز را غیر مشروع گفته پس این ترقی و تنزل
بار دیگر قابل تماشاست و چون مستند در همه ہمان عدم منقولیت ست
و حال این استناد بارہا حالی ارباب انصاف کرده شد باز حاجت به
قدح درین مقام نیست بالجمله کلام محشی بسبب اضطرابی و انتشاری
که دارد قابل احتجاج نباشد باقی ماند کلام در کیفیت صحت و ثبوت مشروعیت
صلوة الرغائب و نظائر آن پس باید دانست که در صحت و ثبوت این نمازها
میانه محدثین و صوفیه کاملین اختلافست ارباب حدیث منع و اصحاب تصوف
بجواز و استحسان آن رفته اند و مناط انکار محدثین فقط کلام در اسانید احادیث
مرویه درینباب ست که بطور ایشان فائز بذروه صحت و ثبوت نمی شود و
حضرات صوفیه که از حضیض شنید باوج دید رسیده اند پس بمحوای مصرعه
شنیده کی بود مانند دیده ٭ هر چه می کنند دیده و دانسته می کنند و تحقیق
این مقام اینست که چنانکه مدار صحت و ثبوت احادیث نزد محدثین بر صحت

وثبوت اسانید ظاهر است همچنان مبنای صحت اعمال و افعال حضرات
صوفیه بر صحت اسانید باطنی است وَكُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ
آری اگر از شارع منع صریح ونهی صحیح بخصوص عملی از اعمال وارد شود و آنرا
محدثین بطور خود شان بپایه ثبوت رسانند البته صوفیه را حاجتی برای اثبات
جواز آن ممنوع خواهد افتاد که مخصوصان خدا و محرمان اسرار کبریا در مسائل
واحکام شرعی اتباع شارع را از دست نداده اند و از آنجا که منع در حدیثی
از احادیث صحیحه مرویه بطور ارباب ظاهر مقدمه صلوة الرغائب و امثال
آن وارد نشده پس تنها کلام در اسانید احادیث مرویه درینباب موجب
الزام بر صوفیه نمی تواند شد که عدم صحت دلیلی دلیل بر عدم صحت مدلول
آن دلیل نزد علما نیست که ممکن است که همان مدلول بدلیل دیگر فائز به ثبوت
باشد و چون بطلان دلیل سمعی مستلزم بطلان دلیل حقیقی نیست از
عدم صحت سند ظاهر عدم صحت سند باطن لازم نمی آید معهذا از تضعیف
محدثین اسانید احادیث مستنده صوفیه را قادح در عمل بمدلولات آنها
نمی تواند شد که ضعاف احادیث را محدثین در خصوص اعمال معتبر داشته اند
چنانچه شیخ عبدالحق محدث دهلوی در شرح سفر السعادت تصریح بآن فرموده اند

پس استنباطِ احکام از مجرد قیاس که فقها در باب این نماز ها بکار می برند
ره بجائی نخواهد رسانید که ﴿ لِلنَّاسِ فِيمَا يَعْشَقُونَ مَذَاهِبُ ﴾ و صوفیه
هم با سانید باطنهٔ خود شان متشبث شده عمل باین نماز ها مستحسن انگاشته اند
و قول فیصل درین معرکه همین قدر بسنده که بطوریکه احادیث معنعنه محدثین
در صحت و ثبوت مشروط بشرائط مقرره ایشانست همچنان احادیث معنعنه
صوفیهٔ صافیه در صحت و ثبوت منوط بشروط معینه رواتِ این طائفهٔ
عالیشان ست و ازینجاست که بسیاری از احادیث مرویه کتب صوفیه
است که محدثین نفیا و اثباتا تعرض بدان نکرده اند و اگر جائی تعارض و تخالف
در احکامِ احادیث این هر دو طائفه اتفاق افتد محافظین آداب هر دو
طائفه را لازم که بعمل تطبیق که برای دفع تعارض میانهٔ احادیث محدثین بکار
می برند دفع آن نمایند و درین شک نیست که اولیای خدا بشرف روءیت
و معزز بمصاحبت و مجالستِ حضرت سرور انبیا علیه الصلوة والثنا شده اند
و می شوند پس سخنی که از زبانِ حق ترجمان سرور پیغمبران بلا ارتیاب و
بغیر حجاب بشنوند چگونه تعمیل آن بر ذمهٔ شان واجب و لازم نباشد
و هرگاه محدثین را اتباع و امتثال احادیث ثابته مسموعه معنعنه لازم و واجب

۱۷
شیخ اکبر محی الدین ابن العربی قدس سره
در فص [illegible] از کتاب فصوص الحکم
در بیان کیفیت [illegible] آنحضرت صلی الله
علیه وسلم گفته [illegible]
[illegible]

است صوفیه را اتباع و امتثال احادیث مشافهیه بطریق اولی لازم و واجب
خواهد بود که وید را بر شنید مزیتی که هست خود ظاهر و هرگاه مشائخ کرام و
صوفیهٔ عالی مقام که پایهٔ علوم ظاهری را باقصی غایت رسانیده اند
قائل بجواز و استحسان عملی بلکه عامل بآن باشند تابعین این ارباب
معاینه و مشاهده را در اتباع و امتثال آن معذور باید داشت تنبیهی
که امام حجة الاسلام غزالی در احیاء العلوم و عالم کامل و عارف اجل
ابو طالب مکی در قوت القلوب بفضائل صلوة الرغائب رطب اللسان
باشند صحت و ثبوت این نماز محل کلام نباشد و اگر استناد بقول
صاحب احیاء العلوم و قوت القلوب مسکت بالغین و مفحم منکرین نیفتد در
بهجة الاسرار ملاحظه رود که با وجود قول باجماع مشائخ کرام باستحسان
این نماز قول و فعل حضرت محبوب سبحانی قطب ربانی سید محی الدین
عبد القادر جیلانی رضی الله عنه بسند اثبتین اکرمین و قطبین معظمین حضرت
عبد الوهاب و عبد الرزاق قدس سرهما معرض استشهاد آورده خیال
اشباع کلام در اثبات فضائل نماز مذکور نموده که دیگر حالت منتظره برای
اثبات آن باقی نیست و تفصیل آنچه باجمالش بنا بر اختصار اکتفا ورزیدم

در رساله ما ثبت من السنة و دیگر کتب مرقوم است این لعو بندی از تحقیق
صلوة الرغائب ما کلام در صلوة البراة و صلوة القدر پس فضائل
شب نیمهٔ شعبان که مشهور بشب برات ست نزد محدثین هم ثابت و متحقق
است و احادیث صحیحه دران وارد چنانچه در رساله ما ثبت من السنة می
نویسد عن عکرمة فی قول الله سبحانه فیها یفرق کل امر
حکیم قال فی لیلة النصف من شعبان یبرم امر السنة
وینسخ الاحیاء ویکتب الحاج فلا یزاد فیهم احد ولا
ینقص منهم احد رواه ابن جریر وابن المنذر وابن
ابی حاتم وذهب اکثر اهل العلم الی ان ذلک فی لیلة القدر
والابتداء فیه یکون من لیلة النصف من شعبان و نیز
دران رساله از حضرت عائشه رضی الله عنها مرویست قام رسول الله
صلی الله علیه وسلم من اللیل یصلی فاطال السجود حتی
ظننت انه قبض فلما رایت ذلک قمت حتی حرکت ابهامه
فتحرک فرجعت فلما رفع رأسه من السجود وفرغ من
صلوته قال یا عائشة او یا حمیراء ظننت ان النبی

وعن عبد الله بن جعفر عن علی بن ابی طالب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا کانت لیلة النصف من شعبان فقوموا لیلها وصوموا نهارها فان الله ینزل فیها لغروب الشمس الی السماء الدنیا فیقول الا من مستغفر لی فاغفر له الا مسترزق فارزقه الا مبتلی فاعافیه الا کذا الا کذا حتی یطلع الفجر اخرجه ابن ماجه

قد خاس بك فقلت والله یا رسول الله ولکنی ظننت انك قبضت بطول سجودك فقال أتدرین ای لیلة قلت الله ورسوله اعلم قال هذه لیلة النصف من شعبان ان الله یطلع علی عباده فی لیلة النصف من شعبان فیغفر للمستغفرین ویرحم المسترحمین ویؤخر اهل الحقد کما هم رواه البیهقی واحادیث دیگر نیز در فضائل این شب قیام آن دران ساله ودیگر کتب حدیث مرویست اما شب قدر که آن شب بست وهفتم رمضان نزد اکثر علماست پس فضائل آن از قرآن واحادیث صحاح آنقدر متعارف ومشهور نزد خواص وعوام ست که حاجتمند بیان نیست نمیدانی که سورهٔ قدر از قرآن برای بیان فضائل همین شب نازل شد ودر احادیث صحیحه فضائل قیام این شب بنحوی مرویست که دران گنجایش کلام منکرین اصلا نیست چنانچه در مشکوة ذیل کتاب الصوم روایت کرده وعن ابی هریره رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من صام رمضان ایمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه ومن قام رمضان ایمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه ومن قام لیلة القدر

قوله خاس بك ای غدر بك فی القاموس خاس به یخیس غدر به وخاس بالعهد ای نکث ۱۲

ایمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه متفق علیه
ونیز وارد است وعن انس بن مالك رضي الله عنه قال دخل
رمضان فقال رسول الله صلى الله علیه وسلم ان هذا
الشهر قد حضركم وفیه لیلة خیر من الف شهر
من حرمها فقد حرم الخیر كله ولا یحرم خیرها الا كل
محروم رواه ابن ماجه وعن سلمان الفارسي رضي الله عنه
قال خطبنا رسول الله صلى الله علیه وسلم في آخر یوم من
شعبان فقال یا ایها الناس قد اظلكم شهر عظیم شهر مبارك
شهر فیه لیلة خیر من الف شهر الحدیث امیست شمه
از فضائل شب نیمه شعبان وشب قدر که در رمضان ست واحادیث وارد
در فضائل ماه رجب اگرچه بعضی از آن محل کلام نزد محدثین ست نیز در کتب
حدیث مرویست واحادیث فضائل صلوة الرغائب که در شب جمعه اول از
این ماه معمول مشائخ عظام ست هرچند نزد اهل ظاهر فایز بدرجه صحت نیست
لیکن چون از معمولات حضرات اولیاست برای صحت وسند طریق دیگر
سوای طریق ارباب ظاهر ست مجملا اگر کلام در فضائل شب جمعه وشب نیمه

شعبان و شب قدر ست پس فضائل این شبها مقبول و منظور محدثین ست
و اگر کلام در قیام این شبها و تادیه صلوة در آنهاست آنهم از شارع ثابت
و اگر کلام در جماعت نماز نفل درین شبهاست پس مسلم که فقها جماعت نفل را
غیر از موارد ماثوره مکروه گفته اند لیکن قیام درین شبها و تادیه صلوة در آنها
معمول حضرات مشائخ با جماعت نیست پس الزام غیر لازم بر ذمه این بزرگان
دین عائد نمی شود و از عنوان کلام که از مسائلی نقل کرده علت کراهت
درین نماز ها همین جماعت و بس حیث قال فعلم ان کلا من صلوة الرغائب
لیلة اول جمعة من رجب و صلوة البراة لیلة النصف من الشعبان و صلوة
القدر لیلة السابع و العشرین من رمضان بالجماعة مکروهة انتهی و نیز در
تفریع آینده علت کراهت نوافل در غیر موارد ماثوره همین جماعت نوشته
پس بفحوای الحق یعلو و لا یعلی چون آفتاب نیمروز پیدا و هویدا است
که در معمولات مشائخ که بالتزام جماعت درین نماز ها نگفته اند موافق ظاهر
شرع و تصریح فقها هم شائبه کراهت نیست معهذا اقوال فقها در کراهت
جماعت نفل مختلف افتاده بعضی قائل مطلق کراهت و بعضی کراهت
را مقید بسبیل تداعی بغیر موارد ماثوره نموده و بعضی مقید بما عدای رمضان

ساخته به تحقیق و تنقیح این مسئله پرداخته اند ملا علی قاری در شرح مختصر وقایه
نوشته ولا یوتر بجماعة خارج رمضان ای یوتر الامام
بجماعته فی رمضان فقط وعلیه اجماع المسلمین ولا یوتر
بالجماعة خارجه لانه نفل من وجه والجماعة فی النفل فی غیر
رمضان مکروه وعن شمس الائمة ان التطوع بالجماعة انما یکره
اذا کان علی سبیل التداعی واما لو اقتدی واحد بواحد او
اثنان بواحد لا یکره واذا اقتدی ثلثة بواحد اختلف فیه
واذا اقتدی اربعة بواحد کره اتفاقا انتهی وصاحب در مختار گفته
ولا یصلی الوتر ولا التطوع بجماعة خارج رمضان ای یکره
ذلک لو علی سبیل التداعی بان یقتدی اربعة بواحد کما فی
الدرر ولا خلاف فی صحة الاقتداء اذ لا مانع نهر و ظاهر است
که مراد از تطوع در عبارتیکه ملا علی قاری از شمس الائمه نقل کرده و نیز در
عبارت در مختار نماز نفل است چه بقرینه سیاق و سباق کلام در
نماز نیست که خارج رمضان تنها خواندنش مشروع و جماعت در ان
بسبیل تداعی مکروه باشد و آن نماز نفل و وتر است بخلاف تراویح که

مشروعیت و مسنونیت آن مخصوص برمضانست فقط پس برین تقدیر
نوافل شب قدر هرچند معمول مشائخ کبار التزام جماعت دران نیست اگر
با جماعت بسبیل تداعی بخوانند نیز مشروع خواهد بود زیراکه کراهت جماعت
در نماز نفل بسبیل تداعی مقید بخارج رمضانست چنانچه از تصریح ملا علی قاری
و نیز از عبارت در مختار مستفادست و بنابرین اگر نماز تهجد هم در رمضان
با جماعت بخوانند جائز بلا کراهت میتواند شد و لهذا جماعت در تهجد و خواندن
قرآن در شبهای طاق از عشرهٔ اخیرهٔ رمضان منقول از سلف و معمول درین
دیار و امصارست و کسانیکه از فقها جماعت را در تهجد بدعت گفته اند محمول
بر بدعت حسنه میتوان کرد چنانچه طحطاوی قول ابن همام راکه تلفظ نیت
نماز را بدعت گفته با وجود اطلاق محمول بر بدعت حسنه نموده و بیانش
گذشت و نیز شائبهٔ کراهت بیرون صلوة الرغائب فی نماز نیمهٔ شعبان
که التزام جماعت دران از مشائخ طریقت ماثور نیست گردیدن نمیتواند و اگر
اینها را جماعت بطریق تداعی نباشد نیز دست کراهت تا بدامن این نماز ها نمیرسد
قوله پس هر طبع سلیم و عقل مستقیم پوشیده مباد الخ بر عقل سلیم و طبع
مستقیم پوشیده نباشد که این پس ماندهٔ میش مبنی بر همان مغلطه مستمره است

و خلاصه

و خلاصه اش اینکه هر امر یکه از شارع ثابت نباشد آن مکروه و بدعت ست و
لهذا فقها نوافل بجماعت را در غیر موارد ماثوره مکروه و بدعت نوشته اند پس عمل
مولود مثل جماعت در صلوة الرغائب و دیگر نوافل مکروه و بدعت باشد و از افادهٔ
این تقریر اگرچه بیانش قاصرست لیکن مقصود ازین تمثیل و تشبیه همین ست
و بس چون اصلی برای تعیین و تخصیص عمل مولود محدثین و فقها از قول و
فعل شارع برآورده اند پس این قیاس مقابل نص همچو قیاس اول من قاس باشد
و ذکر صلوة الرغائب بجماعت درین مقام بطریق سطر از واسر یکی عقل مشوب
بوهم ست و تحقیقش رفت باقیماند کلام در خواندن نفل قبل نماز عیدین پس قیاس
محل نزاع بر چنین نمازها که از موارد منهی عنهماست همرنگ قیاس جماعت در صلوة
الرغائب ست معهذا چه جای خواص احدی از عوام صوفیه هم قائل بجواز
این نماز نشد پس ذکرش ذیل صلوة الرغائب نیز بجای خود نباشد و دیگر تفصیل
جواب این سفسطه بکرات و مرات چنان گذشته است که چنین توهمات فاسده
پیرامون آن نمیتوان گردید **قوله** و قد صح انه قیل لابن مسعود رضی الله عنه ان
قوما اجتمعوا فی مسجد الخ مولانا جلال الدین سیوطی در رساله نتیجة الفکر
فی الجهر بالذکر تضعیف این اثر کرده گفته که محتاج به بیان سندست و حاصل

عبارتش اینست که اگر بگوئی که بتحقیق از ابن مسعود منقولست که دید قومی را
که در مسجد برفع صوت تهلیل می کنند پس گفت که نمی بینم شما را مگر از مبتدعان
تا آنکه ایشانرا از مسجد بیرون کرد گوئیم که این اثر از ابن مسعود محتاج به بیان
سندست و بر تقدیر ثبوت پس معارضست با حادیث کثیره که ثابت اند
و پیش رفته اند و آن احادیث بران اثر نزد تعارض مقدم اند انتهی و نیز
بر تقدیر صحت این اثر گوئیم که محتملست که باعث بر منع و اخراج این قوم
از مسجد شور و شغب این جماعه برفع صوت بوده باشد که منافی ادب مجالس
و اداب مسجد است نمیدانی که این شور و هنگامه موجب انتشار شاغلین عبادت خدا
و نمازیان اخلاص انتما میشود و واقعی ست که چنین شور و هنگامه معهود در عهد
رسول خدا صلی الله علیه وسلم نبوده و الا تهلیل و صلوة بر آنحضرت
علیه الصلوة والسلام و اجتماع مسلمانان در مسجد خود ماثور و منقول در ان
عهد رسالت مهد بوده است پس داعی بر منع و اخراج قوم از مسجد فقط رفع
صوت و شور و شغب خواهد بود معهذا این روایت که منسوب بتاتارخانی
و طوالع الانوارست صلاحیت معارضه با روایتی که در صحیح بخاری فی کتاب العلم
مذکورست ندارد و آن اینست باب من جعل لاهل العلم ایاما معلومة حدثنا

عثمان بن ابی شیبة نا جریر عن منصور ابی وائل کان عبد الله یذکر الناس
فی کل خمیس فقال له رجل یا ابا عبد الرحمن لوددت انک ذکرتنا کل یوم قال
اما انه یمنعنی من ذلک انی اکره ان اُملّکم وانی اتخولکم بالموعظة کما کان النبی
صلی الله علیه وسلم یتخولنا بها مخافة السآمة علینا یعنی بود عبد الله بن مسعود
که پند میداد مردم را بروز پنجشنبه پس گفت مراورا مردی یا ابا عبد الرحمن کنیت
عبد الله بن مسعود ست هر آئنه دوست میدارم کاش وعظ و نصیحت میکردی
تو مارا هر روز گفت عبد الله آگاه باش بتحقیق شان اینست که باز میدارد مرا از
تذکیر هر روزه اینکه من ناخوش میدارم ملول کردن شمارا و بدرستی من تعهد
میکنم شمارا به پند دادن در وقت نشاط و محل قبول و عدم ملال چنانکه بود آنحضرت
صلی الله علیه وسلم که تعهد میکرد مارا بموعظت از جهت ترس ملال بر ما پس
بر طبع سلیم و عقل مستقیم البته پوشیده نباشد که این تعیین و تخصیص روز
پنجشنبه برای وعظ و تذکیر که عبد الله بن مسعود از طرف خود ایجاد کردند در
عهد آنحضرت صلی الله علیه وسلم نبوده پس چه باعث شد که عبد الله بن مسعود
بادی ترکِ کلیة الاتباع کما یکون فی الفعل یکون فی الترک گردیده معاذ الله
خویشتن را مرتکب کراهت و بدعت فرمودند پس ازین روایت بخاری

اظهر من الشمس و ابین من الامس ست که تعیین و تخصیص روز برای عمل خیر اگرچه
آن روز از آنحضرت صلی الله علیه وسلم ماثور نباشد جائز و مستحسن ست و ازینجا
ست که علمای واعظین از روزهای هفته روزی برای وعظ و تذکیر مقرر کرده
به پند و موعظت می پردازند چنانچه در دهلی حضور مولانا و استاذنا خاتم
المحدثین والمفسرین شاه عبد العزیز علیه الرحمه اول روز سه شنبه و جمعه برای
درس مقرر و معین بوده و بسیاری از علما در دیار و امصار بعد ادای
نماز جمعه محرز این سعادت میشوند و معمول این خادم العلما هم همین بعد نماز
جمعه درس قرآن و حدیث و وعظ و تذکیر ست بالجمله از تعیین تخصیص
عبد الله بن مسعود که روز پنجشنبه را برای وعظ و تذکیر مقرر فرموده بودند استخراج
اصل رابع برای تعیین مجلس مولود بهیئت ملتزمه و رای اصول ثلثه مذکور
سابقه که صوم عاشورا و صوم دوشنبه و اعاده عقیقه ست ثابت و متحقق
گردید ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظِيمِ **قوله** همچنین انعقاد این مجلس مولود بهیئت کذائیه آنرا
موقته را باید فهمید الخ آنفا گذشت که مولانا جلال الدین سیوطی این اثر
را که بمعرض استدلال برای ابطال انعقاد مجلس مولود آورده تضعیف

نموده گفته که بر تقدیر صحت معارض احادیث متقدمه که مثبت خلاف
این اثر ست نمی تواند شد و نیز مبرهن شد که محتمل ست که سبب منع شور
شغب آن جماعه در مسجد بوده باشد نه فقط اجتماع و تهلیل و درود بر مصطفی
صلی الله علیه وسلم پس بفحوای اذا جاء الاحتمال بطل الاستدلال
این استدلال باین اثر صحیح نیست و هرگاه تعیین روز برای انعقاد
مجالس وعظ و تذکر از قول و فعل عبد الله بن مسعود بروایت صحیح بخاری
ثابت شد همچنین انعقاد این مجلس مولود بهیئت کذائیه ملتزمه موقته باید فهمید
که اصل چنین مجلس در زمان هدایت اقتران صحابه کرام ثابت و متحقق
ست پس انعقاد این مجلس را اختراع از طرف خود دانستن گمر
انحراف از طریقه اصحاب عظام بستن ست **قوله** و جناب مولانا
شاه عبد العزیز قدس سره برین اشاره فرموده اند الخ استناد
بعبارت تحفه درین مقام مدفوعست باینکه چون مدلول این عبارت
مخالفت صریحه با قول و فعل صاحب تحفه و والد ماجد و جد امجد حضرت
ایشان است پس لامحاله ماوّل و مصروف عن الظاهر خواهد بود و تفصیل
این اجمال اینست که صاحب تحفه خودش در جواب سائلی که سوال از

جواز تقرر و تعیین روز بعد سال بنابر رفتن بزیارت بزرگان نموده
می نویسد که رفتن بر قبور بعد سال یکروز معین کرده لسه صورتست اول
آنکه یکروز معین نموده یک شخص یا دو شخص بغیر هیئت اجتماعیه مردم کثیر بر
قبور محض بنابر زیارت و استغفار روند این قدر از روی روایات
صحیحه ثابت ست و در تفسیر در منثور نقل نموده که سر سال آنحضرت
صلی الله علیه وسلم بر مقابر میرفتند و دعای مغفرت اهل قبور مینمودند
اینقدر ثابت ست و مستحب دوم آنکه بهیئت اجتماعیه مردم کثیر جمع
شوند و ختم کلام الله کنند و فاتحه بر شیرینی یا طعام نموده تقسیم در میان
حاضران نمایند این قسم معمول زمانه پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم و
خلفاء راشدین نبوده اگر کسی این طور بکند باک نیست زیرا که درین
قسم قبح نیست بلکه فائده احیا و اموات را حاصل میشود سوم طور
جمع شدن بر قبور انست که مردمان یکروز معین نموده و لباسهای
نفیس و فاخره پوشیده مثل روز عید شادمان شده بر قبرها جمع شوند
و رقص و غیره سماع با مزامیر و دیگر بدعات ممنوعه مثل سجود برای قبور و
طواف گردِ آن قبور مینمایند این قسم حرام و ممنوع بلکه بعضی بحد کفر

بیر سند و همین محمل این هر دو حدیث ست و لا تجعلوا قبری
عیدا و لا تجعلوا قبری وثنا چنانکه در مشکوة موجود ست انتهی
و نیز مولانای ممدوح در جواب سائلی که سوال از جواز عرس بزرگان نموده
نوشته که زیارت و تبرک بقبور صالحین و امداد ایشان باهدای
ثواب تلاوت قرآن و دعاهای خیر و تقسیم طعام و شیرینی امر مستحسن
و خوب ست باجماع علما و تعیین روز برای آنست که آن مذکر انتقال
ایشان می باشد از دار العمل بدار الثواب والا هر روز که این عمل واقع
شود موجب فلاح و نجاتست و خلف را لازم ست که سلف خود را
باین نوع بر و احسان نماید چنانچه در احادیث مذکور ست که ولد
صالح یدعو له و تلاوت قرآن و اهدای ثواب اعبادات مو قرار داد ان
همه مبنی بر کمال بلادت و فرط جهل ست آری اگر کسی سجده و طواف و دعا بنحو
یا فلان افعل کذا العمل آرد البته مشابهت با عبدة الاوثان کرده باشد
و چون چنین نیست پس چرا محل طعن باشد و در درمنثور سیوطی مرقوم
ست اخرج ابن المنذر و ابن مردویه عن انس رضی الله عنه ان رسول الله
صلی الله علیه وسلم کان یاتی احد اکل عام فاذا اتی

۹ و همین عبارت در جواب اعتراضات عبدالحکیم ... بجالی بانکی نفاوت ... در نسخه ...

۱۰ قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا مات الانسان انقطع عنه عمله الا من ثلثة صدقة جارية او علم ينتفع به او ولد صالح يدعو له ...

الشعب سلم علی قبور الشهدا فقال سلام علیکم بما
صبرتم الخ واخرج ابن جریر عن محمد بن ابراهیم قال کان
النبی صلی الله علیه وسلم یاتی قبور الشهداء علی راس
کل حول فیقول السلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار
وابوبکر وعمر وعثمان یفعلون هکذا انتهی ودر بعض کتب درین
مقام والخلفاء الاربعة یفعلون هکذا مروی است ونیز مولانای محمد عبح
درجواب سائلی که استفسار از مجلس محرم و مرثیه خوانی نموده افاده
فرموده که در تمام سال دو مجلس در خانه فقیر منعقد میشود مجلس ذکر مولود
شریف و مجلس ذکر شهادت حسنین درین که مردم روز عاشورا یا یک دو روز
پیش ازین قریب چهار صد یا پانصد کس بلکه قریب هزار کس زیاده
ازان فراهم می آیند و درود میخوانند بعد ازان که فقیر می آید می نشیند
و ذکر فضائل حسنین که در حدیث شریف وارد شده در بیان می آید
وانچه در احادیث اخبار شهادت این بزرگان و تفصیل بعض حالات
و بدمآلی قاتلان ایشان وارد شده نیز بیان کرده میشود و درین ضمن بعض
مرثیه ها از غیر مردم یعنی جن و پری که حضرت ام سلمه و دیگر صحابه شنیده اند

۱۴ درجواب اعتراضات [illegible] عبدالحکیم [illegible] رسول الله [illegible] التفسیر الکبیر عن [illegible] صلی الله علیه وسلم کان یاتی قبور الشهداء راس کل حول فیقول السلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار والخلفاء الاربعة یفعلون ۱۲

نیز مذکور کرده میشود و خوابهای موحش که حضرت عباس و دیگر صحابه دیده اند
و دلالت بر فرط اندوه بروح مبارک حضرت جناب رسالت مآب می کنند
مذکور میشود و بعد ازان ختم قرآن و پنج آیه خوانده بر ماحضر فاتحه نموده
می آید و درین بین اگر شخصی خوش الحان سلام میخواند یا مرثیه مشروع
اکثر حضار مجلس و این فقیر را هم رقت و بکا لاحق میشود اینست قدریکه
بعمل می آید پس اگر این چیزها نزد فقیر بهمین وضع که مذکور شد جائز نمی بود
اقدام بران اصلا نمیکرد و باقی ماند مجلس مولود شریف پس حالش اینست
که بتاریخ دوازدهم شهر ربیع الاول همین که مردم موافق معمول سابق فراهم
شدند و در خواندن درود مشغول گشتند و فقیر می آید و اولا بعضی از احادیث
فضائل آنحضرت صلی الله علیه وسلم مذکور میشود و بعد ازان ذکر ولادت
با سعادت و نبذی از حال رضاع و حلیه شریف و بعضی از آثار که در آن
اوان بظهور آمده بمعرض بیان می آید پستر بر ماحضر از طعام یا شیرینی
فاتحه خوانده تقسیم آن بحاضرین مجلس میشود و علاوه بران زیارت موی
مبارک آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیز معمول قدیم است و مولانا شاه ولی الله
والد ماجد صاحب تحفه در رساله الانتباه فی سلاسل اولیاء الله از والد خود

خود شان یعنی مولانا شاه عبدالرحیم روایت می کنند اخبرنی
سیدی الوالد قال کنت اصنع فی ایام المولد طعاما
صلة بالنبی صلی الله علیه وسلم فلم یفتح لی فی سنة
من السنین شیٔ اصنع به طعاما فلم اجد الا حمصا مقلیا
فقسمته بین الناس فرایته صلی الله علیه وسلم وبین یدیه
هذه الحمص انتهی و در لمعات نوشتند که ازینجاست حفظ
اعراس مشائخ و مواظبت بزیارت قبور ایشان والتزام فاتحه خواندن
و صدقه دادن برای ایشان و اعتنای تمام کردن بتعظیم آثار و اولاد
منتسبان ایشان انتهی اینست حال قول و فعل صاحب تحفه و
بزرگانش اما حال خردان پس مولانا شاه رفیع الدین که برادر کوچک
صاحب تحفه بودند و کیفیت تبحر حدیث و تفسیر علوم نقلی و عقلی بلکه
علوم ریاضی ایشان معلوم خواص و عوام ست در جواب سوالی آنچه
می نویسند اینست سوال بر سر قبر بزرگی در سال جمع آمدن و
آنرا روز وفات و عرس قرار دادن باوجودیکه زمان امر سیال
غیر قار ست چه حکم دارد جواب زمان اگرچه سیال غیر قار ست

اما آنچه بآن تقدیر کرده میشود زمان را از شب و روز و ماه و سال اینها
شرعا و عرفا دوره مقرر است چون یک دوره تمام میشود و باز از سر شروع
میشود و بهمین حساب رمضان لشهر صوم و ذیحجه لشهر حج و همچنین
شهور دیگر در دوره حکم اتحاد با نظیر او داده میشود چنانکه در حدیث
است که یهود عرض کردند در حضور جناب نبوت صلی الله علیه وسلم
که حق تعالی نجات حضرت موسی علیه السلام و غرق فرعون در این
روز عاشورا کرده است برای شکرانه روزه میگیریم جناب نبوت
صلی الله علیه وسلم فرمود انا احق بموسی منکم فصام یوم عاشورا
و امر الناس بصیامه و نیز حضرت نبی صلی الله علیه وسلم
بلال را وصیت کردند بصوم روز دوشنبه فرمودند فیه ولدت
و فیه انزل و فیه هاجرت و فیه اموت بنابرین یاد کردن
آن تاریخ و آن ماه رسم مردم افتاده و چون مردمان از نهایت
لمحافظت این رسم گذشته اند ایشان را انتظار بسوی ولد یا
کسی دیگر از اقارب خود میباشد پس رفع انتظار آن فائده ایست
معتد به و بمعاملات مکاشفه دریافت شد که در چنین روز اجتماع

ارواح دوستان در عالم برزخ هم میشود پس امداد بدعا و ختم و طعام
بدعتی مباح است و وجه قبح ندارد و اما ارتکاب محرمات از روشن ساختن
چراغان و ملبوس ساختن قبور و سرود و نواختن معازف همه بدعات
شنیعه اند و حضور چنین مجالس ممنوع انتهی ازین جوابات افادات
چند فائده مستنبط میشود اول آنکه رفتن مردم بهیئت اجتماعیه و جمع
شدن بر قبور بعد سال برای زیارت بزرگان و ختم قرآن کردن
و فاتحه بر شیرینی یا طعام خوانده تقسیم آن نمودن این قسم اگرچه
معمول زمانه پیغمبر خدا صلی الله علیه وسلم و خلفاء راشدین نبوده
لیکن چون این طور قبحی ندارد اگر کسی بعمل آرد باک نیست بلکه بنا بر اشتمال
بر فائده برای احیا و اموات طرفی از استحباب و استحسان هم دارد اما نشست
و نیز ازینجا متفرع میشود که نبودن امری از امور خیر در زمان آنحضرت
صلی الله علیه وسلم و خلفای راشدین موجب عدم جواز و کراهت
و بدعت سیئه بودنش نیست و این فائده مبنی بر همان قول امام شافعی
علیه الرحمه است که مختار امام نووی و غیره علمای دین است که هر امر
مستحدث که مخالف قواعد شرعی نباشد آن از مستحسنات و

باعث

و بدعات حسنه ست لهذا اجتماع مردم خواه بروز ولادت یا وفات
با ارتکاب امور ممنوعه شرعیه البته بدعت سیئه و ناجائز خواهد بود که باین
صورت مخالف قواعد شرعیست دوم آنکه تعیین روز و ماه برای
مولود شریف و اجتماع مردم یکجا در ماه ربیع الاول و همچنان برای انعقاد
مجلس ذکر شهادت امام حسین علیه السلام در ماه محرم روز عاشورا یا غیر
آن و شنیدن سلام و مرثیه مشروع و گریه و بکا بر حال شهدای کربلا جائز و درست
است سوم آنکه عید گرفتن روز ولادت یا وفات نبی یا غیر آن عبارت
از اجتماع مردم با ارتکاب محظورات شرعی ست و آن البته ممنوع و بهمین
معنی روز تولد و وفات نبی را عید قرار نداده اند گفتن صحیح ست نه مجرد
اجتماع مردم دران روز و تلاوت قرآن و ذکر احادیث و خواندن درود
و تقسیم طعام یا شیرینی بعد فاتحه بحاضرین مجلس که این امر مستحسن و موجب
ثواب است چهارم آنکه زمان اگرچه سیال غیر قار ست لیکن چون تقدیر
زمان از شب و روز و ماه و سال است و هر یکی برای او نهایتی عادةً و عرفاً دوره
مقرر ست که بعد انقضای یکدوره دوره دیگر شروع میگردد لهذا بنظر
اعاده این ادوار لاانقضیه هر دوره را حکم اتحاد ما نظیرش داده میشود

و بهمین حساب رمضان شهر صوم و ذیحجه شهر حج و همچنین شهور دیگر مثل
ربیع الاول شهر ولادت و وفات سرور کائنات صلی الله علیه وسلم وغیر آن
در هر سال محسوب است و مبنی بر همین اعتبار است در شرع صوم عاشورا و صوم
دوشنبه و ایام بیض و صوم عرفه و دیگر امور شرعیه که منوط و مربوط
بتعیین و تخصیص روز یا ماه یا سال است پنجم آنکه با وجودیکه جواز و استحباب
اجتماع مردم بروز عرس و اهدای ثواب از خواندن قرآن و اطعام طعام
و تقسیم شیرینی باقوال علما هستند که خودش صاحب تحفه و مولانا شاه
ولی الله و مولانا شاه عبد الرحیم من جمله آنها باثبات رسید معامله مکاشفه
هم موید آنست که درچنین روز اجتماع ارواح دوستان در عالم برزخ هم
میشود پس امداد بدعا و ختم و طعام بدعتی مباح است و وجه قبح ندارد
کما مر التصریح بهذا التعیین من مولانا رفیع الدین و بر تصریح مولانای
ممدوح موقوف نیست دیگر بزرگان مثل شیخ عبد الحق محدث دهلوی
وغیر آن نیز بهمین راه رفته اند و حکم اتحاد نظیر در دوره روز و ماه و سال در عباریکه
سابق از رساله سیوطی منقول شد نیز مستفاد است بلکه مذهب جمهور
علمای سلف همین است والا اعتبار اکثری از احکام شرعیه که تعیین

بعضی از آنها اتفاقاً گذشت از دست خواهد رفت و از اینجا بی شائبهٔ تکلف
و بی غائلهٔ تصلف بعرض ثبوت میرسد که اعادهٔ شادی میلاد شریف
آنحضرت علیه الصلوة والسلام هر سال در ماه ربیع الاول مثل اعادهٔ
صوم عاشورا و صوم دوشنبه از امور مستحسنه و مستحبه است لیکن بعضی
از بی ادبان حق ناشناس که اعادهٔ مجلس میلاد شریف را در ماه
ربیع الاول تشبیه بجنم کنهیا داده روی بیاض را همچو نامهٔ اعمال خود
شان سیاه ساخته اند بکمال اسارت ادب پرداخته اند و از ایشان کا
دریده دهن دور نیست که رفته رفته تقبیل حجر اسود و طواف خانهٔ کعبه را
پوجا هنومان و دهنا و رجهادیو گویند نعوذ بالله من تلک الهفوات
والکفریات و تفوه بانکه تقبیل حجر اسود و طواف خانهٔ کعبه چون ماثور
از قول و فعل شارع است نقض بآن نمیتوان کرد مدفوع است بانکه اعادهٔ
شادی میلاد شریف نیز مستفاد و مستنبط از قول و فعل شارع است
مبنی آنکه شکرانهٔ نعمت نجات حضرت موسی علیه السلام از دست
فرعون و روز ولادت آنحضرت علیه الصلوة والتحیة که مناط اعادهٔ صوم
عاشورا و صوم دوشنبه است همان مناط اعادهٔ شادی میلاد شریف

ربیع اول [illegible]

در ماه ربیع الاول موجود ست بلکه انعقاد مجالس میلاد شریف چون متضمن
اشاعت ونشر فضائل ومعجزات آنحضرت علیه الصلوٰة الزاکیات و
التسلیمات الوافیات باشکرانهٔ نعمت وجود باجود ست استحسان
واستحباب آن زیاده تر از استحسان واستحباب صوم دوشنبه ونظائر
آن خواهد بود بکرات ومرات گذشت که حدوث امور مستحسنه دینیه بعد از
قرون ثلثه قادح وجه استحسان نمیتواند شد معهذا هرگاه از تخریج ابن تیمیه
ذکر ولادت با کرامت در قرن اول وسماع آنحضرت علیه الصلوٰة و
التحیه ودعاهای خیر برای ذاکر بمعرض ثبوت میرسد بازاعادهٔ آن
تقریر مدوح ومقبول است آنکه منهل خیرات ومعدن حسنات است تشبیه بمجوس
کنهیا دادن بی تکلف باب جهنم بر روی خود کشادنست علاوه تشبیه
در اعمال وافعال با فرق ضاله مطلقاً ممنوع شرعی نیست والا اکثری
از اعمال دینیه که خالی از فی الجمله مشابهت نیستند جائز نباشند
بلکه مراد از تشبیه ممنوع مشابهت در امر مذموم ست ونیز منظور فاعل
فعل قصد مشابهت با آن امر ممنوع باشد واینکه گفتیم مصرح در کتب
معتمده است چنانچه در در مختار ذیل باب ما یفسد الصلوٰة وما یکره فیها

درجواز قرات قرآن در نماز از مصحف مرقوم ست وجوزه الشافعی بلاکراهة
وبها بها للتشبه باهل الکتاب ای ان قصد فان التشبه بهم لایکره فی
کل شئ بل فی المذموم وفیما یقصد به التشبه کما فی البحر انتهی ودر طحطاوی
نقل عبارت بحر نموده وآن اینست قال فی البحر ثم اعلم ان التشبه
باهل الکتاب لایکره فی کل شئ فانا ناکل ونشرب کما یفعلون
انما الحرام التشبه فیما کان مذموما وفیما یقصد به التشبه
واگر اضافه برین باید در رساله تنویر العینین فی اثبات رفع الیدین ملاحظه
رود که مولوی حاجی محمد اسمعیل صاحب دهلوی درجواب اعتراض حنفیه بر رفع
یدین که تشبیه بارو افض دارد چها نوشته اند جائی که می نویسند که
ترک السنة للتحرز من التشبیه بالفرق الضاله غیر مشروع کما اخرج الترمذی[۵۱]
فی شمائله ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یسدل
شعره وکان المشرکون یفرقون رؤسهم وکان یحب موافقة
اهل الکتاب فیما لم یؤمر فیه لشئ ثم فرق رسول الله صلی الله
علیه وسلم رأسه وروی غیره[۵۲] انه فرق لانه علم ان
التفریق من سنن ابراهیم علیه السلام هذا احب رسول الله

۵۱ اخرجه الشیخان وابو داود وابن ماجه کلهم عن ابن عباس نحوه ۱۲

۵۲ لم اقف علی من رواه الا ابو داود ... عن قتادة ... ان النبی صلی الله علیه وسلم کان یسدل عند قدومه المدینة ثم امر بعد ... وکذا المسلمون ثم امر ... ففرق النبی علیه السلام والمسلمون ... فاخبره بالفرق ... الی المطلوب ... والله اعلم ۱۲

صلی الله علیه وسلم تشبه اهل الکتاب مع کونهم کفارا فیما لم
کونه من سنن الانبیاء السابقین مع انه لم یؤمر بتقلیدهم
فی جمیع الافعال فکیف بالسنة التی علمت سنیتها لنبینا
صلی الله علیه وسلم فی حقنا مع ان الاخری تشبه الفرق
الضالة بل اتفقت الموافقة ثم انه صلی الله علیه وسلم ترک موافقتهم
ووافق المشرکین مع انهم اسوء حالا من اهل الکتاب لما علم
کون التفریق من سنن ابراهیم علیه السلام انتهی
پس از تصریح صاحب در مختار که ماخوذ از بحر است بغیر تصنع باثبات رسید
که تشبه اتفاقی با فرق ضاله در فعلی که آن فعل مذموم شرعی نباشد محذوری
ندارد و آنچه از تحقیق مولف تنویر العینین مستفاد است برای اثبات دعوی
و اسکات منکرین فقط کافی ست که بسند حدیث ثابت شد غیر آن در خصوص
اختیار تفریق شعر راس بر سدل که آنحضرت صلی الله علیه وسلم بظهور آمد
چه جای مشابهت با اهل کتاب از مشابهت با مشرکین هم مبالاتی نداشتند
پس مشابهت اتفاقی با جنم کنهیا که داعی بر آن تکرار شادی میلاد شریف
در هر سال ست و بس هرگز محذور شرعی نمی تواند شد یعنی که هرگاه

تفریق موی سر باوجودیکه مشابهت بامشرکین داشت نظر بآنکه از سنن
ابراهیم علیه السلام ست اختیار شارع افتاد پس تکرار شادی میلاد شریف
که مستند باتباع و سند بقول و فعل شارع از تکرار صوم یوم دوشنبه
و صوم عاشورا و تکرار عقیقه است بطریق اولی اختیار ارباب اسلام و
ایمان خواهد افتاد و چنانکه قصد شارع از تفریق مذکور مشابهت با اهل کتاب
و مشرکین نبوده بلکه منظور نظر هدایت اثر فقط اتباع سنت ابراهیمی بود
همچنان مقصود مباشرین تکرار شادی میلاد شریف تشبیه با جنم کنهیا نیست
بلکه پیش نظر اینها اتباع قول و فعل شارع از تکرار صوم دوشنبه وغیره
آنست پس اختیار این تکرار البته امر مستحسن و مامور شرعی باشد پس بوجود این
تکرار مشروع با مشابهت جنم کنهیا کشادن کمال بی ادبی دینی است
پوشیده نماند که اینقدر اطناب کلام درین مقام اگرچه شائبه از تخلل اجنبی
در شرح کلام صاحب تحفه داشته باشد لیکن حمیت اسلامی نگذاشت
که این مرحله را چنانکه باید طی ناکرده سخن را ناتمام گذارم حالا باز رجوع
باصل کلام نموده میگویم که از تحقیق و تنقیح ما سبق معلوم شد که مقصود صاحب تحفه
از عبارت نوع پانزدهم که منقولست فقط تشنیع بر اوهام شیعه با اختراع

بدعات شنیعه است چنانکه میگویند که امثال متجدده را یک چیز بعینه دانستن از
واین وهم خیلی بر ضعیف العقلان غلبه دارد فقط ومراد از آن شیعه اند
چنانکه تصریح می کنند که اکثر شیعه در عادت خود منهمک این خیال اند
مثلا روز عاشورا در هر سال که بیاید آن را روز شهادت حضرت امام
حسین رضی الله عنه گمان برند واحکام ماتم ونوحه وشیون و
گریه وزاری وفغان وبیقراری آغاز نهند تا آخر زیرا که ازین کلام
صاف می تراود که شیعه روز عاشورا را که هر سال می آید بعینه روز
شهادت امام حسین علیه السلام گمان برده بدعات مذکوره بعمل می آرند
ومیدانند که گویا امام ممدوح درهمین روز وهمین وقت شهید شده اند پس
مدار تشنیع بر گمان عینیت این روز عاشورا با آن روز عاشورا وارتکاب
بدعات شنیعه مذکوره است واین گمان البته مناط تشنیع شرعی وعقلی
است چه مبنای ادوار لیلی ونهاری واسبوعی وایامی وشهری وحولی
بر اعتبار مماثلت نظیر با نظیر است نه گمان عینیت صرفه که از اغلاط
وهمی ونه اختراع بدعات شنیعه که از تلبیسات ابلیسی است واز اینجا باید دانست
که بودن زمان امر سیال غیر قار وعدم ثبات وقرار خود او واعاده معدوم

محال

محال برکسانی وارد میشود که قائل بعینیت حقیقی زمان ماضی با زمان حال

باشند نه برکسانیکه قائل تغایر حقیقی در اجزای زمان بوده برای اجرای

احکام مشروعه اعتبار اتحاد نظیر با نظیر می کنند و از شواهد این عویست

آنچه صاحب تحفه خودش از تفسیر در منثور معرض استناد نقل کرده که

آنحضرت در سر هر سال بمقابر میرفت و دعای مغفرت اهل قبور می نمود

و از عبارتیکه در جواب سوال از مولانا رفیع الدین معرض نقل آمد کالشمس

علی نصف السماء حکم اتحاد با نظیر مید رخشد و نیز از عبارت اشباه و لمعات

که تحلی بحلیه نقل گردید تائید این معنی کالقمر فی لیلة البدر ساطع ولامع

و اگر اضافه بر مذکورات سابقه مطلوبست ملاحظه رود که صاحب تحفه

در تفسیر فتح العزیز ذیل سورة الحاقة در تفسیر ایام خالیه می نویسد

یعنی در روزهای گذشته یا روزهای که اکل و شرب خالی بوده و

آن روزها روز ماه رمضان مبارکست و دیگر ایام صیام مسنون مثل ایام

بیض و عرفه و ذیحجه و روز عاشورا و روز دوشنبه و پنجشنبه و روز

شب برات و غیر ذلک انتهی و این عبارت چنانکه

می بینی از فرش تا عرش منادی باآنست که

روزه روز عاشورا و روزهٔ دوشنبه و همچنان پنجشنبه و
روز شب برات مثل ایام بیض و عشرهٔ ذی حجه از جمله
صیام مسنون است و تفرقه که در عبارت تحفه میانهٔ روزهٔ
عیدین و عاشورا از شکرگزاری نعمت متجدده سال بسال
یعنی ادای روزهٔ رمضان و ادائی حج خانهٔ کعبه است فقط در
عیدین جاریست نه غیر آن و هرگاه صوم دوشنبه و پنجشنبه و
عاشورا در صیام مسنون محسوب گشت این تفرقه از میان
برخاست که درین روزها چه جای تجدد نعمت حقیقةً چیزی از تجددات
و تغیرات آسمانی چنانکه در نوروز و مهرجان است نیز متصور نیست
معهذا حکم بروزهٔ دوشنبه برای تادیهٔ شکر نعمت ولادت و غیر آن
و بروزهٔ عاشورا برای شادی نجات حضرت موسی و غرق فرعون
شرف نفاذ از شارع یافته بلکه شارع خود بنفس نفیس همواره ملتزم
روزهٔ دوشنبه مانده و بلال را وصیت باین روزه فرموده و یک
سال پیشتر صوم عاشورا شده بدیگران حکم نموده آری تعیید العید بایام شجاع
و عید نوروز و عید غدیر البته مبنی بر وهم فاسد است و مخالف مذهب

اہل سنت وجماعت وانچه مرقوم ست که ازینجا معلوم شد که روز
نزول آیه اَلْیَوْمَ اَکْمَلْتُ لَکُمْ دِیْنَکُمْ الخ از مسامحات علماست
زیراکه تفرقه در روز نزول وحی وشب معراج وعید فطر وعید نحر از
تجدد نعمت ہر سال وعدم آن مسلم لیکن روز نزول آیه اَلْیَوْمَ اَکْمَلْتُ
لَکُمْ دِیْنَکُمْ در دائره نفی عید گنجیدن نمیتواند که از روایت بخاری
وتصریح شارحین ثابت ست که روز نزول آیه مسطوره عید گرفته اند
در بخاری ذیل باب زیادة الایمان ونقصانه مرویست عن عمر
بن الخطاب رضی الله عنه اَنَّ رجلا من الیهود قال له یا امیر المومنین
آیة فی کتابکم تقرؤنها لو علینا معشر الیهود نزلت لاتخذنا ذلک الیوم عیدا
قال ای آیة قال اَلْیَوْمَ اَکْمَلْتُ لَکُمْ دِیْنَکُمْ وَاَتْمَمْتُ
عَلَیْکُمْ نِعْمَتِیْ وَرَضِیْتُ لَکُمُ الْاِسْلَامَ دِیْنًا قال عمر قد
عرفنا ذلک الیوم والمکان الذی نزلت فیه علی النبی صلی الله علیه
وسلم وهو قائم بعرفة یوم الجمعة انتهی شیخ الاسلام در ترجمه این حدیث
نوشته بدرستی که مردی از یهود که نام قوم موسی علیه السلام ست گفت مر عمر را
یا امیر المومنین آیتی ست در کتاب شما که میخوانید آنرا اگر برما گروه یهود نازل شد

هرآینه میگرفتیم ما روز نزول را عید که تعظیم میکردیم آنرا و خوشی مینمودیم دران در
هر سال بجهت عظمت و بزرگی آنچه حاصل شده است دران روز از مژده اکمال
دین و اتمام نعمت ازین آیه گویند قائل کعب احبار بوده پیش از آنکه اسلام آورده گفت
عمر کدام آیت ست آن گفت قوله تعالی الیوم اکملت لکم دینکم الخ یعنی امروز
کامل کردیم شمارا دین شما از جمله آنچه محتاج بودید شما در صلاح معاش و معاد بتاسیس
قواعد عقائد و تمهید اصول شرائع با توفیق قوانین اجتهاد و تمام کردیم برشما نعمت
خودرا که ابتدا با مور مذکوره است و راضی شدیم و اختیار کردیم برای شما اسلام را
که ملت حنفیه سهله ست از روی دین بودن پس گفت عمر در جواب یهودی
بتحقیق دانستیم آن روز را و آن جائی که نازل شده بود این آیه دران زمان و مکان
بر پیغمبر ما صلی الله علیه وسلم بحالی که آنحضرت ایستاده بود بعرفه روز جمعه یعنی
در عرفات چه وقوف روز عرفه بعد وقت بعرفات یعنی فراموش نکرده ام
زمان و مکان نزول بلکه حال قیام را که دران وقت بود در روز جمعه و روز
عرفه هر دو روز عید ست چنانچه در روایت دیگر صریح آمده پس یک عید
چه باشد دو عید گرفته ایم با آنکه بگرفتن عید جدید حاجت نداریم از
سابق دو روز عید بود که جمعه و عرفه است و زیادت بیان مکان در جواب

یا برای اعتبار روز عرفه است در برابر روز جمعه یا اشاره است بآن که ما فضل مکانه
که دران نازل شده نیز مدنظر داریم و به تعظیم وی می پردازیم چه جای روز تنها
ومحتمل که مراد آن باشد چنانچه کرمانی گفته چون بصحت پیوسته که نزول این
آیه بعد عصر بود و عید متحقق نمیشود مگر از اول نهار لاجرم روز آینده را عید
گرفتیم انتهی و در خیر جاری شرح صحیح بخاری مرقوم ست قد عرفنا ذلک
الیوم یعنی اتخذنا ذلک الیوم عیدا و کذا اتخذنا مکان نزولها محلا لاعظم
ارکان الدین هو الحج و مع ذلک کان وقت نزولها آخر یوم عرفة وقد
جعل الغد منه عیدا انتهی و همچنین ست در دیگر شروح بخاری اگر باستیعاب
نقل عبارات شروح که مثبت عید گرفتن روز نزول آیه مذکوره است پردازیم
کلام بطول انجامد پس ازینجا معلوم و متیقن شد که روز مذکور را عید گرفته اند
و اگر از عید تعظیم و تکریم آن روز و تادیه مراسم تهنیت و سرور و اجتماع
مسلمانان بوضع مشروع مراد دارند در عید گرفتن روز نزول وحی و شب معراج
بلکه روز ولادت نبی خاصه روز ولادت باکرامت حضرت رسالت علیه الصلوة
والتحیه هیچ مضائقه نیست که ممانعتی درین باب از شارع ماثور و منقول
نگردیده و اگر مراد ازان اجتماع مردم و ارتکاب بدعات شنیعه وامو

قبیحه ست پس البته عید گرفتن این روزها ممنوع و غیر مشروع خواهد بود و
انچه از منسوخیت صوم عاشورا که سال اول بموافقت یهود آنحضرت
صلی الله علیه و سلم بجا آورده بودند نوشتند نیز محمول بر مسامحه
میتوان کرد چه اگر مراد ازین منسوخیت فرضیت صوم روز مذکور
هست پس البته صحیح و مسلم لیکن این معنی منافی سیاق کلام
هست که فرضیت صوم عاشورا مبنی بر وهم مذکور نبود تا منسوخیت
آن دفع وهم مذکور میکرد بلکه منسوخیت فرضیت آن صوم بفرضیت
صیام رمضانست چنانکه بیانش بیاید و اگر مراد از منسوخیت
صوم مذکور منسوخیت آن صوم ست که آنحضرت صلی الله علیه و سلم
برای تادیه شکر نجات حضرت موسی علیه السلام بموافقت یهود
در مدینه یکسال داشتند و بدیگران حکم فرمودند و در سال آینده وفات
یافتند و همین معنی مقتضای سیاق کلام ست پس بجز سکوت
دیگر چه باید کرد که خودشان در تفسیر ایام خالیه قائل منسوخیت
این صوم بوده اند نه فرضیت آن پس حکم به نسخ فرضیت
این روزه سنتی چگونه صحیح باشد معهذا در

رساله ما ثبت من السنة از ابن عباس رضی الله عنهما
مرویست قال قدم رسول الله صلی الله علیه وسلم
المدینة فرأی الیهود یصوم عاشوراء فقال ما هذا
قالوا یوم صالح انجا الله فیه موسی وبنی اسرائیل
من عدوهم فصامه فقال انا احق بموسی منکم فصامه
وامر بصیامه وفی روایة فقال لهم ما هذا الیوم الذی
تصومونه قالوا هذا یوم عظیم انجا الله فیه موسی و
قومه وغرق فیه فرعون وقومه فصامه موسی
شکرا فنحن نصومه تعظیما له اخرجه البخاری ومسلم
انتهی وموافق این روایت ست آنچه از مولانا رفیع الدین در جواب
سائلی از تعیین یوم روز وفات وعرس با وجود بودن ماه سیال غیر قار قصه
این صوم نوشته اند وقدم نقله وبیشتر ازین این روایت از رساله
ملا علی قاری نیز منقولست ودیگر علما هم این قصه روایت کرده اند
پس این احتمال هم متحمل صحت نمیتواند شد مگر آنکه گفته شود که مراد از
منسوخیت صوم عاشورا همان احتمال اول ست وآن خود صحیح چنانکه

در کتب صحاح مصرح است که فرضیت صوم عاشورا قبل از فرضیت صیام
رمضان بود و همین که روزهٔ رمضان فرض شد فرضیت صوم عاشورا
منسوخ گردید در رسالهٔ ما ثبت من السنة از جامع الاصول منقول است
عَنْ عائشه رضی الله عنها قالت کان عاشورا الصیام قبل
رمضان فلما نزل رمضان کان من شاء صام ومن شاء افطر
وفی روایة قالت کان رسول الله صلی الله علیه وسلم امر
بصیام عاشورا الحدیث وفی اخری قالت کانوا یصومون
عاشورا قبل ان یفرض رمضان وکان یوما تستر فیه الکعبة
قالت فلما فرض رمضان قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
من شاء ان یصومه فلیصمه ومن شاء ان یترکه انتهی وعلی هذا
القیاس در احادیث دیگر هم موافق این روایت آمده و در تفسیر فتح العزیز
ذیل تفسیر کما کتب علی الذین من قبلکم می‌نویسد که بر حضرت آدم روزهای ایام بیض از هر ماه فرض بود
و بر یهود روزهٔ عاشورا و بهر روز شنبه از هفته انتهی و نیز از تتبع احادیث معلوم میشود که صوم عاشورا
هم معمول اهل جاهلیت بود و آنحضرت صلی الله علیه وسلم مباشر آن صوم شده اند چون
رمضان فرض شد فرضیت آن منسوخ شد و اباحت و استحباب آن هنوز باقیست چنانکه

از فحاوی احادیث منقوله از جامع الاصول ظاهر است و همین است
مذهب حنفیه در کتب اصولیه تفصیل این مسئله بجای خود مذکور است
بالجمله هنوز این مقام خالی از شائبه تردد نیست که از تتبع کتب حدیث
مستفاد میشود که قصه صوم یهود که در مدینه بوقوع آمد بعد فرضیت
رمضان و منسوخیت صوم یوم عاشورا است و آنحضرت در همان سال
خلال ماه ربیع الاول وفات یافتند و بصوم نهم محرم که بشرط
حیات اراده آن در سال قابل میداشتند موفق نشدند و از اینجا است
که صوم عاشورا سنت قولی و فعلی هر دو بوده است و صوم نهم
محرم را فقط سنت قولی میگویند و چون این صوم عاشورا قابلیت
نسخ ندارد پس بنای این صوم بر مجرد وهم نمیتوان گذاشت حال آنکه
در کتب حدیث موجود است که روزه عاشورا کفاره گناهان یکسال
متقدم است چنانچه در رساله ما ثبت من السنة نوشته و عن
ابی قتادة ان النبی صلی الله علیه وسلم قال صیام یوم عاشورا
انی احتسب علی الله ان یکفر السنة التی قبله اخرجه الترمذی
انتهی قصه مختصر عبارت منقوله از تحفه درین مقام محتمل التاویل و

و مصروف عن الظاهر است استثنا و منکرین اعمال حسنه مثل عمل
مولود شریف و عرس مشائخ کرام بآن صحیح و درست نتواند شد
علاوه مقدمهٔ مسلمهٔ عقلی و علیحده است که قول مقارن بافعل و عمل اقوی
افضل و اولی از مجرد قول است لیکن مجرد قول موافق ظاهر عبارت بحقیقه
صلاحیت معارضه با قول و فعل صاحب تحفه و بزرگانش که سابق منقول
شده ندارد قوله لیکن موجب قاعدهٔ کلیهٔ مطرده مذکوره بالا انعقاد مجلس
مولود بهیئت کذائیه ملتزمه موقته الخ سابق با بیانات مسکته ناظر
و مفحمه مناظر مکرات و مرات مبین و مبرهن شد که امر وهمی که آنرا قاعدهٔ کلیه
مطرده قرار داده ممنوع و مردود است زیرا که بعضی از امور دینیه
که در عهد آنحضرت صلی الله علیه و سلم از قوة بفعل نیامده در عهد خلفای
راشدین رضوان الله علیهم اجمعین جلوهٔ ظهور یافته بعضی ازان در عهد
خلیفهٔ اول و بعضی ازان در عهد خلیفهٔ ثانی و بعضی در عهد خلیفهٔ ثالث
چنانکه بیانش رفت و بعضی ازان در زمان خلفاء اربعه هم رنگ وجود
نگرفته در زمان تابعین بوقوع آمده و علی هذا القیاس رفته رفته کار متوارث
مسلمین گشته و نوبت مستحسنات متاخرین رسید و هرگاه متوارث

مسلمین واجب الاتباع گردید پس اگر از استحباب و استحسان انعقاد
مجلس مولود بهیئت کذائیه مذکوره سابق ترقی کرده قائل بوجوب شوند
اولی و احسن خواهد بود لهذا البعض از اکابر حرمین شریفین قیام هنگام ذکر
ولادت آنحضرت علیه الصلوة والسلام واجب نوشته اند و اگر
مسلمانان حال اعدای دین اسلام را درین چنین زمان که بهر کوچه و برزن نشر
فضائل پیغمبر خود برای ترویج دین و ترغیب مردم میکنند بدیده حمیت
اسلامی ملاحظه نمایند انعقاد مجلس مولود شریف که موجب نشر فضائل
و معجزات سرور کائنات علیه الصلوات والتحیات است در ماه ربیع الاول
بلکه در هر ماه بذمه خودها لازم و واجب دانند و چون بسبب وجوب اتباع
شرع امتثال متوارث مسلمین امتثال امر شارع و انکار آن انکار امر شارع باشد
پس حسن الطائفة موافقة الامر وقبحها مخالفته بمعارضة بالقلب
البته درین مقام صادق آید و توهم کراهت و بدعت در عملی که کارش
از استحباب بوجوب رسید هرگز نمیتوان گردید قوله و برخاستن وقت
ذکر ولادت آنحضرت صلی الله علیه وسلم نیز لا اصل له است الخ
بر ناظر اهل بصیرت و منصف حب جاجرت مستتر نخواهد بود که قیام

هنگام ذکر ولادت خیر الانام بنا بر تعظیم و تکریم آنحضرت علیه الصلوة والسلام
که متوارث از مسلمین و متلقی بقبول سواد اعظم اکابر دین هست السنة
استحسان و استحباب آن محل کلام نزد علمای عالی مقام نباشد و بمقتضای
بعضی از اصول شرعیه این بدعت حسنه از اقسام بدعات واجبه
شمرده حکم بوجوب آن نیز استبعادی و عقل صواب اندیش ندارد و آنچه
امام ابو زید علیه الرحمه در مولد خودش نوشته و استحسن العلماء
القیام عند ذکر الولادة وقال علماء الحنبلیة عند ذکر
ولادته صلی الله علیه وسلم القیام واجب لما انه تحضر روحانیته
صلی الله علیه وسلم انتهی و مؤید دیگر هست آنچه سابق در
نقل فتاوی اعتنای این اهالی بعض از اهل مکه معظمه از فتوای محمد بن یحیی مفتی
حنابله چنانکه گذشت و در مشکوة از ابو هریره رض مرویست قال
کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یجلس معنا فی المجلس
یحدثنا فاذا قام قمنا قیاما حتی نراه قد دخل بعض بیوت
ازواجه رواه البیهقی و امام نووی نیز در رساله خودش در اثبات
قیام تعظیمی استناد باین حدیث نموده و ارشاد هدایت بنیاد قوموا

الی خیر کم اوالی هسدکم که بنابر تعظیم سعد بن معاذ بر انصار
شرف نفاذ یافته نزد محدثین مشهور ست و در کتب احادیث
خاصه رساله امام نووی مذکور پس هرگاه تعظیم بالقیام برای دیگر
کسان ماموشرعی باشد تعظیم بالقیام هنگام ذکر ولادت آنحضرت
علیه الصلوة والسلام چنانچه متوارث و ماثور از اسلاف کرام ست چه
مهمند اچون حضور روح پرفتوح آن سرور انام علیه الصلوة والسلام
در امثال چنین مواضع از علما و عرفا منقول ست پس قیام مستحسن را اگر
واجب شمارند اولی وانسب خواهد بود و استشهاد بعبارت سیرت
شامی برای لااصل له بودنش دلیل بلادت و جهالت مستشهد ست
نمیدانند که مراد از لااصل له درینجا بدعت حسنه است چنانکه مؤلف سیرت
حلبی در همین مقام و دیگر علمای اعلام بجاهای دیگر تصریح بآن نموده اند ۱ه
این مدعا خود از عبارت سیرت شامی و غیر آن با بیانی که از کلام
استاذ منکر انست در باب ثانی گذشت لهذا اعاده اش درین مقام
تطویل لاطائل و تحصیل حاصل دانسته برهمین قدر اکتفا رفت قوله
و دیگر تکلفات مانند روشن کردن چراغان و غیره هم مکروه ست الخ

آرایش کردن حجرهٔ ایمان زیاده از حاجت مکروه است و آن که معمول

در مجالس مولود شریف نیست بقدر حاجت البته مشروع و معمول

و معلوم نیست که در حق اضارت فیما دیل شمعی که در حرمین شریفین معمول

معمول است پیش نظر قبول علمای فحول است چه میگویند و درین دو

راه کراهت یا اباحت میپویند و ایصال ثواب از اطعمه و اشربه

و ملبوسات با وجود تقیید و تعیین روز و ماه و التزام قیودات مشروعه

مروجه نیز شائبه از کراهت بدعت ندارد بلکه نزد مسلم مصنف آن مستحسن

و مستحب میدانند و قد سبق بیانه فتدبر و اذا بلغ الاطناب

الی هذا النصاب فلنختم بحمد لله العزیز العلیم

الوهاب والصلوة والسلام علی من اوتی

الحکمة وفصل الخطاب والله

اعلم بالصواب

۵

هذه صورة ما كتبه البارع الاوحد
المبرز الشريف عبد الله الحسيني
البلجرامي لا فضض الله فاه متقرظا
على هذه الرسالة لقد اجاد

بسم الله الرحمن الرحيم

ان اشبع الكلام وشبع جياع القلام من حمد الملك
العلام بارئ البرايا والانام + لتحسين البداية والختام + و
اعظم قربات تزام فسبحان من تنزه عن القعود والقيام +
وتعالى من ان يضيم او يضام + نحمده على ما هدانا شرائع
الاسلام + وارانا سبل السلام + بما بعث فينا النبي الهمام
افضل المرسلين في الشمائل والوسام + سيد لد آدم ماله الفخر
والوام + افضل من خلق ومن تبعث من الرجام + واول
من قرع باب الجنة لدى الاقتحام + فصل لختام الرسالة
ولفضها ختام + الممكن الممتنع القسيم في القسام + العديم

النظائر والليام + فيما حجى من المزايا العظام + وما نزيے
من الندايا الفخام + الذي اوجدت بوجوده الاكوان فضلاً عن
حام وسام + وتشرفت بولادته الليالى والايام + ولايزال
مولده تشرفاً بالشرف والاكرام + منجي الاثمين عن قسامته الاثام
ومنغص النفوس اولى الاهوآء والآثام + عن هواء الهاويه و
الاثام + الآسي المواسي للاساة العصاة والعصام + المايح
المايح عند الله حين قيامهم للقيام + حامي المليندين يوم سيا
حميم حميماً من عموم الالتدام + والمشفع الشفيع لجرائمهم الكبائر
الجسام + عطر الله تربته ونورات كل من ينتمي اليه من لا احفاد
والخدام + بعرف شذي من الصلوة والسلام + ما فاحت فوائح
الند والكشام + وما تشممت المشموم المشام + وبعد فالمعروض
على ذوي المزايا الزاكية من اصحاب لا فهام + واولى المزايا الذاكية
من ارباب لا فهام + ان رهطاً من جهلة اللئام + وشرذمة
من السفلة القدام + الذين سموا انفسهم العلماء وليس لهم علام
لا يعلمون حتى معنى القدرة والاولية واختتام + ابعوا عن الاعصام

ذ الاعوام + وطغوا الطغيان غير بلا لجام + فبغوا ان يبعدوا في عدد

الاعلام + ويشار اليهم بالبنان - فحالفوا فيما لا خلاف فيه من

الاسلاف الى الاخلاف الكرام + ظناً منهم انهم يعدون بالانكار

في الانكار الشهام + ام تحسب ان اكثرهم يسمعون او يعقلون ان

هم الا كالانعام + وسوف يعلمون حين يرون العذاب كيف

ضلوا الامام + زين لهم الشيطان اعمالهم فصدهم عن السبيل

فهم لا يهتدون بالتفهيم والاعلام + بل يضلون ويضلون ان جهلاء

الشهام + فلكم جاهل وهموا وهاموا بما ادى بهم الاوهام + واتبعوا اهواء

قوم قد ضلوا من قبل واضلوا كثيرا من العوام + فاذا بدت نقمتهم

واغتر بغرورهم الفئام + وتبدد شمل المسلمين وتبدى بينهم نحو ماء

انتهض قوم مستقيمون الى القيوم القيام + مقومون للدين

القويم على منوال القوام + الذين هم لا يوانيهم قوام + ويشابههم قيام

يقيمون ويقومون لا يقومون بهذا القيام + فردوا وردوا

لا يرد عليه وهو تاب طعام + وحجوهم اواحجوهم بكل حجج تمام

واصطلموا اصولهم المهينة اشد الاصطلام + ببراع كالصارم

الجذام + حتى الفرمت اىّ الضرام + واصبحت بالصرم كالصرم + فمنهم

بربرٌ هرٌ وجلٌ هفوات ولئك الكهام + ومنهم قزام قد اتهمٌ باثبات

مبحث من منكرات هولاء القزام + ولكل وجهة هو موليها فله بها

الغرام + ولما لم بايت لاثبات المولد والقيام + ما يشفى العليل ويسقى

الغليل وينقع الاوام + شمّر على ساق الجدّ واحتزم بالحزام لاستحباب

المولد واستحسان القيام + من هو متفرع فارع فى الاصول والكلام

متبرع بارع فى العلوم كلها براعة سحبان فى الكلام + الذى اعلام علومه

مرفوعة بين العلماء الاعلام + وفيوض فيضه سائلة فى السهل والرخام +

يحلى الخلائق بالخلائق الوسام ويخلّى الاخلاق عن الاخلاق الذمام +

وانه لبامام مبين قد اباته الامام + وقاصد مقصد الهدى لكل صادر

باعد يقصد قصد الامام + فكم من امة لا امة لها تهتدى بهذا

الامام + وتدين دينا قويما قد قوّمه الامام الامام + يأتم به المنال

يومّه الرجال يشدّ الرحال من دياره واكام + يزفون اليه كما يزف

الحمام + لاقتراف العوارف والمعارف والاحكام + وحلّ عقد لا تحل

بانامل العقول والافهام + ويمضى اليه الركاب لنيل المرام + كل

من شبام ومصيب معاليه من صبين اوشام + فمن آثر اثره اثر المآثرة
العظام + ومن اخذ اخذه يعرف فی العرفاء العظام + منقولاته
نقلة معنعنة الی الشارع المنعام + وهو مشيد اركانها بالمعقولات
احسن التشييد والاحكام + يری المعقولات محسوسات عند الافهام
يری مناظره كلما ناظره صميتا سكيتا بالافحام + زان علمه تقاه
حكمه هداه كما تزين الوسام + الحلی والخدام + وفاق اولی كبار الآفاق
فاق ذكاء علی القمر التمام + كما اربی علی الربانيين ببرد العام +
يلزم الی الحق حق الالزام + ويلزم المصاقع بالمنطق والكلام +
يعلم من يسمعون مواعظه ان ابن سمعون عنده كهام + واضافة
البلاغة الی ابن المراغة زوع وايهام + هو العلامة البحر الطمطام +
المقول المفضال المنعام + النكر الحبر الهمام + الاريب اللبيب القمقام +
الحصی الصفی الفهام + الحفی القفی العلام + المجيد المجيد القدام +
ذو الشرف والمجد القدام + الذكی الزكی الكرام مولانا ومولی الانام +
استاذنا واستاذ الاعلام + المولوی محمد سلامة الله
لا زال كاسمه مترا كما منسجما اشد الانسجام + الی يوم تتشقق

العالم الذی ... بالاستقصا ٢

السماء بالغمام + فاجاد بما جاد من الدر النظام + وافاد بما افاد

باشباع الكلام + لاثبات المولد والقيام + ما قد تبين به الرشد عن الغي

تبين النور عن الظلام + فمن يكفر بالطاغوت يومن به فقد استمسك

بالعروة الوثقى ليس لها انفصام + زهر به الحق زهو الازهر في ربيع

بلا جهام + بل ظهر ظهوره الضحاني ضحى يوم لم يغمه الغمام + عباراته

الفصاح فصاح لعقائد الاسلام + واشاراته الفصاح فصاح

لمكائد الطغام + فمتى يجد كانا جده هذا الايام + عاد به تجديد اكل تجديد

عبام + كيف ومن يبغي الحق به الوجد والغرام + ولمن يبغي الحق به الوجد

والغرام يهتدي به الضليل الى سبيل السلام ويستشفي به العليل من الداء العقام

بيد انه من ابا وبما ضرب على سمعه ختام + كانه اصم طبع على صماخيه صمام

قضاياه لاولئك الغاوين قواصم سهام + ولا صولهم الكاذبة بها اصطلام

واصطلام + وتلاوم كلماته كلم والام + لمن استجرح الفساد في

دين الاسلام + وما سرت فيه من الجملة والكلام + الجوارح من جرح

في الدين جوارح وكلام + اقلامه قناد سهامها وبيض مهدام +

فتمضي مضاته السطام + اصطلم بها الكبد لهم وانهزام + وتجر

الاحـ

قلوبهم لا الجوارح والبام + وهو مع وجازته الكمال واتمام + لما
يتعلق بالمولد والقيام + ولمن عداه احمام ولمن عداه اجمام +
وللناس اهنام وللخناس افحام + وللمعروف اثبات وللمنكر اعدام +
وللرشد احكام + وللمنكر احكام + وللفح ملام + للغيّ المليم ايلام
فجزى الله مولانا الجزاء التام + واسبغ عليه نعمه غاية الانعام +
واطال طيلته طوال الدهر المستدام + بارغد عيش لا يسام فيه ولا يسام
بحق صنديد المرسلين سيد الانام عليه وعلى آله الكرام وصحابته الفخام
ازكى صلوة الله واطيب السلام + وما صلدت لجلامد السلام وما حضر الحضار والسلام

وقلت مؤرخًا

ويل لعين قد همت بسجام — ففشى الادار على الورى وهيامى
برح الهوى ثم النوى قد همنى — نار الجوى ستشيطنى لو ذامى
تقريع عذال الشيع لو عتى — لوم اللوائم مضرم لضرامى
يا لاحى الصب الهوى لا تلحه — ان الهوى لا يتركن بملام
ولطالما انجى الملوم لومه — اونا اصابته عيون وسام
فيوبها النشوى لقرع من زنا — وفروعهن جائل الاحلام

تصمی وتصبی من تصیب بنظرة ... طورًا بطرف تارةً بلمام

طرف الظبی مضاؤه مثل الظبی ... ونفوذه الاکباد مثل سهام

اما الضفائر کالافاعی لسعة ... لبعدا له من قاتل بسمام

ما للافاعی ان سلیما للسعن ... فسلیمها لا یرتجی لسلام

یا بارک بدر اللمام فقد حوت ... قمر التمام وتلک لیل تمام

فالخد بدر حوله هی هالة ... اذا احدقت کالکفر بالاسلام

او عارض البیضاء مثل عقیقة ... فلقد تضوء بعارض وظلام

لا بل من اشباع الکلام سلاسل ... سود علی الصفحات مثل رخام

هذا الذی یربی علی ابن البقا ... برشاقة وو سامة وقسام

فوسامة الاوسام ظل زائل ... ووسامه یبقی علی الایام

بیضاؤه من عین محورة ... وسواده من مقلة الآرام

هی اسطر تاهت علی الریحان او ... فوق الخدود صفائر الاوسام

وبیاضه بین السطور کمفرق ... الحوراء یومض فی الدجی المظلام

اوذاک طرف العین یشفی عا ویا ... ونفا یعی عن صحة الاسقام

ویعل من ضل السبیل عن الهوی ... ذو قه یهوی فی اثم و اثام

ونقاطه المسكية السوداء في … بيضاء في خد الوسيم كشام

اما الدوائر دائرات بلاغة … وفصاحة قد افصحت بمرام

كلا الهدى الدائرات دائر … الغادمي الذي هو مركز الادهام

عرف الشذى يفوح منه كأنه … جعل اليراعة من فروع بشام

والحبر من مسك الغزال وطرس … مما وراق الياسمين النامي

ها قد اسات فذاك عرف طيب … من نشر ذكر السيد المنعام

خير الورى سامي السما عالي السنا … اعلى الذرى ليلا سرى لمنام

بحر الندى يم الجدى وي مي الصدى … برضابه الاحلى وعذب بنام

هادي الى محي الهدى روى الصدى … مولى البرية عصمة الانام

مغني العفاة بسيحه ماحي العصاة … بسيحه عن مغرم وغرام

لنظام شمل العالمين محمد … شتات نظم الكفر خير نظام

صلى عليه وآله رب الورى … واشاعة التسليم بالاعظام

اهدى لناديه المكرم ربه … ازهى درود وتحية وسلام

فبذكره فاحت شذا اريج في الورى … من نشرها التشفيه عند مقام

الا الهدى فغدت به بالوله … انا الطيب المجبلان صب حمام

ذکر الولادة خيرة الاذكار اذ	قد يتبع المذكور في الاكرام
تعيينه في شهر مولده بدا	من صومه الاثنين اي صيام
بكر الزمان بكير غاو بكر	عما هو البشرى عن الاعلام
لعبد در مر صنّف قد صنّفت	الدر النظيم الزهر اي نظام
ميمنه بلغ الكلام مبلغ	هو منتهى التحقيق والافهام
ان الذي قد كان يذكر ذكره	اضحى به الصميت بالافحام
حقت له منن على اهل التقى	لمار حق الحق بالاقلام
هذي سهام والقنا بمضائها	تمضي قلوب اولى الهوا ولئام
جبى المولف بالوغى بقلامهم	فصل المجاهد بالقنا وسهام
انشدت مرتجلا العام ختامهم	۱۲۸۱ فصل الخطاب محقق لقيام

سوّده العبد الكهام + قصير الباع والاقدام + كسير البال كثير الآلام
صغار القدر صغير الايام + الحسير الخبير العبام + محمد عبد الله المستهام
حمام الله حين حان له الحمام + يوم يعرف المجرمون بسيماهم فيؤخذ
بالنواصي والاقدام + وحباه قلبا سليما ينفعه عند الاقدام + يوم لا ينفع مال
ولا بنون الا من اتى الله بقلب سليم عن الاسقام فقط

الحمد لله والمنة
... الفضلاء
اديب العلماء الفاضل ...
العالم الالمعي جامع المعقول والمنقول
واقف الفروع والاصول ...
الحاج الحرمين الشريفين ...
محمد حسن ابن ...

